Arbeiderpartiet

ARBEIDERPARTIETS ALTERNATIVE BUDSJETT 2019

Sterkere fellesskap

Innhold

Sterkere fellesskap – en politikk for et bedre Norge 4
- Arbeid til alle 4
- Styrke fellesskapene 4
- Stanse klimaendringene 5

Arbeid til alle 6
- Vi investerer i arbeidstakernes kompetanse 7
- Flere i arbeid og færre på trygd 10
- Et seriøst og organisert arbeidsliv 10
- Fremtidsretta arbeidsplasser i hele landet 12
- Jord- og skogbruk 15

Styrke fellesskapet 20
- En skole der alle kan lykkes 20
- God helse for alle 28
- De nære tjenestene 30
- Vi holder vårt sykehusløfte 32
- Eldre - sjef i eget liv 34

Stanse klimaendringene 38
- Klimavennlig industri 39
- Utslippsfri transport 39
- Lokale klimatiltak 42
- Bedre utnyttelse av ressursene 43
- Bevare menneskenes livsgrunnlag 44

Satsinger på ulike felt 48
- Justis 48
- Innsats mot vold og overgrep 50
- Innvandring og integrering 52
- Familie og kultur 54
- Transport og kommunikasjon 62
- Forsvar, utenriks og utvikling 64

Rettferdig fordeling 66
- Forskjellene øker i Norge 66
- Skattekutt for de rike er feil medisin 67
- Mer omfordelende inntektskatt 68
- Avgifter for klimaet 72
- God og trygg pensjon 73

Bærekraftig velferd 74

Tabeller 78

Kommunetabell 2019 97

Fylkestabell 2019 112

Sterkere fellesskap

– EN POLITIKK FOR ET BEDRE NORGE

Det beste ved Norge er at vi stiller opp for hverandre. Norge er på sitt beste når vi løser de viktigste oppgavene i fellesskap. Små og store fellesskap, alt fra familien og nærmiljøet der du bor, til det store fellesskapet vi alle er en del av, det er limet i det norske samfunnet. Men fellesskapet er under press. Å komme inn på arbeidsmarkedet eller boligmarkedet er blitt vanskeligere for mange. Innvandring uten god integrering svekker fellesskapet. Når de økonomiske forskjellene mellom folk øker, synker tilliten i samfunnet. Denne utviklingen vil vi ikke ha.

I vårt alternative budsjett for 2019 tar Arbeiderpartiet grep om tre hovedfordringer i dagens samfunn.

1. ARBEID TIL ALLE

Arbeid til alle er jobb nummer én for Arbeiderpartiet. Vårt mål er trygge og faste jobber, vekst i produktiviteten og små forskjeller mellom folk. Fremdeles er over 100 000 arbeidsledige og flere blir stående utenfor arbeidslivet. Det er alvorlig for den enkelte, for familiene og for samfunnet. Den viktigste økonomiske skillelinjen i Norge går mellom de som er innenfor og de som er utenfor arbeidsmarkedet. Derfor er den viktigste utfordringen i årene fremover å få flere i arbeid og færre på trygd.

Mange har fått det mer krevende på arbeidsmarkedet de siste årene, men noen møter større utfordringer enn andre. Særlig ungdom uten fullført videregående utdanning, langtidsledige og nylig ankomne innvandrere merker økt konkurranse om jobbene.

Arbeiderpartiet vil føre en langt mer offensiv politikk for å få flere inn i arbeid. Flere arbeidsmarkedstiltak og økt bruk av lønnstilskudd er blant våre virkemidler. Vi vil gjennomføre en bred kompetansereform i arbeidslivet, for å sikre livslang læring for arbeidstakerne og oppdaterte medarbeidere for bedriftene.

Høy organisasjonsgrad i arbeidslivet er et bærende element i den norske modellen. Det må være attraktivt for både arbeidstakere og arbeidsgivere å organisere seg. Arbeiderpartiet anerkjenner og hegner om det organiserte arbeidslivet. Derfor vil vi øke skattefradraget for fagforeningskontingenten.

For å skape fremtidsrettede arbeidsplasser i hele landet må en generell og nøytral næringspolitikk erstattes med en aktiv og målrettet næringspolitikk. Arbeiderpartiet fører derfor en aktiv næringspolitikk med satsing på havnæringene, klimavennlig industri og digitalisering.

2. STYRKE FELLESSKAPENE

Arbeiderpartiet vil at Norge skal ha et av verdens beste offentlige velferdstilbud, som gir trygghet for alle og sikrer alle like muligheter.

Barnehage, skole, eldreomsorg og helsetjenester er viktige i folks hverdag. Arbeiderpartiet vil bruke de store pengene der det betyr mest. Derfor prioriterer vi en sterk og forutsigbar kommuneøkonomi. Arbeiderpartiet vil styrke kommunenes inntekter med 3,5 mrd. kroner i 2019.

Arbeiderpartiet vil ha en reform for tidligere innsats for å sikre at alle elever raskt får den oppfølgingen de trenger, av trygge voksne med riktig kompetanse. Halvparten av de ansatte i barnehagen skal være pedagoger. Vi vil gi kommunene mulighet til å ansette 500 flere lærere i 2019, særlig i 1. til 4. klasse. Vi vil sikre en god innføring av lese-, skrive- og regnegarantien ved å opprette innsatsteam med spesialpedagoger og andre fagfolk som vil gi et sterkere lag rundt elevene.

Arbeiderpartiet vil at skolen skal utdanne flere stolte fagarbeidere, og ha et mer forpliktende samarbeid mellom arbeidsliv, fylkeskommuner og staten for å sikre alle elever læreplass. Staten må bidra med en yrkesfagmilliard i stortingsperioden til moderne og oppdatert utstyr, høyere lærlingtilskudd og mer praksis i undervisningen.

Søkertallene til høyere utdanning er rekordhøye. Men mange under 30 år står utenfor studier eller arbeid. Arbeiderpartiet vil derfor opprette 3000 nye studieplasser, flest innenfor utdanninger som er strategisk viktig for norsk arbeidsliv, som IKT, teknologi og realfag, lærerutdanning og helse- og sosialfagene.

Fastlegeordningen er i krise. Over 80 prosent av fastlegene jobber ut over arbeidsmiljølovens rammer. Halvparten av kommunene sliter med å rekruttere fastleger. Arbeiderpartiet vil stoppe krisen og innføre strakstiltak i 2019-budsjettet med totalt 400 nye fastleger og 100 flere turnusleger enn det regjeringen foreslår.

Våre offentlige, felles sykehus er et av fundamentene i velferdsstaten. Gjennom gode økonomiske rammer for sykehusene vil Arbeiderpartiet sørge for at du alltid er trygg på å få den beste behandlingen når du blir syk. Arbeiderpartiet holder vårt sykehusløfte med bevilgninger på totalt 3 milliarder kroner til sykehusene. Det er 1,65 milliarder mer enn i regjeringens forslag.

3. STANSE KLIMAENDRINGENE

FNs klimapanels 1,5-gradersrapport er et alvorlig varsku om at verden må handle enda raskere og enda mer kraftfullt for å unngå katastrofale endringer. De globale klimautslippene må være nær halvert i 2030. Derfor haster det med utvikling av karbonfangst og –lagring og andre nye, klimavennlige teknologier som kan kutte utslipp og samtidig bidra til omstillingen av næringslivet, samt bevare og skape nye arbeidsplasser over hele landet.

Arbeiderpartiet mener klimapolitikken må være rammen om all vår politikk. Derfor vil vi blant annet styrke Enova for å bidra til grønn omstilling i industri og maritim sektor og bygge ut ladeinfrastruktur i distriktene. Vi vil etablere et CO2-fond for næringstransport og styrke arbeidet med forebygging av flom- og skred.

Arbeiderpartiet har utarbeidet et eget klimautslippsbudsjett i tilknytning til vårt alternative statsbudsjett for 2019. Med dette synliggjør vi hvor og hvordan vi vil kutte, og forventet utslippseffekt. Klimautslippsbudsjettet publiseres som vedlegg.

HOVEDTREKK I ARBEIDERPARTIETS ALTERNATIVE BUDSJETT FOR 2019

Satsing	Finansiert blant annet av
Arbeid til alle Flere i arbeid, færre på trygd. Et trygt og inkluderende arbeidsliv	Fjerne 350-kronersgrensa og kontantstøtten
Sterkere fellesskap Gode velferdstilbud i kommunene og et løft for sykehusene	Skatteinntekter og omprioriteringer
Stanse klimaendringene Klimatiltak, kollektiv, miljøteknologi	Engangsavgift, miljøavgifter og endringer tax-free kvote

Arbeid til alle

Arbeid er nøkkelen til å lykkes med det viktigste i livet; at du kan ta dine evner i bruk og forsørge deg selv og dine. Samtidig bidrar det til at samfunnet får løst alle sine oppgaver og at vi sammen finansierer velferden gjennom et spleiselag. Vår samfunnsmodell bygger på at alle skal bidra – fordi alle trengs.

Norge var tidligere i verdenstoppen i sysselsetting, men de siste årene har vi sakket akterut. Det er blitt for mange som blir stående utenfor arbeidslivet. Selv om den registrerte arbeidsledigheten er gått noe ned, viser tallene fra Statistisk sentralbyrå at ledighet fortsatt ligger i overkant av gjennomsnittet for de siste 20 årene. Sysselsettingen for menn i alderen 25-54 år er lavere enn gjennomsnittet for OECD, og ikke minst er det alarmerende at mange unge står utenfor arbeidslivet. Dette gjenspeiles i uføretallene, hvor antall unge uføre har økt drastisk siden 2013. Arbeidslivsforskere har beskrevet utfordringen som at arbeidsledigheten «biter seg fast som uførhet». En annen utfordring er at en stor andel av de nye jobbene kommer i form av utleie av arbeidskraft.

Samtidig som for mange står utenfor arbeidslivet, mangler bedrifter kompetent arbeidskraft. Det bremser jobbskapingen. NHOs kompetansebarometer viser at seks av ti bedrifter mangler ansatte med rett kompetanse, den høyeste andelen i de fem årene undersøkelsen er gjennomført. Da er det alvorlig at andelen som tar etter- og videreutdanning er den laveste på ti år.

Dette krever en mye mer aktiv politikk slik at norsk næringsliv kan ta mulighetene i bruk og skape nye arbeidsplasser. Globalisering, ny teknologi og nødvendigheten av utslippskutt gir økte krav til utdanning og kompetanse i arbeidslivet. Ifølge arbeidslivsbarometeret til YS er fire av ti redde for at jobben deres blir digitalisert bort. I flere land rundt oss ser vi politikere velge et lavlønnsspor, en utvikling hvor utrygge og lavt betalte jobber brer om seg. I Norge ser vi at den tidelen med lavest lønn har hatt en reallønnsnedgang siden 2008. Det er en utvikling Arbeiderpartiet vil bekjempe. Vi må velge kompetansesporet.

Et avgjørende fortrinn er den norske arbeidslivsmodellen og ansattes kompetanse. Det sikrer høy produktivitet, stabilitet og lønnsoppgjør som sikrer norsk konkurransekraft. Dette må vi verne om og videreutvikle for å sikre norsk næringsliv og verdiskaping også i fremtiden.

Arbeiderpartiet ønsker ikke en utvikling i retning av mer midlertidighet, innleie og andre utrygge former for tilknytning til arbeidslivet. Vårt mål er trygge og faste jobber, vekst i produktivitet og små forskjeller mellom folk. Arbeiderpartiet investerer i folks kompetanse, sikrer et seriøst arbeidsliv og der vi gjennom sterke fellesskap inkluderer flere. Slik legger vi både grunnlaget for næringslivet og deres behov for kompetent arbeidskraft, samtidig som vi opprettholder standarden på lønns- og arbeidsvilkår. Det organiserte arbeidslivet er en bærebjelke for den norske modellen, samtidig som det er et konkurransefortrinn for norske bedrifter. Arbeiderpartiet vil gjøre det mer attraktivt å være fagorganisert. For å få flere i arbeid vil vi styrke virkemidlene for inkludering i arbeidslivet.

VI INVESTERER I ARBEIDSTAKERNES KOMPETANSE

Den viktigste forutsetningen for flere jobber er arbeidstakere med riktig kompetanse. Uten en ekstraordinær innsats for å bygge nødvendig kompetanse i hele bredden av befolkningen, er risikoen stor for at teknologiske endringer skyver hele yrkesgrupper ut av arbeidslivet og at både ledighet og lønnsforskjeller øker.

En god og trygg grunnopplæring der alle kan lykkes, og nok læreplasser og studieplasser er startgrunnlaget. Faste ansettelser og et lite hierarkisk arbeidsliv som stimulerer til medarbeiderdrevet utvikling er viktig. Vi må også utvikle en bred kompetansereform, i tett samarbeid med partene i arbeidslivet. En reform som sørger for nødvendig påfyll av kompetanse i et arbeidsliv i stadig raskere endring.

Yrkesfagmilliard for flere stolte fagarbeidere

Arbeiderpartiet vil utdanne flere stolte fagarbeidere. Faglig dyktige og selvstendige fagarbeidere med faste ansettelser er et konkurransefortrinn for norsk næringsliv, og et viktig bidrag til trygge og gode velferdstjenester. Analyser fra SSB viser at vi ligger an til å mangle over 90.000 fagarbeidere innen 2035. I dag slutter hver tredje yrkesfagelev før de har oppnådd fag- eller svennebrev, og mellom 7000-9000 elever står uten tilbud om læreplass.

Yrkesfagelever møter ofte utstyr og teknologi som for lengst er utdatert i arbeidslivet. Det gjør at elevene stiller dårligere forberedt til praksis og læretid. For mange yrkesfagelever må også vente lenge før de får prøve seg i arbeidslivet, og det er altfor få som har tatt i bruk vekslingsmodeller der elevene veksler mellom læring på skolen og ute i praksis. I dag må bedrifter som gir elever praksis gjøre dette på ren dugnad. Arbeiderpartiet vil investere i oppdatert og mer tilgjengelig utstyr, og innføre praksistilskudd til bedrifter for at flere elever skal få mer praksis fra første dag i opplæringen.

Staten må bidra med en yrkesfagmilliard i stortingsperioden til moderne og oppdatert utstyr, høyere lærlingtilskudd og mer praksis. Alle yrkesfagelever må få en læreplass. Vi vil ha et mer forpliktende samarbeid mellom arbeidsliv, fylkeskommuner og staten for å få dette til. Som del av en slik forpliktelse vil vi øke lærlingtilskuddet med mål om at opplæring i bedrift skal verdsettes likt som opplæring i videregående skole, og innføre et stipend for å få flere fagarbeidere til å bli yrkesfaglærere.

En god yrkesfagopplæring må begynne med mer praktisk læring allerede i 1.klasse, og gi fagarbeidere gode muligheter til høyere yrkesfaglig utdanning ved fagskolene. At det venter et trygt og seriøst arbeidsliv med faste ansettelser og hele stillinger, er også viktig for at flere skal velge yrkesfag, gjennomføre og gå ut i arbeidslivet som stolte fagarbeidere.

Arbeiderpartiets løsninger for yrkesfagene:

- **Satse en yrkesfagmilliard i perioden til moderne og oppdatert utstyr, høyere lærlingtilskudd og mer praksis.**
- **Sikre nok læreplasser gjennom et mer forpliktende samarbeid mellom arbeidsliv, fylkeskommuner og staten.**

Kompetansereform for arbeidslivet

Automatisering og digitalisering vil endre arbeidslivet fundamentalt og kreve at vi jobber på andre måter enn før. Dette er godt nytt for Norges konkurranseevne, få land i verden har en så kompetent arbeidsstyrke som oss. Samtidig betyr det at flere må mestre ny teknologi, og innebærer både at kompetanse mer enn noen gang er ferskvare og at flere vil bytte jobb oftere. Det forsterker det politiske ansvaret for at alle også får mulighet til å lære og oppdatere sin kompetanse.

For Arbeiderpartiet er svaret at livslang læring skal være en sentral del av den norske modellen, slik at det ikke bare er den enkelte arbeidstaker som må ta ansvar, men også

arbeidsgivere og staten. Utviklingen går i en retning der det blir mindre klare skiller mellom læring ved utdanningsinstitusjoner og læring i arbeidslivet, mellom «førstegangsutdanning» og det vi vanligvis tenker på som «etter- og videreutdanning». Vår satsing på kunnskap og ferdigheter er arbeidslivsnær, og skal gi vanlige arbeidstakere påfyll av relevant kompetanse i møte med nye behov i arbeids- og næringsliv.

Derfor vil Arbeiderpartiet, sammen med partene i arbeidslivet, gjennomføre en bred kompetansereform som skal gi den enkelte rett til etter- og videreutdanning, bedriftene og virksomheter mer kompetanse og bringe utdanningsinstitusjonene tettere på arbeidslivet. De som ikke er i jobb må kvalifiseres for arbeidslivet og de som er i jobb må sikres kompetansen som trengs for et langt arbeidsliv. For å unngå økende forskjeller mellom de som er i arbeidslivet og de som vil inn, foreslår Arbeiderpartiet to løft som innebærer at folk skal «lære på jobb» og «lære på vei til jobb».

Reformen skal utvikles i tett samarbeid med arbeidslivets parter og utdanningsinstitusjonene (fagskoler, høyskoler og universiteter). Grunnmuren er samarbeidet mellom partene i arbeidslivet og staten, og hovedansvaret for å heve kompetanse skal ligge hos staten og partene i arbeidslivet, ikke på hver enkelt arbeidstaker. Vi foreslår som del av reformen å opprette et kompetansefond som skal investere i befolkningens kunnskap og kompetanse. Nasjonale kompetansebehov ligger til grunn, men satsingene skal være tilpasset arbeidsplassenes regionale og lokale behov. Vi foreslår også et løft for at personer som står utenfor arbeidslivet skal kunne tilegne seg arbeidskvalifiserende kompetanse.

Den enkeltes evner og kompetanse utgjør Norges mest verdifulle ressurs. En vellykket kompetansereform handler om helhet i tiltakene, og samarbeid mellom partene i arbeidslivet, ulike tilbydere av kurs- og utdanningstilbud, med NAV og andre offentlige aktører. Vi vil stimulere kunnskapsinstitusjonene våre til å bidra mer til etter- og videreutdanning og utvide bransjeprogrammene til å gjelde transport og varehandel. Vi vil også inkludere voksenopplæringen og ha flere desentraliserte utdanningstilbud.

Arbeiderpartiets løsninger for å investere i kompetanse:

- **Gjennomføre en bred kompetansereform sammen med partene i arbeidslivet, med to løft som innebærer at folk skal «lære på jobb» og «lære på vei til jobb».**
- **Opprette et kompetansefond, der staten går inn med 100 millioner kroner som skal investere i befolkningens kunnskap og kompetanse.**
- **Stimulere kunnskapsinstitusjonene våre til å bidra mer til etter- og videreutdanning.**

Kompetansereform

	Bokført mill. kr.
Kompetansereform: Tilskudd til Voksenopplæringsforbundet	2
Kompetansereform: Utvide bransjeprogram til transport og varehandel	30
Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - universitet og høgskole	30
Kompetansereform: Opprette nasjonalt kompetansefond for læring i arbeidslivet	100
Kompetansereform : Tilskudd til studiesenter og desentraliserte utdanningstilbud	15
Kompetanseheving i barne- og familievernet	28
Kommunale innvandrertiltak , inkl. opplæring i norsk mm.	77
IKT opplæring i regi av pensjonsorganisasjonene	5
1000 Arbeidsmarkedstiltak ordinære ledige (inkl. administrative ressurser)	133
1000 arbeidsmarkedstiltak nedsatt arbeidsevne (inkl. administrative ressurser)	133
Arbeidsmarkedstiltak i egenregi	35
300 varig tilrettelagt arbeidsmarkedstiltak	27
Samhandling unge fra trygd til arbeid (div satsinger)	150
Realkompetansevurdering i Nav	13
Utdanningsreformen, fordeles på forsvarsgrenene	50
400 allmennleger i spesialisering, og andre kompetansetiltak	133
Etter-og videreutdanning for fagskolelærere	10
Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - fagskole	10
Rentefritak for deltidstudanning	4
Reversere stipendkutt studenter	256
Sum	1 240

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

FLERE I ARBEID OG FÆRRE PÅ TRYGD

Arbeiderpartiet mener alt for mange stenges ut fra arbeidslivet av ulike grunner. Vi vil derfor bruke mer av fellesskapets ressurser til å sikre at flere kommer i jobb, noe som igjen vil gi økte skatteinntekter og lavere trygdeutgifter.

Vi vil ha en arbeidslivspolitikk som stimulerer til arbeid. Det gjør vi blant annet med økt bruk av lønnstilskudd som reduserer arbeidsgivers risiko ved å ansette folk, opplæring som kvalifiserer til ledige jobber og arbeidstrening som gir arbeidssøkeren relevant arbeidserfaring.

Noen trenger ekstra støtte for å komme i jobb. Det kan være langtidsledige, unge uten fullført videregående og enkelte grupper innvandrere. Arbeiderpartiet vil inkludere flere i arbeidslivet gjennom en sterkere satsing på arbeidsmarkedstiltak. Vi vil gjennomføre en betydelig satsing på inkludering, helse- og kompetansetiltak overfor unge som per i dag står utenfor arbeidsliv og utdanning og vil øke antallet varig tilrettelagte arbeidsplasser. Vi vil at unge uten videregående som mottar dagpenger skal få mulighet til å fullføre videregående, samt at Nav skal benytte kompetansehevende tiltak i langt større grad enn i dag.

Alt for mange unge blir i dag 100 prosent uføretrygdet. Dette reduserer deres muligheter i livet, og det gir både økte trygdeutgifter og lavere skatteinntekter. En del av årsaken til at mange unge havner på 100 prosent uføretrygd er at det ikke finnes arbeidsplasser tilrettelagt for deres situasjon. Arbeiderpartiet foreslår at det settes i gang en aktivitets- og jobbreform for unge på gradert uføretrygd. Nav må få en forsterket plikt, i samarbeid med kommunen og private arbeidsgivere, til å sikre arbeid til denne gruppen.

Arbeiderpartiet er i mot regjeringens kutt i dagpenger, endringer i reglene for opptjening av dagpenger og endringene i permitteringsregelverket. Disse grepene bidrar ikke til inkludering i arbeidslivet, tvert imot kan de ha motsatt effekt.

For mange innvandrere står i dag utenfor arbeidslivet. Arbeiderpartiet stiller krav til alle skal gjøre sitt for å komme i jobb, men vi mener også fellesskapet i større grad må stille opp. Vi vil gi flere innvandrere muligheten i arbeidslivet gjennom å bygge ned og fjerne stengsler for å komme ut i arbeid. Vi går derfor inn for å bytte ut den integreringshemmende kontantstøtten med en ventestøtte frem til man får tilbud om barnehageplass. Vi foreslår å øke bevilgningene til tiltak for å bringe flere innvandrere ut i arbeid, slik som Jobbsjansen, og vi vil gjøre introduksjonsprogrammet mer arbeidsrettet, med mer reell kvalifisering og individuell tilpasning Vi foreslår nye tiltak for å starte integreringen av kvoteflyktninger allerede før ankomst til Norge og vi vil i større grad vektlegge mulighetene for arbeid i valg av bosettingskommune for å sikre integrering fra dag en.

Arbeiderpartiets løsninger for å få flere i arbeid:

- **En reell kompetansereform som sikrer arbeidstakernes rett og mulighet til å «lære på jobb» og kvalifiserer de som i dag står utenfor arbeidslivet gjennom å «lære på vei til jobb»**
- **Satsing på arbeidsmarkedstiltak ved lønnstilskudd, utdanning og kompetanse som bringer mennesker fra trygd til arbeid**
- **En omfattende inkluderings-, kompetanse- og helsepakkepakke med tettere oppfølging for unge som i dag står utenfor arbeidslivet**
- **En aktivitetsreform med jobbgaranti som gir unge på gradert uføretrygd en reell jobbmulighet fremfor trygd**

ET SERIØST OG ORGANISERT ARBEIDSLIV

Den norske modellen er enestående fordi den har evnet å kombinere høy verdiskaping med rettferdig fordeling og sterke velferdsordninger. Sterke organisasjoner i arbeidslivet, trepartssamarbeid, et trygt og seriøst arbeidsliv og brede offentlige velferdsordninger er grunnlaget for dette. Vi vil styrke og videreutvikle den norske modellen.

Arbeidstilsynet og arbeidstakerorganisasjonene er entydige i sin tilbakemelding om at arbeidslivskriminaliteten er blitt grovere, mer omfattende og sammensatt. Det avdekkes flere og alvorligere eksempler på sosial dumping, grov utnytting av arbeidstakere og kriminalitet i det norske arbeidslivet. Det har alltid vært en politisk oppgave, sammen med partene i arbeidslivet, å slå ring om et seriøst og organisert arbeidsliv.

Arbeiderpartiet mener myndighetene må ta sitt ansvar og foreslår en betydelig tiltakspakke mot arbeidslivskriminalitet med økte bevilgninger til Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Økokrim, skarpere virkemidler og sanksjoner og bidrag til at flere skal bli fagorganiserte. Det må slås hardere ned på ulovlig innleie av arbeidskraft og Arbeiderpartiet går inn for å bygge ut arbeidslivskriminalitetssentere for å nå vårt mål om at hele landet skal dekkes av slike sentre. Arbeiderpartiet vil utvide ordningen med de regionale verneombudene til å omfatte transportbransjen og mener det bør etableres treparts bransjeprogram innen anleggsbransjen.

Høy organisasjonsgrad i arbeidsmarkedet er et bærende element i den norske modellen. Det bør være attraktivt for både arbeidstakere og arbeidsgivere å organisere seg. Arbeiderpartiet går inn for at en større del av fagforeningskontingenten skal kunne trekkes fra på skatten.

Arbeiderpartiets løsninger for et seriøst arbeidsliv:

- **Øker fagforeningsfradraget som gjør det mer attraktiv å være organisert**
- **Ruster opp Arbeidstilsynet**
- **Sikrer flere arbeidslivskriminalitetssentre med økt aktivitet**

FREMTIDSRETTA ARBEIDSPLASSER I HELE LANDET

Det er summen av hva vi skaper i hele landet som er grunnlaget for Norges velstand og velferd. Et land med arbeid og bosetting over hele landet er fundamentet for et sterkt fellesskap og for vår felles identitet. Derfor er Arbeiderpartiet både byenes og distriktenes parti. I generasjoner har vi vist at Norge lykkes best når vi står sammen - by og land, hand i hand.

Et kjennetegn ved Norge er at det bor folk fra Lindesnes til Nordkapp. I små byer, i store byer og i utkantstrøk. Den viktigste grunnen til dette er at vi utnytter naturressursene som grunnlag for arbeid, verdiskapning og bosetting. Arbeid og velferd der folk bor er bærebjelkene i distriktspolitikken. Regionale utviklingsmidler gir fylkeskommunene muligheter til å legge til rette for arbeid og verdiskaping. Arbeiderpartiet vil derfor styrke midlene til regional utvikling.

Norge har mange muligheter for økt verdiskaping og økt sysselsetting. For å realisere dette potensialet må næringspolitikken bli aktiv og målrettet, ikke nøytral og generell. Norge kan ikke bli best på alt, men satser vi målrettet kan vi være verdensledende på områder hvor vi har spesielle fortrinn. Næringer som fornybar energi, maritime næringer, olje og gass og sjømat er eksempler på dette. I en tid hvor næringslivet møter store omstillinger som følge av globalisering, digitalisering og behovet for kraftig reduksjon av klimautslipp, kreves en mye mer aktiv politikk som bidrar til at våre ressurser, kunnskap og muligheter omsettes til nye arbeidsplasser.

Norsk økonomi er for tiden inne i en oppgangskonjunktur, men den økonomiske innhentingen etter oljeprisfallet går sakte. SSB forventer nå en relativt svak investeringsvekst i næringene fremover, på bare fem prosent. I tidligere innhentingsperioder var investeringsveksten sterkere. En svakere investeringsvekst krever en mer målrettet politikk. Arbeiderpartiet fører derfor en aktiv næringspolitikk med satsing på havnæringene, naturressurser fra jord og skog, klimavennlig industri og digitalisering. Vi mener også at staten skal være en stor eier i strategisk viktige deler av norsk næringsliv. Det statlige eierskapet skal forvaltes på en aktiv, dynamisk, og profesjonell måte, slik at vi sikrer økt verdiskaping, industriell utvikling og trygge arbeidsplasser.

En strategisk satsing på havnæringene

Vi foreslår et verdiskapingsprogram for havet, som skal gjøre veien fra kunnskap til verdiskaping kortere. Målet er gi bedrifter innen disse næringene én dør inn i virkemiddelapparatet, der vi samler ansvaret for å mobilisere midler på tvers av eksisterende ordninger og skape så sømløse søknadsprosesser som mulig. Vi vil opprette et nytt forskningssenter for havet og kysten, som legger til rette for langsiktig samarbeid mellom næringsliv og forskning, innen områder som autonom skipsfart, bærekraftig fôrproduksjon, oppdrett av nye arter og høsting lenger ned i næringskjeden og sikre økt kunnskap også om kysten og fjordene.

Color Line / NIS: Arbeiderpartiet har høye ambisjoner for arbeidsplasser og verdiskaping basert på ressursene i havet. Skal vi lykkes må vi være villig til å satse på gode lønns- og arbeidsvilkår for norske sjøfolk. Arbeiderpartiet vil sikre arbeidsplassene til de om lag 700 norske sjøfolk på Color Lines Kielferger som nå står i fare for å miste jobben. Arbeiderpartiet går derfor i mot regjeringens forslag til å endre fartsområdet for NIS.

Framtidsretta, klimavennlig industri

Arbeiderpartiets historie viser en sterk vilje til å satse på og utnytte tilgjengelige ressurser til verdiskaping over hele landet. Naturressurser i kombinasjon med ny teknologi, høy kompetanse og en aktiv politikk for å møte klimamålene gir store muligheter for framtiden.

Miljøteknologiordningen: Arbeiderpartiet vil legge til rette for at det utvikles, testes og implementeres teknologi som kan ta oss inn i lavutslippssamfunnet på en måte som utvikler næringer og skaper arbeidsplasser. Norge har gode forutsetninger for å bli en viktig leverandør av miljøteknologiske løsninger. Derfor vil vi ha en kraftfull styrking av miljøteknologiordningen i Innovasjon Norge

og inkludere en målrettet satsing på havbasert fornybar energi. Ordningen bidrar til utvikling av demonstrasjons- og pilotanlegg av teknologi som er nær kommersialisering.

Klimavennlig skipsfart: Skipsfart er både en del av klimaproblemet, en del av løsningen og en stor mulighet for norsk næringsliv. En del av problemet, fordi nesten 3 millioner tonn av Norges innenriks klimautslipp kommer fra skipsfarten. En del av løsningen, fordi skipsfarten kan hjelpe oss å kutte utslippene betydelig – f.eks. hvis vi flytter mer gods fra vei til sjø. En stor mulighet for norsk næringsliv, fordi resten av verden skal kutte sine utslipp. Paris-avtalen er forpliktende. Det betyr at etterspørselen etter klimavennlige løsninger vil øke. For å sikre at Norge fortsatt er verdensledende innen klimavennlig skipsfart, vil vi styrke bevilgningene gjennom forskningsprogrammet MAROFF. Våre økte bevilgninger til Miljøteknologiordningen bidrar også til mer klimavennlig skipsfart. For å bidra til flåtefornyelse, ønsker Arbeiderpartiet også å opprettholde kondemneringsordningen for skip.

Bioøkonomisatsing: Overgangen til et lavutslippssamfunn innebærer også å erstatte fossile ressurser med fornybare, biobaserte ressurser. Arbeiderpartiet vil at Norge griper mulighetene som ligger i å ta våre rike og mangfoldige bioressurser fra jord, skog og havet i bruk til å skape nye produkter fra fornybare råvarer. Satsingen retter seg inn mot marin sektor og jord/skog, og også inn mot helseindustrien, der det også er et stort potensial for å skape nye arbeidsplasser.

Bioøkonomiordningen i Innovasjon Norge er et viktig virkemiddel, men regjeringens satsing er for svak. Gjennom vår bioøkonomistrategi legger vi til rette for nye bærekraftige arbeidsplasser basert på ressursene fra jord, skog og hav. Vi foreslår derfor en dobling av denne ordningen. Arbeiderpartiet vil også styrke budsjettene til Norsk Institutt for bioøkonomi (NIBIO), som er vårt største tverrfaglige forskningsinstitutt innen landbruk og miljø. Gjennom en kraftfull styrking av miljøteknologiordningen i Innovasjon Norge vil vi bl. a. også legge til rette for å pilotere ny teknologi for virksomheter innen bioøkonomien.

Økt bearbeiding av fisk
Arbeiderpartiet vil ha mer norsk bearbeiding av fisk for å øke verdiskapingen og skape flere arbeidsplasser. Vi mener det må investeres mer i utvikling og innovasjon for lønnsomhet i fiskeindustrien. Vi vil ha en egen satsing på hvitfisknæringen gjennom en egen industristrategi.

Vi vil styrke føringstilskuddet som sikrer at fisk kan leveres også til mindre fiskemottak langs kysten. Samtidig må opptrappingen av ressurs- og bestandsforskningen fortsette, for å sikre bærekraftig forvaltning og ny kunnskap. For å øke kunnskapen om fjordene og kysten foreslår vi et eget forskningssenter for hav og kyst, og vi vil også styrke forskingen på fiskehelse.

Veterinærinstituttet:
Vi reverserer kuttene regjeringen gjør inn mot velferdstasjonene for fiskere, og vil også satse på tiltaket Sett sjøbein som er viktige arenaer for rekruttering og kompetanseheving.

Mineralkartlegging
Norge har betydelige mineralressurser, ressurser verden vil trenge når samfunnet skal digitaliseres og elektrifiseres. Mineralkartlegging er en nødvendig forutsetning for leting og investeringer. Arbeiderpartiet vil legge til rette for en framtidsretta og bærekraftig mineralnæring og vil derfor styrke satsingen på denne næringen.

Digitalisering og nye næringer

Digitaliseringen går stadig raskere, og det er avgjørende at norsk næringsliv er i front med å ta i bruk ny teknologi. Norge har et godt utgangspunkt: Vi har et organisert og høykompetent arbeidsliv og en befolkning som tidlig tar i bruk ny teknologi, men vi må i større grad satse sammen dersom vi fortsatt skal være ledende i en konkurranse hvor mange land satser stort. Norsk næringsliv består av mange små og mellomstore bedrifter, og det er stor variasjon i hvor stor grad mulighetene i digitalisering tas i bruk. Samarbeid er avgjørende for å lykkes bedre enn i dag.

Arbeiderpartiet følger opp forslaget om et toppindustrisenter og Digital21 med konkrete bevilgninger. Vi vil etablere forskningssentre for næringsrettet digitalisering, som

både kan være landslag innenfor viktige teknologiområder, som kunstig intelligens (AI) og autonome systemer, men også bidra til å løfte de små og mellomstore bedriftene (SMB). Vi foreslår også økt bevilgning til klyngeprogrammet, målrettet mot å støtte SMBer i å ta i bruk ny digital teknologi.

En sterkere ordning for risikoavlastning for innovative offentlige innkjøp skal bidra til at mer av de 500 milliardene det offentlige bruker på innkjøp av varer og tjenester kan brukes til å drive frem nye, innovative løsninger fra norsk næringsliv.

Flere oppstartbedrifter som lykkes med å vokse

En fersk rapport fra World Economic Forum (WEF) viser at Norge faller ned på 16. plass i kåringen av verdens mest konkurransedyktige land. Vi er 7 plasser bak Sverige, som havnet tett i tett med Danmark og Finland. Ifølge WEF handler konkurransedyktighet om faktorer som land iverksetter for å øke produktiviteten og dermed vokse. Vi gjør det godt på makroøkonomisk stabilitet, men kommer dårligere ut på andre variabler. Tilgangen på venturekapital er en av dem, hvor vi havner på 21. plass.

Det startes mange bedrifter i Norge, men for få lykkes med å vokse seg store og skape et betydelig antall arbeidsplasser. Arbeiderpartiet vil gi disse bedre vekstvilkår. Vi vil opprette et regionalt akseleratorprogram hvor investeringer fra private investorer i oppstartbedrifter utløser tilsvarende investering gjennom offentlige midler. Med mer kapital kan flere bedrifter lykkes.

Norge trenger økte eksportinntekter og vi foreslår derfor å opprette et eget eksportprogram som kan styrke fremme av norsk eksport i viktige markeder.

Styrke regionene

Ulike deler av landet har ulike fortrinn. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler rammer regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling. Vi vil intensivere utbyggingen av høyhastighetsbredbånd over hele landet, også der utbygging ikke er bedriftsøkonomisk lønnsomt.

Arbeiderpartiet satser på reiselivet, som har stor betydning for sysselsetting over hele landet. Reiseliv er en av de raskest voksende næringene globalt. Også i Norge har næringen stort potensial for å vokse. Vi vil legge til rette for flere helårs arbeidsplasser innen norsk reiseliv og en mer bærekraftig reiselivsnæring.

Jord- og skogbruk

Arbeiderpartiet vil øke matproduksjonen basert på norske ressurser. Det betyr at vi legger til rette for et landbruk med variert bruksstruktur over hele landet. Verdikjedene innen jord- og skogbruk vil være en del av løsningen knyttet til globale utslipps- og ressursutfordringer. Gjennom virkemiddelbruken vil vi legge til rette for produksjon av god og trygg mat som forbrukerne etterspør.

Klimaendringene krever at vi ruster landbruket for tider med mer ekstremvær. Arbeiderpartiet la våren 2018 fram en opptrappingsplan for trygg matproduksjon på norske ressurser, hvor vi la særlig vekt på investeringene som må gjøres på klimatilpasning de neste årene. Det haster med å komme i gang med dette viktige arbeide. I budsjettet for 2019 øker vi satsingen på klimatilpasning av landbruket.

Den langvarige tørken og sviktende kornavlinger over store deler av Europa og Norge sommeren 2018, viste hvor viktig det er at vi sikrer kornberedskapen. Stortinget har vedtatt at det skal etableres nasjonale beredskapslagre for korn, men så langt har ikke regjeringen valgt å følge opp dette. Arbeiderpartiet setter av mer midler til dette på neste års budsjett, for å legge til rette for at det kan opprettes beredskapslagre for matkorn, såkorn og grasfrø

Mattilsynet sikrer at maten vår er trygg. I tillegg overvåker de plante – og dyrehelse, smitterisiko og sikrer god dyrevelferd for både husdyr og bløtdyr i marin sektor. Dette er elementære samfunnsoppgaver som tilsynet må være i stand til å utføre. Arbeiderpartiet styrker Mattilsynets budsjett. Vi foreslår også en egen satsing rettet mot matkultur og barn.

Norge har betydelige skogressurser som gir store industrielle muligheter. Arbeiderpartiet foreslår derfor en styrket satsing på skogplanting/planteforedling, forskningen på bruk av skogressursene og å legge til rette for økt satsing på teknologi, utvikling og industriell anvendelse av skogen som råstoff. Arbeiderpartiet vil bygge opp under det viktige arbeidet fjellstyrene gjør, med å legge til rette for aktivitetstilbud for allmennheten i statsallmenningene, og gi tilgang til rimelig og godt tilrettelagt jakt og fiske for folk. Vi foreslår derfor å styrke basisbevilgningen til fjellstyrene på budsjettet.

Hestenæringa er en viktig, landsdekkende distriktsnæring. For å styrke utvikling og omstilling i næringen legger vi inn 20 millioner kroner til denne næringen i 2019.

Arbeiderpartiets løsninger for fremtidsrettede arbeidsplasser

- **En strategisk satsing på havnæringene**
- **En satsing på fremtidsretta og klimavennlig industri på norske ressurser**
- **En satsing på digitalisering og sterkere virkemidler for nye næringer og for at oppstartsbedrifter skal lykkes med å vokse**
- **En satsing på økt matproduksjon og klimatilpasning av landbruket**
- **En styrking av virkemidlene for vekst i hele landet**

Verdiskaping og arbeid	Bokført mill.kr
Bredbånd	400
Regionale utviklingsmidler	266
Miljøteknologiordningen	250
Samhandling unge fra trygd til arbeid (div satsinger)	150
1000 arbeidsmarkedstiltak nedsatt arbeidsevne	133
1000 Arbeidsmarkedstiltak ordinære ledige	133
ENOVA - Investeringsstøtte utslippskutt industrien	100
Regionalt akselleratorprogram - økt tilgang på tidligfasekapital for oppstartsbedrifter	88
49 uker maksimal permitteringstid	80
Nye a-krimsentre	71
Bioøkonomiordningen	60
Risikoavlastningsordning for innovative offentlige anskaffelser	50
Nasjonal bearbeiding fisk	48
ENOVA - Tilretteleggelse for sirkulærøkonomi	45
300 Arbeidsmarkedstiltak varig tilrettelagt	35
Arbeidsmarkedstiltak i egenregi	35
Arbeidstilsynet	35
Tilskudd til sysselsetting av sjøfolk	35
Klimatilpassing og beredskapslagre matkorn, såkorn og grasfrø	35
Eksportprogram, ferdigvareindustrien	30
Fjerne ufrivillig deltid	30
Forskningsrådet - Maroff	30
Nytt Forskningsentre for næringsdrevet digitalisering	30
Nei til kutt i dagpenger	23
Klyngeprogrammet - digitalisering SMB	20
Reiseliv - Innovasjon Norge	20
Tilskudd til omstilling for hestenæringen	20
Kondemneringsordning skip	15
Mattilsynet	15
Nytt Forskningssenter for hav og kyst	15
Petroleumstilsynet	15

Mattilsynet	15
Realkompetansevurdering i Nav	13
Forskning og teknologiutvikling - skog/jord	12
Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)	10
Mineralnæringen: Norges geologiske undersøkelse	10
Reversere kutt Nibio, samt forskning jord/klimatilpassing	10
Veterinærinstituttet, forskning/fiskehelse	10
Oppstart av Handelstilsyn	5
Regionale verneombud	5
Treparts bransjeprogram	5
Infrastruktur skog/skogplanting	5
Fjellstyrene	5
Matkultur og barn	3
Sett sjøbein (reversere kutt)	3
Velferdsstasjoner (reversere kutt)	2
Sjøfartsdirektoratet: Kampanje for sjøsikkerhet	2
Sum	2 426

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

Styrke fellesskapet

Det viktigste i livene våre må være det viktigste i politikken. Lite er viktigere enn å gi barna våre utdannelse, skape trygghet for omsorg og bistand i alderdommen og et godt helsetilbud hvis vi blir syke. Derfor skal dette være et ansvar vi tar i fellesskap, bygget på det mennesker kan få til sammen.

Arbeiderbevegelsen ble grunnlagt på erkjennelsen av at frihet og trygghet for alle bare er mulig ved at vi går sammen, i fellesskap. Dette er et overordnet prinsipp som ligger til grunn for Arbeiderpartiets velferdspolitikk.

Mer velferd i kommunene

Arbeiderpartiet mener at barnehage, skole, eldreomsorg og helsetjenester er viktige tjenester i folks hverdag og det viktigste vi kan bruke fellesskapets penger på. I forslag til statsbudsjett for 2019 legger regjeringen opp til en svært lav vekst i kommunesektorens frie inntekter, med en realvekst på kun 0,7 prosent i følge regjeringens egne tall. Økte renter gjør også kommuneøkonomien strammere. Dette er for lite når kommunene har store uløste oppgaver innenfor sentrale velferdsområder. Regjeringen setter ikke kommunene i stand til å løse sine oppgaver.

Arbeiderpartiet styrker derfor kommunesektorens inntekter i 2019 med 3,5 mrd. kroner mer enn regjeringens forslag. Da kan kommunene tilby flere barnehageplasser, styrke kvaliteten i barnehagene, sørge for flere lærere og tidlig innsats i skolen, styrke eldreomsorgen og forebyggende helsearbeid blant barn og unge.

Arbeiderpartiet vil sette fylkeskommunene bedre i stand til å styrke innsatsen på viktige områder det regionale folkevalgte nivå har ansvaret for. Med vårt økonomiske opplegg vil fylkeskommunene kunne fornye og ruste opp fylkesveinettet, gi et bedre tilbud innenfor kollektivtransporten, styrke videregående opplæring med vekt på yrkesfagene og fylle rollen som regional utviklingsaktør på en bedre måte.

EN SKOLE DER ALLE KAN LYKKES

Arbeiderpartiet vil ha en sterk offentlig fellesskole der alle elever opplever læring, trivsel og mestring. Fellesskolen er en nøkkel til å motvirke økt ulikhet og sosiale forskjeller. Vi jobber for en skole der alle barn kan lykkes, uavhengig av foreldrenes økonomi og bakgrunn, og der alle barn får et grunnlag for videre utdanning, arbeid og kunne leve gode liv. Vi vet at trygge barn lærer best, og vil skape gode læringsmiljøer med mindre stress og press og mer tid til læring.

Elevene som begynner på skolen i år, skal være i arbeidslivet også om 60 år. Vi vil ha en moderne skole som gir barn og unge den kompetansen og de ferdighetene som trengs for fremtiden, og gjennomføre et digitalt taktskifte i skolen i tett samarbeid med lærerne.

Få samfunn i verden stiller så høye krav til kompetanse som vårt, og få samfunn har så gode forutsetninger for å ta i bruk og bygge videre på kompetanse som vi. Investering i kunnskap og kompetanse blir særlig viktig for å møte digitaliseringen i alle deler av samfunns- og arbeidslivet. Da må livslang læring bli en av våre aller viktigste oppgaver, slik at ansvaret ikke legges på den enkelte.

Bedre barnehager

Et godt og tilgjengelig barnehagetilbud er viktig for barn, foreldre og for arbeidslivet. I barnehagen skal barn få leke fritt og utforske verden sammen med andre barn og trygge voksne. I dag går nesten alle barn i barnehage, en viktig fellesarena for tidlig innsats og sosial læring og inkludering, der alle barn skal oppleve at de er del av et fellesskap. Nok ansatte med riktig kompetanse er den viktigste forutsetningen for at alle barn blir sett og for at lek og læring skjer på barnas premisser. Vi vil ha en bemanningsnorm som sikrer at barna møter nok trygge voksne. Vi vil ha en mer ambisiøs pedagognorm med krav om at halvparten av de voksne skal være barnehagelærere og samtidig arbeide systematisk for flere fagarbeidere.

Vi vil ikke være med på høyreregjeringens forslag om å øke barnehageprisen for tredje år på rad, fordi det gjør barnehage stadig dyrere for vanlige småbarnsfamilier.

En reform for tidlig innsats og mer tid til læring

Mye er bra i norsk skole, men det er også store utfordringer: En av fire elever fullfører ikke videregående opplæring innen fem år. Det er 15 000 elever i hvert kull som forlater skolen uten formelle kvalifikasjoner. Frafall har store konsekvenser, både for den enkelte og for samfunnet når det blir stadig færre arbeidsmuligheter uten utdanning. Å falle ut av skolen øker sjansen for å bli langvarig arbeidsledig, ufør og få dårlig helse. Årsakene til frafall begynner for de fleste tidlig i skoleløpet. Elever som ikke lærer å lese, skrive og regne godt i de første skoleårene, får også problemer med å mestre andre fag. Slik fører svake grunnleggende ferdigheter til store kunnskapshull – og frafall. Derfor vil Arbeiderpartiet gjennomføre en reform for tidligere innsats i barnehage og skole.

Det er over ti år siden Stoltenberg-regjeringen introduserte begrepet tidlig innsats, men målet om tilpasset opplæring for hver enkelt elev er ikke oppfylt. Lærerne melder at de ikke har tid til å gi god nok oppfølging, og mange kommuner forteller at de sliter med å skaffe nok lærere for å oppfylle lærernormen. Nok kvalifiserte voksne er nøkkelen til å lykkes med tidlig innsats, både i skole og barnehage. Arbeiderpartiet vil gi elevene bedre grunnlag for læring og mestring, og vil gi kommunene mulighet til å ansette 500 flere lærere i 2019, særlig i 1. til 4. klasse.

Vi vil sikre en god innføring av lese-, skrive- og regnegarantien ved å opprette innsatsteam med spesialpedagoger og andre fagfolk som vil gi et sterkere lag rundt elevene i 1.-4. klasse. Slik skal alle elever få den oppfølgingen de trenger for å mestre skolen.

Norsk skole går mot en varslet lærermangel. Både søkingen til og gjennomføringen i lærerutdanningen er for lav. For smale opptakskrav frarøver gode framtidige lærere muligheten til å søke. Arbeiderpartiet vil erstatte det rigide mattekravet med mer tilpassede opptakskrav, og starte en nasjonal rekrutteringskampanje for flere kvalifiserte lærere, særlig rettet mot flere menn. I tillegg vil vi øke studieintensiteten ved å bedre oppfølgingen av lærerstudentene og gi tilskudd til en forsøksordning med utvidet praksis. Vi vil også innføre en tillitsreform i skolen. Når lærerne får tid til å være lærere og tillit til å gjøre jobben, tror vi flere vil bli lærere.

Vi vil gjenopprette rentekompensasjonsordningen for skoler og svømmebasseng, og utvide denne slik at barnehagene også skal få nødvendige oppgraderinger i bygg og utstyr.

Arbeiderpartiets løsninger for en god oppvekst

- **Sikre flere ansatte i barnehagen.**
- **Forbedre lærernormen med 500 flere lærere i 2019.**
- **Innføre lese-, skrive- og regnegarantien og opprette innsatsteam for å bygge et sterkere lag rundt elevene i 1.-4. klasse.**
- **Opprette en ny rentekompensasjonsordning for skoler, barnehager og svømmebasseng.**
- **En times fysisk aktivitet hver dag i skolen og frukt og grønt i ungdomsskolen**

Bedre trivsel i skolen: Trygge elever lærer best

Arbeiderpartiet mener for mye av ansvaret for å bekjempe mobbing skyves over på kommuner og skoler. Vår brede folkehelsesatsing innen skole og helse bidrar til trygge og stimulerende oppvekstforhold for alle barn. Vi har et bredere syn på hva som trengs for å fremme god læring, med større fokus på trivsel, helse og anti-mobbetiltak.

Elevundersøkelsen for 2017 viste at over 6 prosent av elevene blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere. Mobbing går utover barns livsglede, helse og trygghet, det hindrer læring og kan gi langvarige, alvorlige helseproblemer. Arbeiderpartiet mener at alle barn og unge skal ha et godt skolemiljø, og at ingen skal være redde for å oppleve mobbing verken på skoleveien, i friminuttene eller i timen. Derfor må alle skoler arbeide kontinuerlig, kunnskapsbasert og målrettet med å forebygge og oppdage mobbing og trakassering – og raskt håndtere det når det oppstår.

I 2015 trakk Djupedal-utvalget frem kompetanseheving for ansatte i skolen blant de viktigste tiltakene mot mobbing. Arbeiderpartiet vil gjennomføre et større kompetanseløft for alle ansatte i skolen, styrke skoler med store læringsmiljøutfordringer med flere miljøarbeidere og innføre det vellykkede prøveprosjektet med beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner.

Samfunnet må ta på større alvor at så mange unge opplever at skolerelatert stress og press gjør dem syke. Vi vil ha mer kunnskap om psykisk helse inn i skolen, og fornye seksualundervisningen for at ungdom skal lære mer om grensesetting, samtykke og ansvar.

Et digitalt taktskifte og en mer praktisk skole

Skole- og utdanningssystemet vårt skal gi barn og unge den kunnskapen de trenger i et samfunn i sterk endring. Selv om barna våre i mange tilfeller skal forberedes på et arbeidsliv og jobber vi enda ikke kjenner, er det ferdigheter vi vet de vil trenge: Elevene må lære å lære, bli gode på problemløsning, kommunikasjon og samarbeid, og opplæringen må stimulere til kreativ og kritisk tenkning. Vi mener skolen er blitt for akademisert. Arbeiderpartiet vil ha en mer praktisk skole fra første klasse.

Vi vil innføre den praktiske skolesekken for at alle elever skal få prøve seg i praktiske ferdigheter og lære mer om fagarbeid og praktiske yrker, vi vil gjennomføre et krafttak for lek og mer praktisk læring i 1.-4.klasse og innføre et utstyrsløft for ungdomstrinnet. Skolefritidsordningen (SFO) er en stor del av mange barns hverdag, og vi foreslår en satsing på mer kompetanse til de ansatte og bedre innhold.

Å kunne bruke IKT og digitale tjenester godt blir en stadig viktigere kompetanse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig, og for at elevene skal lære best mulig. Vi må legge til rette for at barn og unge ikke bare er i stand til å bruke, men også skape digitalt innhold og digitale tjenester. Det forutsetter at lærerne har tid til å følge opp hver enkelt elev, og at lærere får bedre tilbud om etter- og videreutdanning i god pedagogisk bruk av digitale læremidler. Derfor vil vi ha et teknologiløft som starter i grunnskolen, inkludert en ny ordning for utvikling og innkjøp av digitale læremidler.

Arbeiderpartiets løsninger for trivsel i skoen

- **At skolen skal lære alle elever om å håndtere stress og ta bedre vare på egen psykiske helse.**
- **Ha en skolehelsetjeneste som er tilgjengelig når elevene trenger den.**
- **Innføre beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner.**

Arbeiderpartiets løsninger for et digitalt skifte i skolen:

- **Innføre et teknologiløft inkludert ny ordning for utvikling og innkjøp av digitale læremidler.**
- **Gjennomføre et krafttak for lek og mer praktisk læring i 1.-4.klasse**
- **Innføre et utstyrsløft for mer praktisk undervisning på ungdomstrinnet.**

INDIANA
RONX
48

Flere studentboliger og tettere studentoppfølging

Utdanning av kunnskapsrike studenter handler både om kvalitet i utdanningen og rammevilkårene for å være student. Lik rett til utdanning er en av grunnpilarene i det norske utdanningssystemet, men for mange studenter er avhengige av økonomisk hjelp og ekstrajobb for å kunne studere.

Studentboliger er et sentralt virkemiddel for å styrke studentøkonomien og sikre studentene tilpassede boforhold under studietiden. Arbeiderpartiet mener det er behov for å bygge 3000 studentboliger i regi av studentsamskipnadene.

Det er dokumentert at hele én av fire studenter opplever alvorlige psykiske symptomplager i studietiden, og dette gjør studenter mer utsatt enn befolkningen for øvrig. Vi vil styrke det forebyggende arbeidet med studenters psykiske helse, gjennom landets studentsamskipnader.

For å sikre en solid og omstillingsdyktig universitets- og høgskolesektor, og for å tiltrekke oss dyktige studenter og forskere i årene framover, er det helt sentralt med en god infrastruktur og en tilrettelagt bygningsmasse. Arbeiderpartiet er skuffet over at langtidsplanen for forskning og høyere utdanning ikke leverer en tydelig prioriteringsliste for bygg og infrastruktur, og vil ha en større satsing, tydeligere prioriteringer og mer forutsigbarhet for dette i universitets- og høgskolesektoren.

Arbeiderpartiet støtter ikke høyreregjeringens foreslåtte innstramming i konverteringsordningen for studielån. Det vil straffe studenter som enten ikke fullfører en grad eller bytter retning underveis i studiene, og det vil være et disinsentiv for å få til mer etter- og videreutdanning. Det er også tvilsomt om det vil føre til bedre gjennomføring. Arbeiderpartiet vil isteden satse mer på etter- og videreutdanning, og prioritere bedre studiekvalitet og tettere oppfølging.

Studieplasser innen strategisk viktige områder for nasjonen

Samtidig vet vi at stadig flere unge opplever psykiske helseplager, som i økende grad er årsak til frafall i skolen og i arbeidslivet. I sommer stod rekordmange 26 657 kvalifiserte søkere uten tilbud om studieplass. Fra 2013 til 2017 har dette tallet økt med rundt 70 pst. Men tross høye søkertall, og der mange under 30 år står utenfor studier eller arbeid, har høyreregjeringen knapt foreslått nye studieplasser.

Vi foreslår en kraftig økning på i alt 3000 nye studieplasser, særlig innen utdanninger som er strategisk viktig for norsk arbeidsliv, som lærerutdanning, helse- og sosialfagene, IKT, teknologi og realfag. Det vil gjøre at flere får muligheten til å studere, og bidrar til at arbeidsledige og andre som står utenfor arbeidslivet lettere kan sikre seg kompetansen som trengs for å komme i arbeid.

Samfunnet har stort behov for den kompetansen fagskolene tilbyr. Arbeiderpartiet mener at det er viktig med en større opptrapping innen fagskolesektoren og en videreutvikling av tilbudet. Vi prioriterer også etter- og videreutdanning av fagskolelærere for å sikre god pedagogisk kvalitet.

Arbeiderpartiets løsninger for studentene:

- **Ikke kutte i stipendordningen.**
- **Øke tilskuddet til totalt 3000 studentboliger i 2019.**
- **Fortsette opptrappingen mot 11 måneders studiestøtte.**
- **Legge til rette for etter- og videreutdanning.**
- **Ha en større satsing og tydelig prioriteringsliste for bygg og infrastruktur.**
- **Opprette 3000 studieplasser innen strategisk viktige områder.**

Forskning for samfunnets utfordringer

Forskning er en forutsetning for videre utvikling og vekst, og helt nødvendig for å møte de store, sammensatte utfordringene Norge og verdenssamfunnet står overfor. Arbeiderpartiet etterlyser særlig en sterkere satsing på forskning innen IKT og datasikkerhet, samfunnssikkerhet og beredskap. Vi mener også det er nødvendig å sikre bedre rammevilkår for fagmiljøene som skal utdanne og utvikle samfunnet og institusjonene våre, samt mer forskning innen bioøkonomi, de marine og maritime næringene, og klima/energi-området. For å styrke forskningsinnsatsen og den kunnskapsbaserte samfunnsutviklingen, foreslår vi å opprette tre nye forskningsprogrammer for profesjonsforskning, IKT og datasikkerhet og samfunnssikkerhet og beredskap.

Arbeiderpartiet foreslår også en satsing på nye rekrutteringsstillinger i universitets- og høyskolesektoren. Stillingene skal bidra til å utvikle profesjonene, øke omfanget av og kvaliteten på forsknings- og innovasjonsarbeidet i helse- og omsorgssektoren, bidra til en god innføring av 5-årig lærerutdanning og til å utvikle flere solide fagmiljøer innen IKT, teknologi og realfag.

Arbeiderpartiet vil:

- **Opprette tre nye forskningsprogrammer og 100 nye rekrutteringsstillinger.**
- **Spesialisere 400 leger i allmennmedisin.**

Utdanning	Bokført Mill. kr
100 rekrutteringsstillinger (phd) ved universiteter og høyskoler	40
500 flere lærere i grunnskolen	150
3000 nye studentboliger - 800 flere enn regjeringen	53
3000 nye studieplasser	154
Bedre lærerutdanning med mer praksis og flere praksisskoler	20
Bedre veiledning av studenter	25
Øke bemanning skolehelse	50
Beredskapsteam mot mobbing	20
Bygg og infrastruktur universiteter og høyskoler	100
Den tyske skolen	3
En time fysisk aktivitet hver dag	30
Etter- og videreutdanning for fagskolelærere	10
Etterutdanning for lærere i digitale læremidler	20
Flere ansatte i barnehagen og bedre finansiering av bemanningsnormen	300
Flere barnehagelærere og en mer ambisiøs pedagognorm	125
Flere barnehageplasser	175
Forebygge mobbing i skolen, kompetanseheving for ansatte	30
Gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen	186
Utdanningsreformen, fordeles på forsvarsgrenene	50
Ikke øke barnehageprisen	65
Innfasing av skolemat i 100 kommuner	256
Kompetansehevingstiltak for fastleger	10
Kompetansereform: Tilskudd til studiesenter og desentraliserte utdanningstilbud	15
Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - fagskole	10
Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - universitet og høgskole	30
Kompetansereform: Opprette nasjonalt kompetansefond for læring i arbeidslivet	100
Kompetansereform: Tilskudd til Voksenopplæringsforbundet	2
Kompetansereform: Utvide bransjeprogram til transport og varehandel	30

Krafttak for lek og praktisk læring i 1.-4.klasse (ny ordning)	50
Kvalitet i SFO - bedre innhold og flere kvalifiserte ansatte (ny ordning)	60
Lærerrekruttering - opprette ny nasjonal kampanje, særlig rettet mot flere menn	10
Lærerspesialister - ny innretning og bedre tid til lærerne	52
Matkultur og barn	3
Miljøarbeidere - 100 nye i 2019	27
Ny ordning for utvikling og innkjøp av digitale læremidler	100
Ny skolehelsetjeneste	50
Nytt forskningssenter for næringsdrevet digitalisering	30
Nytt Forskningssenter for hav/kyst	15
Opplæring i norsk mm.	7
Opprette ny rentekompensasjonsordning for barnehager, skoler og svømmeannlegg, låneramme 5 mrd	38
Opptrapping til 1000 nye fagskoleplasser - 300 nye i 2019	16
Pilotprosjekt: Hospitering for rådgivere i ungdomskolen - mer kunnskap om yrkesfag	3
Psykisk helsetilbud for studenter	5
Realkompetansevurdering i Nav	13
Rentefritak for deltidsutdanning	4
Sett sjøbein (reversere kutt)	3
Utstyrsløft for mer praktisk læring i ungdomsskolen	100
Stipendkutt studenter (reversere kutt)	256
Tidlig innsats: Innsatsteam for å innføre lese, skrive og regnegaranti 1.-4. klasse	250
Tre nye forskningsprogrammer for IKT og datasikkerhet, samfunnssikkerhet og beredskap og velferdsstatens yrker	150
Utdanning - 400 allmennleger i spesialisering	123
Yrkesfagmilliard: Oppdatert og moderne utstyr i undervisningen	100
Yrkesfagmilliard: Praksistilskudd til bedrifter for å gi elever praksis	20
Yrkesfagmilliard: Stipend for at flere fagarbeidere skal bli yrkesfaglærere	20
Yrkesfagmilliard: Økt lærlingtilskudd	110
Sum	3674

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

GOD HELSE FOR ALLE

Målet for Arbeiderpartiets helsepolitikk er god helse og livskvalitet for alle. Det betyr god behandling når man blir syk, men også å kunne mestre livet hvis man må leve med sykdom og helseplager. Tilgangen til helsetjenester skal være likeverdig over hele landet og ikke avhenge av den enkeltes lommebok.

Vi må satse på folkehelse for å forebygge at flere blir kronisk syke og stående utenfor arbeidslivet. Det vil tappe samfunnet for arbeidskraft, inntekter til fellesskapet og øke utgiftene til sykdomsbehandling og stønader. Kosthold, fysisk aktivitet, rusbruk, sosiale relasjoner og nærmiljøet påvirker vår helse. Morgendagens helseutfordringer har også sammenheng med dagens tilbud av kultur, idrett, naturopplevelser, felleskap og sunne matvaner.

Arbeiderpartiet ønsker et samfunn der alle kan delta. Arbeid er en viktig faktor for å ha god psykisk helse. Både kortvarig og langvarig arbeidsledighet kan gi store helseeffekter. Derfor må vi ha en sterk felles helsetjeneste som gir rask behandling og rehabilitering når sykdom oppstår, og gode ordninger som gjør at man kan delta i arbeidslivet med kroniske sykdommer.

Et folkehelseløft for barn og unge

Vi har alle et ansvar for egen helse, men som fellesskap har vi ansvar for alles helse. Hvis sunne vaner etableres tidlig, er det større sjanse for at de videreføres videre i livet. Vi vil at alle barn skal få en time fysisk aktivitet hver dag i skolen, fordi det er bra for både barns helse og læringsutbytte. Vi foreslår 30 millioner til tiltak i kommuner som vil legge til rette for en times fysisk aktivitet.

Evalueringene fra skolefruktordningen vi innførte da vi satt i regjering viser at sunn mat i skolen har god effekt på barns matvaner. Så fort Høyre og Frp tok over ble den fjernet. Vi vil gjeninnføre frukt- og grøntordningen i ungdomsskolen, og i tillegg starte arbeidet med å tilby alle et enkelt skolemåltid. Arbeiderpartiet vil fase inn skolemåltid i 100 norske kommuner i 2019.

Å tilrettelegge for friluftsliv vil fremme fysisk aktivitet i hele befolkningen. Friluftsliv byr på opplevelser som binder oss tettere sammen, men er også en viktig bidragsyter for bedre integrering og utjevning av sosiale helseforskjeller. Derfor er det viktig å sikre gode friluftslivstilbud som er lett tilgjengelig for alle, særlig barn og unge.

Skal vil lykkes med målene om å få flere i aktivitet, bør støtten til organisasjonene og friluftsaktiviteter styrkes. Arbeiderpartiet vil øke bevilgningen til sikring, tilrettelegging og vedlikeholding av bynære naturområder og grønne lunger i nærmiljøet for det enkle friluftslivet med 25 millioner kroner utover regjeringens forslag. Vi bevilger i tillegg 4 millioner mer enn regjeringen til forskning, for å øke kunnskapen om hva som fungerer av folkehelsetiltak.

Dagens sukkeravgifter er rene inntektsposter, men har usikre helseeffekter. De rammer både varer med og uten sukkerinnhold, og tar derfor ikke hensyn til produsenter som reduserer sukkerinnholdet i sine produkter. Da fremmer ikke avgiften folkehelsen. Derfor ønsker Arbeiderpartiet en utredning av en sukkeravgift som kan regnes ut fra varenes sukkerinnhold, for eksempel slik man har fått på sukkerholdig drikke i Irland og Storbritannia

Tobakksbruk er den viktigste enkeltårsaken til kreft. Ifølge Kreftforeningen dør nesten 6000 personer hvert år av tobakksrelaterte sykdommer. Likevel lar regjeringen være å bruke avgiftssystemet for å få folk til å slutte å røyke. I statsbudsjettet for 2019 prisjusteres avgiftene på tobakk, noe Arbeiderpartiet mener er for defensivt. Vi øker derfor tobakksavgiftene med 5 prosent.

Arbeiderpartiets folkehelseløft for barn og unge

- **En times fysisk aktivitet hver dag i skolen**
- **Innføre frukt og grønt i ungdomsskolen**
- **Innfasing av et enkelt skolemåltid i 100 kommuner**
- **Tilrettelegge for friluftsliv**

En trygg voksen for en trygg oppvekst

Det er all grunn til å være optimistisk på vegne av norsk ungdom. Tallene viser nedgang i bruk av rusmidler, tobakk og alkohol, og vi ser mindre vold og kriminalitet blant ungdomsskoleelever. Forholdet til foreldrene er jevnt over svært godt.

Samtidig vet vi at stadig flere unge opplever psykiske helseplager, som i økende grad er årsak til frafall i skolen og i arbeidslivet. Psykiske plager og lidelser kan komme av mange forskjellige ting. For noen er det snakk om stress, press og ensomhet. For andre kan det være mobbing eller vold og overgrep i nære relasjoner. Vi må ha gode forebyggende tjenester og hjelpetilbud tilgjengelige, som kan brukes uavhengig av foreldrenes ressurser eller hvor i landet man bor.

Arbeiderpartiet vil styrke tilbud som gir barn og ungdom en trygg voksen å snakke med. Med Arbeiderpartiets opplegg for kommunesektoren vil det være rom for å bruke 100 millioner kroner mer enn regjeringen på lavterskel psykisk helsetilbud i alle kommuner, av typen Ung Arena i Oslo eller Hjelper'n i Ski. Vi vil gjøre det gratis for 16- og 17-åringer å gå til fastlegen. Vårt kommuneopplegg gir rom for å bruke 50 millioner kroner mer på skolehelsetjenesten enn regjeringen, noe som vil kunne gi 68 flere helsesykepleiere. Skolehelsetjenesten spiller en viktig forebyggende rolle. Den kan fange opp elever i risikogrupper og gi hjelp og støtte gjennom vanskelige valg.

Vi vil ha en skolehelsetjeneste som er tilgjengelig for alle elever hver dag, som har kompetanse på psykisk helse og som også er tilgjengelig digitalt for ungdommen. Derfor bevilger vi 50 millioner til digitalisering av skolehelsetjenesten, kompetanseheving for de som jobber der og til å utvikle digital ungdomshelse i Norge. I tillegg har vi satt av 93 millioner til vold og overgrepsarbeid i sykehusene, for å øke kompetansen om vold og overgrep, for å sikre god oppfølging på overgrepsmottak, økt tilgang på medisinske undersøkelser og et tilbud til unge overgripere ved barnehusene. Vi bevilger også 5 millioner mer enn regjeringen til å styrke seksualundervisningen i skolen.

Arbeiderpartiets tiltak for å gi alle barn en trygg voksen for en trygg oppvekst

- **Tilgjengelig skolehelsetjeneste hver dag**
- **Ansette flere helsesykepleiere og utvikle digital ungdomshelse**
- **Gjøre fastlege og legevakt gratis for 17- og 18-åringer**
- **Lavterskel psykisk helsetilbud i alle kommuner**
- **Styrke kunnskapsarbeidet om vold og overgrep i sykehusene**

Bedre stønadsordninger til de som trenger det

Grunnstønad er en skattefri trygdeytelse som skal bidra til at mennesker får dekket ekstrautgifter på grunn av sykdom eller skade, blant annet til mennesker med cøliaki. Regjeringen foreslår i budsjettet et kraftig kutt i denne stønaden. Faktagrunnlaget som regjeringen bygger sine kutt på har mottatt sterk kritikk for ikke å gi et godt bilde av de faktiske merutgifter personer med cøliaki har. Arbeiderpartiet går inn for å styrke stønaden til mennesker med cøliaki med 200 millioner kroner sammenlignet med regjeringens forslag.

En bedre bilstønadsordning: Regjeringen har tidligere kuttet i bilstønadsordningen for mennesker som ikke kan bruke kollektiv transport på grunn av varig funksjonsnedsettelse til kun å omfatte personer som er under utdanning eller i jobb. Dette gjør at mennesker står i fare for å få en isolert tilværelse. Arbeiderpartiet foreslår at bilstønadsordningen styrkes med 70 millioner kroner.

DE NÆRE TJENESTENE

Den kommunale helse- og omsorgstjenesten er nær folk flest og skal gi et trygt tilbud der folk bor og lever. Norge er en befolkning i vekst, men gjennomsnittsalderen øker. Det betyr at flere vil trenge hjelp, og at flere pasienter vil ha sammensatte sykdommer som krever avansert behandling over tid. Kommunene spiller en

viktig rolle for at du som pasient skal oppleve et godt, sammenhengende og helhetlig helsetilbud enten du kommer fra sykehus, skal på sykehjem, har behov for rehabilitering eller skal ha oppfølging som kroniker.

Arbeiderpartiet prioriterer en sterkere kommuneøkonomi, slik at kommunene kan fortsette å bygge ut gode primærhelsetjenester. Vi ønsker flere jordmødre til å ta vare på nybakte mødre, og foreslår 15 millioner til rekruttering av jordmødre. Vi vil ha flere ansatte i den kommunale rusomsorgen, for å følge opp de som har vært i behandling, og setter av 100 millioner mer enn regjeringen til dette formålet.

Kommunale omsorgstjenester er svært viktige for folk med store omsorgsbehov og deres familier. Slike tjenester må det være enkelt å ta i bruk, og det må finnes nok kommunale omsorgsboliger til at unge personer ikke blir stuet bort på sykehjem.
En stabil fastlegeordning og en styrket kommunehelsetjeneste er viktig spesielt for kronikere og det økende antallet personer med et sammensatt sykdomsbilde.
Ny teknologi er kostbart og investeringer kan ta mye plass i allerede stramme kommunale budsjetter. Derfor vil Arbeiderpartiet sette av 100 millioner til en helseteknologiordning i kommunene, der kommuner som vil investere i ny helseteknologi får støtte til å prøve ut nye og innovative løsninger. Slike løsninger kan gjøre det lettere for barn med funksjonsnedsettelser å delta i fritidsaktiviteter, de kan hjelpe eldre demente med å orientere seg i hverdagen, eller det kan gi en kroniker muligheten til å overvåke egen helse sammen med sin lege. Slik kan vi legge til rette for gode pasientforløp, bedre kronikeroppfølging og samhandling mellom kommuner og sykehus.

Strakstiltak for fastlegeordningen

Fastlegeordningen ble innført av Arbeiderpartiet og er grunnmuren i helsetjenesten. Hele 85 prosent av alle pasientene blir ferdigbehandlet hos fastlegen. Fastlegene ser den enkelte, gir behandling og råd, og er koblingen videre til spesialisert

behandling eller stønader. En slik jobb krever mye, i form av medisinsk kompetanse, medmenneskelige evner og kjennskap til velferdssamfunnets ordninger og tilbud. Nå er fastlegeordningen i krise. Halvparten av kommunene sliter med å rekruttere fastleger.

Regjeringen vil vente helt til neste års evaluering med å ta tak. Men allerede i 2019-budsjettet er det behov for strakstiltak for å sikre rekrutteringen til fastlegeordningen. Derfor vil Arbeiderpartiet ha 400 nye stillinger for allmennleger i spesialisering (Alis) i 2019. I tillegg ønsker vi en økning på 100 flere turnusstillinger (LIS1-stillinger) enn regjeringens forslag, for å øke antallet kvalifiserte leger. Investeringen lønner seg. Tre av fire av dagens fastleger sier de føler seg lite eller ikke kompetente til å følge opp kreftpasienter. Vi kan derfor ikke vente et helt år før tiltak kommer på plass. Derfor setter vi av 10 millioner mer enn regjeringen til kompetansehevingstiltak blant fastleger.

Tannhelse for de som trenger det mest

Tannhelse kan være dyrt for familier med lite ressurser eller for de som på grunn av sykdom eller alder ikke har mye å rutte med. Arbeiderpartiet har mål om en gradvis utvidelse av den offentlige tannhelsetjenesten, og vil særlig skjerme grupper med spesielle diagnoser, svak økonomi og dårlig tannhelse for store tannlegeutgifter. Vi er bekymret for at regjeringens kuttpolitikk fører til økte sosiale forskjeller i tannhelse og reverserer derfor kuttene i tannhelse regjeringen har foreslått i årets budsjett.

Unge voksne er en gruppe som ofte sliter med å dekke tannhelseregninger mens de fortsatt studerer eller ikke har en fast fot innenfor arbeidslivet. Derfor ønsker Arbeiderpartiet å utvide ordningen med gratis tannleger til 19 og 20-åringer.

Ap styrker tjenestene som er nærmest folk:

- **En større satsning på den kommunale rusomsorgen**
- **400 nye allmennleger i spesialisering og 100 nye turnusleger**
- **Reversere usosiale kutt i tannhelse**
- **Gjøre tannhelse gratis for 19 og 20-åringer**

VI HOLDER VÅRT SYKEHUSLØFTE

Våre offentlige, felles sykehus er et av fundamentene for velferdsstaten. Gjennom gode økonomiske rammer for sykehusene vil Arbeiderpartiet sørge for at du alltid er trygg på å få den beste behandlingen når du blir syk. Vi holder vårt sykehusløfte og setter av totalt 3 milliarder til sykehusene. Det er 1,65 milliarder mer enn regjeringen. Vi må ha god arbeidsdeling mellom sykehus og kommuner, tilgang på de beste behandlingsmetoder og legemidler, og investeringer i moderne utstyr og digitalisering. Vi må ha en fødselsomsorg som tar vare på kvinners behov og et bedre utbygd psykisk helsevern. Sterke fagmiljøer må dyrkes og det må bli enkelt å ta i bruk ny teknologi.

Dette må til for at du skal få raskere hjelp, og for at den faktiske ventetiden skal gå ned. Vi vil bruke operasjonsstuer større deler av døgnet, ha flere kveldsåpne poliklinikker og bruke avtalespesialistenes kapasitet bedre. Vi vil gjøre det lettere å investere i bygg og utstyr ved å øke låneandelen ved store sykehusinvesteringer fra 70 prosent til 80 prosent, slik at sykehus raskere kan realisere bygg og kjøpe inn medisinsk-teknisk utstyr. Vi skal gi handlingsrommet som trengs for å bygge opp strålesentre flere steder i landet. Den beste kreftbehandlingen skal du få i den offentlige helsetjenesten. Dette innebærer også å få på plass systemer og kapasitet til å implementere persontilpasset medisin, som kan bidra til at stadig flere får vellykket kreftbehandling. Nye metoder og medisiner må kunne vurderes raskt og effektivt. Gjennomsnittlig behandlingstid for hurtige metodevurderinger er i dag 191 dager, noe som er alt for lenge. Arbeiderpartiet setter derfor av 50 millioner på sykehusbudsjettet og 5 millioner til Statens legemiddelverk og Folkehelseinstituttet for raskere metodevurderinger.

Samtidig er det viktig for folks trygghet at det eksisterer gode, moderne prehospitale tjenester. Stadig flere behandlingsforløp kan begynnes lokalt eller i ambulansen hvis vi er villig til å investere også utenfor sykehusene. Dette gjelder helsehus, hjemmesykehus og ambulante sykehusteam, som politikken må understøtte og styre. Da må vi ta del i mulighetene ny teknologi gir, og prioritere lokalmedisinske sentre og helsehus.

Fordi helsepersonell må ha tid til å drive pasientbehandling, vil vi ansette flere dyktige leger, sykepleiere og helsefagarbeidere, og de må tilbys faste heltidsstillinger. Utdanningen av nytt helsepersonell er i dag ikke i takt med behovet. Vi vil sette av penger til flere spesialiseringsstillinger og sikre videre- og etterutdanning til helsepersonell i sykehusene. Vi kan ikke løse de kommende store oppgavene ved å be de ansatte løpe fortere.

Hver dag møter helsepersonell mye plunder og heft knyttet til IKT og digitale verktøy. Gammel teknologi og utdaterte systemer preger hverdagen. Mange pasienter opplever å bli overlatt til seg selv i et stort system det er vanskelig å navigere i. Samtidig finnes det digitale verktøy som muliggjør bedre behandling og mer effektive tjenester. Men det krever store investeringer å ta dem i bruk. Arbeiderpartiet setter av 110 millioner mer enn regjeringen til å få fortgang i de digitale satsingene innenfor sykehusene. Vi har i Norge en voksende nasjonal helsenæring som har et internasjonalt konkurransefortrinn, fordi vi har gode helsedata og en sterk offentlig helsetjeneste. Denne helsenæringen må vi samarbeide med for å modernisere vår helsetjeneste.

Privatisering

Etterspørselen etter helsetjenester vokser, mens tilgangen på helsepersonell bremser opp. Vi må i fellesskap finne gode løsninger som møter mangelen på personell, samtidig som tilbudet til pasientene ivaretas. Da er ikke løsningen mer privatisering. Regjeringen har gitt rom for et større innslag av private aktører som stiller seg på utsiden av den helsetjenesten vi sammen har bygget opp, den offentlige tjenesten der alle får hjelp uavhengig av hvem de er eller hvor de kommer fra. De har fått et økonomisk sugerør inn i vår felles helsetjeneste og henter ut både penger og personell. Arbeiderpartiet vil avvikle ordningen med nøytral merverdiavgift i helseforetakene, fordi den bidrar til privatisering og dermed fragmentering av sentrale sykehustjenester.

Arbeiderpartiets sykehusløfte

- En milliardinvestering i våre felles sykehus
- En fødselsomsorg som tar vare på kvinners behov og moderne prehospitale tjenester
- Helsepersonell med mer tid til hver pasient
- Forhindre privatisering av vår felles helsetjeneste
- Et bedre utbygd psykisk helsevern

ELDRE - SJEF I EGET LIV

Vi blir flere eldre i Norge. Vi skal leve mange friske og gode år som pensjonister. Mange vil likevel trenge helsehjelp og omsorg i deler av denne livsperioden. Dagens og framtidas eldre stiller større krav og vil bestemme mer selv enn tidligere eldregenerasjoner.

Fellesskap og trygghet i alderdommen

Arbeiderpartiet er bekymret for at vi ikke er rustet for oppgavene vi som fellesskap nå står overfor i eldreomsorgen. Vi vil ha en eldreomsorg som gir hjelp tilpasset den enkeltes behov, styrt og betalt av fellesskapet. Bare slik kan vi sørge for en god alderdom til alle. Hvis fellesskapet ikke stiller opp, vil noen kunne betale selv, men mange vil falle utenfor. Derfor styrker vi kommuneøkonomien i våre alternative budsjetter, og har blant annet satt av 50 millioner mer enn regjeringen til opplevelser for eldre, fritidskontakt for personer med demens, den kulturelle spaserstokken, kompetanseheving i sektoren og inkludering av pårørende i eldreomsorgen.

Flere på jobb og moderne eldreboliger

Arbeiderpartiet vil utdanne og videreutdanne flere helsearbeidere. Ansatte i kommunens helse- og omsorgstjenester må ha trygge, faste og hele stillinger. Derfor vil Arbeiderpartiet bruke 10 millioner mer enn regjeringen på heltidsprosjekter som kan øke andelen faste heltidsstillinger i kommunene, slik Arbeiderpartiet har gjennomført i Bergen, Malvik og Sauherad.

Vi vil sørge for at flere kan bo trygt hjemme, og vi vil bygge moderne sykehjem som er tilpasset bruk av velferdsteknologi. Vi vil sørge for at eldre får delta i beslutninger og bli hørt i saker som angår dem. Det krever kompetente ledere i eldreomsorgen, og vi vil utvikle nasjonal lederutdanning for primærhelsetjenesten.

Vi vil prøve ut nye boformer, som for eksempel ordninger med studentboliger på sykehjemmene, der studenter kan leie rimelig hybel mot å delta på for eksempel sosiale aktiviteter med beboerne. Vi setter av penger slik at kommunene kan ta i bruk teknologi for å gjøre hverdagen enklere og tryggere for eldre, ansatte og pårørende. Samtidig skal vi jobbe for at eldre tar del i den digitale utviklingen, og bistå hvis noen føler på et digitalt utenforskap.

Det er stor variasjon i de nasjonale kvalitetsindikatorene for eldreomsorgen. Hvorvidt beboere på sykehjem får vurdering av kostholdet og risiko for underernæring, får gjennomgang av legemidlene sine, har eget bad/WC, får jevnlig besøk av legen eller mottar god tannhelse varierer mye fra fylke til fylke, fra kommune til kommune. Derfor er det nødvendig å innføre en standard for hvilken kvalitet det skal være på omsorgen i norske kommuner. Egne innsatsteam bør følge opp kvaliteten i omsorgstjenestene og gi kommunene bistand og veiledning slik at alle gir hjelp og omsorg av høy kvalitet.

Vi setter derfor av 50 millioner til utprøving av nye boformer, omsorg ved livets slutt og nasjonale innsatsteam i tilknytning til vårt forslag om kvalitetskrav i eldreomsorgen. Vi vil avslutte forsøket med statlig eldreomsorg.

Arbeiderpartiets løsninger for en trygg alderdom

- **Storsatsing på innhold, livsgledetiltak og kultur i eldreomsorgen**
- **Gjøre det lettere for kommunene å ta i bruk mer teknologi i hjemmetjenester og sykehjem**
- **Heltidsprosjekter for å øke andelen faste og hele stillinger**
- **Utprøving av nye boformer og innføring av nasjonale kvalitetsindikatorer i eldreomsorgen**

Velferd	Bokført Mill. kr.
Styrke de regionale helseforetakene.	1261
400 allmennleger i spesialisering.	409
Ressurskrevende tjenester	325
Flere ansatte i barnehagen og bedre finansiering av bemanningsnormen	300
Styrke barnevernet	260
Reversere stipendkutt studenter	256
Tidlig innsats: Innsatsteam for å innføre lese, skrive og regnegaranti 1.-4. klasse	250
Gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen	186
Flere barnehageplasser	175
3000 nye studieplasser	154
Kreftsatsning og strålesentre, 1 mrd over fire år	153
Tre nye forskningsprogrammer for IKT og datasikkerhet, samfunnssikkerhet og beredskap og velferdsstatens yrker	150
1000 flere lærere i grunnskolen	150
Innfasing av skolemat i 100 kommuner	246
Utvidet investeringslån til sykehusbygg fra 70 til 80%	126
Flere barnehagelærere og en mer ambisiøs pedagognorm	125
Utdanning - 400 allmennleger i spesialisering.	123
Ny teknologi i sykehusene	110
Yrkesfagmilliard: Økt lærlingtilskudd	110
Bostøtte	100
Helseteknologiordning for kommunene	100
Lavterskel hjelpetilbud for barn, unge og familier i alle kommuner	100
Rusomsorg i kommunene	100
Ny ordning for utvikling og innkjøp av digitale læremidler	100
Kompetansereform: Opprette nasjonalt kompetansefond for læring i arbeidslivet	100
Bygg og infrastruktur universiteter og høyskoler	100
Sløyd- og utstyrsløft for mer praktisk læring i ungdomsskolen	100
Yrkesfagmilliard: Oppdatert og moderne utstyr i undervisningen	100
Kommunale innvandrertiltak	70
Bilstønadsordning funksjonshemmede	70

Ikke øke barnehageprisen	65
Reversering av usosial innstramming i stønader til tannbehandling	62
Områdesatsing i byer	60
Utvidelse av gratis tannhelse til 19- og 20-åringer	60
Kvalitet i SFO - bedre innhold og flere kvalifiserte ansatte (ny ordning)	60
100 flere turnusstillinger (LIS1)	54
Fjerne egenandelene på fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer	54
3000 nye studentboliger - 800 flere enn regjeringen	53
Lærerspesialister - ny innretning og bedre tid til lærerne	52
Bemanning skolehelse	50
Ny skolehelsetjeneste	50
Prosjekter og tilskudd for å heve kvaliteten i eldreomsorgen og nye boformer for eldre.	50
Styrke innholdet i omsorgen. Fritidskontakt for personer med demens, den kulturelle spaserstokken, kompetanseheving av ansatte, inkludering av pårørende.	50
Krafttak for lek og praktisk læring i 1.-4.klasse (ny ordning)	50
100 rekrutteringstillinger (phd) ved universiteter	40
Opprette ny rentekompensasjonsordning for barnehager, skoler og svømmeannlegg, låneramme 5 mrd	38
Utvidet TT-ordning for brukere med særskilte behov	36
En time fysisk aktivitet hver dag	30
Kompetansereform: Utvide bransjeprogram til transport og varhandel	30
Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - universitet og høgskole	30
Forebygge mobbing i skolen, kompetanseheving for ansatte	30
Miljøarbeidere - 100 nye i 2019	27
Bedre veileding av studenter	25
Bedre lærerutdanning med mer praksis og flere praksisskoler	20
Etterutdanning for lærere i digitale læremidler	20
Beredskapsteam mot mobbing	20
Yrkesfagmilliard: Praksistilskudd til bedrifter for å gi elever praksis	20
Yrkesfagmilliard: Stipend for at flere fagarbeidere skal bli yrkesfaglærere	20

Opptrapping til 1000 nye fagskoleplasser - 300 nye i 2019	16
Jordmortjeneste i kommunene	15
Kompetansereform : Tlskudd til studiesenter og desentraliserte utdanningstilbud	15
Kompetansehevingstiltak for fastleger	10
Prosjekt for heltidskultur i eldreomsorgen	10
Reversere kutt i KomUT	10
Lærerrekruttering - opprette ny nasjonal kampanje, særlig rettet mot flere menn	10
Etter-og videreutdanning for fagskolelærere	10
Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - fagskole	10
Frivilligsentraler	5
IKT opplæring i regi av pensjonsorganisasjonene	5
Forebygging av vold og overgrep: Seksualitet og grensesetting i skole og barnehage.	5
Reversering av usosiale kutt i tannhelse	5
Psykisk helsetilbud for studenter	5
Forskning og evaluering av folkehelsetiltak	4
Tiltak for å bedre tilbudet til personer med nevrologiske skader og sykdommer (Hjernerådet)	4
Rentefritak for deltidstudanning	4
Styrke Folkehelseinstituttet - få ned behandlingstid nye legemidler	3
Styrke Statens legemiddelverk - få ned behandlingstid nye legemidler	3
Fontenehusene	3
Den tyske skolen	3
Pilotprosjekt: Hospitering for rådgivere i ungdomskolen - mer kunnskap om yrkesfag	3
Kompetansereform: Tilskudd til Voksenopplæringsforbundet	2
Hjelpetelefon mental helse	1
HUNT - Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag.	1
Tromsø-undersøkelsen	1
Ammehjelpen	0,3
Sum	7238

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

Stanse klimaendringene

Klimautfordringene eskalerer. FNs klimapanel 1,5 °C-rapport er et alvorlig varsku om at verden må handle enda raskere og enda mer kraftfullt for å redusere klimautslippene. Derfor haster det med å styrke innsatsen både hjemme og ute.

Rapporten viser at det kan være for sent å begrense den globale oppvarmingen til 1,5 grader. Gjennomføring av de foreløpige nasjonalt fastsatte bidragene er anslått til å gi en global oppvarming på rundt 3 °C i 2100. For oss i Norge vil oppvarmingen bli enda høyere. En middeltemperaturøkning på 1,5 på kloden kan bety 3-3,5 i Norge og kanskje over 5 grader i Nord-Norge.

Uten handling styrer vi mot fire graders økt gjennomsnittstemperatur ved slutten av dette århundret. Verden har de siste tiårene opplevd endringer i klimasystemet ved at den globale gjennomsnittstemperaturen øker, snø og is smelter, og havet stiger og blir surere. Hetebølger, tørke, flom, sykloner og skogbrann viser hvor utsatte økosystemene og menneskene er for endringer i klimaet. Artsmangfoldet i naturen reduseres år for år, det samme gjør naturens egen evne til å kompensere for konsekvensene av klimaendringene.

Arbeiderpartiet mener at klimautfordringene må løses gjennom forpliktende internasjonalt samarbeid, men også at de medfører et tungt nasjonalt ansvar. Alle land må redusere sine utslipp så mye og så raskt som mulig om vi sammen skal unngå irreversible klimaendringer. For faktisk å nå målet om et nullutslippssamfunn i 2050, mener Arbeiderpartiet at innsatsen i klimapolitikken må styrkes betraktelig både innenlands og utenlands.

Derfor er Arbeiderpartiet klare på at vi både må og skal nå klimamålene: Norge skal redusere utslippene med 40 prosent innen 2030. I 2050 skal vi slippe ut 80–90 prosent mindre CO2 enn i dag. Samtidig skal vi beholde et sterkt felleskap med velstand og trygg velferd. Vi må sikre at omstillingen blir rettferdig og inkluderende.

Vi peker på fem områder hvor det er stort potensiale for utslippskutt som omtales nærmere nedenfor:

1. **Omstilling i industrien, karbonfangst og -lagring**
2. **Nullutslippsteknologi i veitransporten**
3. **Kollektivsatsing og lokale klimatiltak**
4. **Bedre ressursutnyttelse med sirkulærøkonomi**
5. **Bevare naturmangfoldet og menneskenes livsgrunnlag**

Klimautslippsbudsjett 2021-2030

Ifølge klimaloven skal det legges fram en plan over hvordan Norge skal nå sine klimamål og gjennomføringen – et utslippsbudsjett. Dette skal følge de vanlige budsjettprosessene og tiltakene som settes inn og som vil bidra til å redusere CO2-utslippene fram mot 2030. Arbeiderpartiet mener at vi skal ta kuttene i ikke-kvotepliktig sektor i Norge.

Arbeiderpartiet legger i dette alternative budsjettet frem vår plan for hvor utslippskuttene i ikke-kvotepliktig sektor skal tas og hvilke tiltak som skal prioriteres for å få det til, basert på Miljødirektoratets Beskrivelse av klimatiltak inkludert i klimalovrapporteringen for 2018. Klimautslippsbudsjettet publiseres som vedlegg.

KLIMAVENNLIG INDUSTRI

Deler av norsk industri går allerede foran i det grønne skiftet, men for å bevare og skape nye norske arbeidsplasser, må vi sørge for raskere utslippskutt i industrien. Derfor vil Arbeiderpartiet gjennom Enova sette av 100 millioner kroner mer enn regjeringen til omstilling av industriprosesser.

Karbonfangst, -transport og -lagring er nødvendig for at verden skal nå klimamålene. Norge har alle forutsetninger for å levere det verden trenger her, samtidig som vi kan sikre en stor og viktig næring for Norge. Olje og gass har vært, og er en viktig næring for Norge som fortsatt vil prege samfunnet i mange år fremover.

Arbeiderpartiet har i flere år vært opptatt av at de kommersielle aktørene må ha forutsigbarhet for at prosjektene skal kunne realiseres. Vi er urolige over de mange forbeholdene regjeringen legger for CCS. Mange av aktørene i bransjen konstaterer at en ytterligere utsettelse av investeringsbeslutning med ett år, vil føre til tap av kompetanse og økte kostnader, noe som igjen vil sette hele prosjektet i fare.

Arbeiderpartiet vil prioritere et program for fullskala CCS med investeringsbeslutning i 2020 og mener det er avgjørende med minst to prosjektanlegg for å gjøre norsk CCS mulig.

Bedre rammebetingelser for investeringer i fornybar vannkraft.

Norge har over 1500 vannkraftverk som leverer 98 prosent av den fornybare og rene strømmen vår. Nær halvparten av kapasiteten ble bygget for over 50 år siden og nærmer seg sin tekniske levetid. Det er av stor verdi for kraftsystemet at vannkraften som allerede er bygd ut opprettholdes og videreutvikles. Insentivene for investeringer i eldre kraftanlegg må bedres, slik at man kan opprettholde og videreutvikle den store verdien som ligger i allerede utbygde kraftanlegg, da det et betydelig behov for vedlikehold og reinvesteringer i tiden fremover.

Arbeiderpartiets løsninger for å omstille industrien:

- **Støtte grønn omstilling av industriprosesser gjennom Enova og Miljøteknologiordningen**
- **Sørge for gode og forutsigbare rammevilkår for karbonfangst, -transport og -lagring**

UTSLIPPSFRI TRANSPORT

Transportsektoren står for mer enn 30 prosent av de nasjonale utslippene av klimagasser, og her er mulighetene for utslippskutt særlig store. Arbeiderpartiet vil derfor halvere utslippene fra transportsektoren fra dagens nivå innen 2030. Dette fordrer en rask overgang til nullutslippstransport.

Personbiler

Stortinget har satt som mål at alle nye biler som selges etter 2025 skal være nullutslippsbiler. For å oppnå dette målet, må vi bruke avgifter til å påvirke folks beslutning om hvilken bil de skal kjøpe. Arbeiderpartiet mener Enova fortsatt må støtte utbygging av ladestasjoner, særlig i de deler av landet der markedet foreløpig ikke kan tilby dette selv. Det er et viktig mål at nullutslippsbiler blir et reelt alternativ over hele landet. Det skal også arbeides videre med fyllestasjoner for hydrogenkjøretøyer.

CO2- fond for næringslivet

Næringstransporten står for dobbelt så store utslipp som privatbilene. Nullutslippsløsninger blir i stadig større grad tilgjengelige også innenfor områder som tungtransport og skipsfart, men det finnes i dag ingen omfattende virkemidler for å stimulere til å bytte ut gammel teknologi med klimariktig teknologi. Utfordringen er at mens næringslivet står for 2/3 av utslippene i transportsektoren, er det få insentiver på plass for et grønt skifte.

Næringsorganisasjonene har foreslått å etablere en markedsmekanisme for raskere utrulling av null- og lavutslippsløsninger

i næringstransporten. I 2017 inviterte Regjeringen næringslivet med på et samarbeid for å utforme et CO2-fond slik at vi når klimamålene og samtidig klarer å skape verdier og jobber fremover. Forslaget fra næringslivet innebærer at det inngås en bindende miljøavtale med myndighetene, hvor næringslivet forplikter seg til konkrete ambisiøse utslippskutt. Motsatsen fra myndighetene er at bedrifter som omfattes av avtalen unntas for CO2-avgift på drivstoff i avtaleperioden, og i stedet betaler medlemsavgift til et CO2-fond. CO2-fondet sørger for reduserte utslipp ved å mobilisere bedriftene og tilby støtte til gjennomføring av miljøtiltak.

Arbeiderpartiet mener det haster med å få CO2-fondet for næringstransporten på plass. Vi mener fondet bør operere etter samme modell som NOX-fondet, og at Næringslivet til gjengjeld skal stille opp med forpliktelser på betydelige utslippskutt i en juridisk bindende avtale.

For at klimagassreduksjonene i næringstransporten kan komme i gang, forventer vi fortgang i forhandlingene, slik at et CO2-fond kan være oppe å gå i løpet av 2019. Regjeringen har foreslått å øke Enovas budsjett med 395 mill. kroner for 2018. For å komme i gang med fondet, omdisponerer Arbeiderpartiet denne økningen til å gå inn i et CO2-fond for næringstransport etter modell av Nox-fondet. I tillegg setter vi av 305 friske millioner kroner, slik at det til sammen blir satt av 700 millioner kroner til CO2-fondet. Dersom forhandlingene med næringslivet om innretting og opprettelse av fondet ikke skulle føre fram, vil avsetningene Arbeiderpartiet har gjort til CO2-fondet i sin helhet bli overført til Enova for bruk på klimatiltak i transportsektoren.

Biodrivstoff

Biogass som drivstoff for tungtransport er avgjørende for å redusere klimautslippene fra transportsektoren. Ved å legge til rette for økt satsing på biogass gjennom rammebetingelsene, vil det bidra til å nå målene om å se på avfall som en ressurs, samtidig som vi innfrir våre forpliktelser om vesentlig å redusere utslippene i ikke-kvotepliktig sektor innen 2030. Våtorganisk avfall er viktig råstoff i produksjon av biogass, som også er kostnadseffektivt og viktig bidrag for å redusere både klimautslippene, samtidig som det gir god utnyttelse av både matavfall og husdyrgjødsel.

Palmeoljeindustrien er en av hovedårsakene til at regnskogen ødelegges. Etterspørselen av den billige palmeoljen har gjort den til en stor eksportvare til blant annet produksjon av biodrivstoff som verken er bra for det biologiske mangfoldet eller for klimaet. Arbeiderpartiet mener at det haster med å fase ut bruk av palmeolje i biodrivstoff og det er avgjørende å få til en rask overgang bort fra palmeolje og over til klimavennlig biodrivstoff som ikke har avskogingseffekt.

Arbeiderpartiet mener det må innføres en avgift som effektivt ekskluderer biodrivstoff med høy avskogingsrisiko (som palmeolje). Regjeringen må utrede dette og legge fram et forslag i forbindelse med revidert statsbudsjettet 2019, slik at avgiften kan innføres 1.7. 2019.

Jernbane

Skal vi nå målene om at flere skal reise kollektivt er vi avhengige av et pålitelig jernbanetilbud. Dessverre fører regjeringen en jernbanepolitikk som går i gal retning. Vedlikeholdsetterslepet på jernbanen øker, det fraktes stadig mindre gods på jernbanen, og den viktige InterCity-utbyggingen skyves fram i tid. Regjeringen setter av for lite penger til drift og vedlikehold av jernbanen, men oppretter likevel et nytt aksjeselskap som får ansvaret. Arbeiderpartiet foreslår en styrking av bevilgningene til jernbaneformål.

Arbeiderpartiets løsninger for utslippsfri transport

- Etablere et CO2-fond etter modell av NOX-fondet for næringslivets transporter
- Følge opp målet at alle nye biler som selges etter 2025 skal være nullutslippsbiler
- Jobbe for å ekskludere biodrivstoff med høy avskogingsrisiko fra det avgiftsfrie biodrivstoffmarkedet ved å innføre en avgift på palmeolje
- Gjøre belønningsavtaler og bymiljøavtaler tilgjengelig for flere byer
- Legge til rette for økt produksjon av biogass

LOKALE KLIMATILTAK

Arbeiderpartiet vil bruke samferdselspolitikken som et verktøy til å redusere klimautslippene. Skal vi holde vår del av avtalen, må en stor del av kuttene skje innen transportsektoren og biltrafikken må ned. Reduksjon i biltrafikken må følges av større satsing på kollektivreiser, samt bedre fremkommelighet for de som går og sykler. Dette minsker køkjøring og lokal luftforurensing i tettstedene og gir nye muligheter til å utvikle bedre og mer miljøvennlige offentlige rom.

Siden det bor mest folk i og rundt de store byene, kommer de mest merkbare tiltakene der. Belønningsavtaler, bymiljøavtaler og byvekstavtaler er ordninger som har nullvekst for persontransport med bil som overordnede mål. Arbeiderpartiet mener at disse avtalene også bør gjøres tilgjengelig i flere byer. Arbeiderpartiet mener at staten skal finansiere inntil 70 prosent av investeringene i kollektivprosjekter i de store byene. Fortetting rundt kollektivknutepunkter, reduserte klimagassutslipp og bedre framkommelighet er betingelser for at staten skal delta med finansiering. Disse ekstra midlene vil bidra til en ytterligere satsing på kollektivtilbudet i byene.

Arbeiderpartiet vil jobbe for en ordning med rettferdig vegprising som erstatning for bompengeordningen. GPS-teknologien har gjort tiden moden for å starte utprøving. Med vegprising er det mulig å regulere trafikken gjennom at trafikantene betaler for å benytte bestemte deler av vegnettet til bestemte tider. Inntektene kan knyttes opp mot transportformål i det berørte området og kan brukes til kollektivtransport, trafikksikkerhets- og miljøtiltak.

Økt satsing på klimatilpasning i kommunene

Kommunene har en nøkkelrolle i arbeidet med omstilling til lavutslippssamfunnet og en sirkulær økonomi. Det offentlige har en særdeles viktig rolle i dette arbeidet som en stor innkjøper ved å stille strenge krav til hele livsløpet for et produkt eller en tjeneste. Økt kunnskap og kompetanse hos innkjøper er avgjørende, og det er behov for veiledning om de ulike ordningene som finnes og at det legges til rette for en bedre samordning mellom disse.

Klimasatsordningen bidrar til å utløse lokale klimatiltak som kan framskynde utslippskutt i kommunene og bidra til omstilling til lavutslippssamfunnet. Det kan søkes om tilskudd til bl.a. klimavennlig areal- og transportplanlegging, ladeinfrastruktur og fossilfrie bygge plasser.

De siste årene har vi fått en forsmak på hvordan ekstremværet som følger med klimaendringene vil påvirke oss: Et varmere, våtere og villere vær i Norge gir mer flom, ras og skred. Vi må ta innover oss at klimaendringene gjør oss mer utsatte og planlegge, tilpasse og forebygge.

Arbeiderpartiet vil øke bevilgningene til klimatilpasning og flomdemping: Vi må gjøre det lettere for vannet å finne vei igjennom og ned til jorda med grønne, åpne områder, la trær forsinke vannet og ha et ledningsnett som tar nedbøren unna. Arbeiderpartiet vil styrke NVE, regional og kommunal forvaltning.

Mer nedbør og ekstremvær medfører også økt press på vann og avløpssektoren, hvor det allerede er et stort etterslep i vedlikehold og opprusting. Arbeiderpartiet foreslår at det settes av 40 millioner kroner utover regjeringens forslag til klimatiltak og klimatilpasning i kommunene.

Arbeiderpariets løsninger for å redusere lokale klimagassutslipp

- **Styrke kommunens nøkkelrolle i arbeidet med omstilling til lavutslippssamfunnet og en sirkulær økonomi.**
- **Stille strenge krav til hele livsløpet for et produkt eller en tjeneste ved offentlige innkjøp.**
- **Styrke Klimasats-ordningen for å framskynde utslippskutt i kommunene og bidra til omstilling til lavutslippssamfunnet.**

BEDRE UTNYTTELSE AV RESSURSENE

Overgang fra en lineær til en sirkulær økonomi bør både gjenspeiles virkemiddelapparatet og i skattesystemet. I et sirkulært perspektiv er det en grunnleggende forskjell mellom å gjenbruke ressurser som allerede er en del av det økonomiske systemet og kan gjenbrukes uten at det belaster naturen – og beslag av nye ressurser som medfører både økte klimautslipp og økologisk fotavtrykk.

Det må utarbeides en bred nasjonal strategi for en sirkulær økonomi hvor de langsiktige utfordringene avklares. Krav om avfallsforebygging, gjenvinning og økt bruk av gjenbrukte materialer er en viktig vei til et grønt skifte og den sirkulære økonomien i tillegg til å legge til rette for virkemiddelapparatet og prising av uttak av jomfruelige naturressurser. Dette vil gjøre sirkulære løsninger mer lønnsomt i alle ledd i verdikjeden og bidra til teknologiutvikling og arbeidsplasser samtidig som det gir miljøgevinst.

Arbeiderpartiet foreslår at det settes av 45 millioner kroner gjennom Enova for å gi bedrifter insentiver til å komme i gang med sirkulære tiltak som også reduserer klimautslippene.

Arbeiderpartiets løsninger for bedre utnyttelse av ressursene våre:

- **Stille krav om avfallsforebygging, gjenvinning og økt bruk av gjenbrukte materialer**
- **Sette en pris på uttak av jomfruelige naturressurser**
- **Legge til rette for å gi bedrifter insitamenter til å komme i gang med sirkulære tiltak som også reduserer klimautslippene.**

Hva er sirkulærøkonomi?
Sirkulær økonomi er et prinsipp for økonomisk virksomhet som har som mål at ressurser forblir i økonomien lengst mulig. Dette ønskes oppnådd ved å redusere råvarebruk, avfall, utslipp, energiforbruk til et minimum. Sirkulær økonomi har også som mål at produkt gjenbrukes, gjerne også utenom sitt opprinnelige formål.

BEVARE MENNESKENES LIVSGRUNNLAG

Det biologiske mangfoldet utgjør livsgrunnlaget for oss mennesker. Å bevare og sikre bærekraftig bruk av naturlige økosystemer, er nødvendig for menneskets framtid og en forutsetning for vekst og velferd i alle samfunn.

Arbeiderpartiet vil følge opp de nasjonale målene for naturmangfold som er vedtatt i «Natur for livet - Norsk handlingsplan for naturmangfold». Denne sier at det skal være god tilstand i økosystemene, at ingen arter eller naturtyper skal utryddes og at et representativt utvalg av norsk natur skal ivaretas. Dette sikres gjennom Nasjonalparkplanen, fylkesvise verneplaner, verning av vassdrag, nøkkelbiotoper i skog og beskyttelse av korallrevene. Verdiene i disse områdene må opprettholdes gjennom god forvaltning og skjøtsel.

Arbeiderpartiet vil følge opp målet om at 10 prosent av skogsområdene skal vernes gjennom frivillig skogvern. Skogvernarbeidet er langsiktig og må derfor videreføres også etter 2020. Målet med skogvernet er å bidra til representativt vern skal bidra til effektivt å fange opp de viktigste arealene for kritisk truede arter og naturtyper.

Arbeiderpartiet vil styrke arbeidet med å sikre en bærekraftig bruk av naturen gjennom å øke bevilgningene til miljøovervåking, økt kunnskap og forskning på klima og natur, utarbeide et helhetlig økologisk grunnkart, sikre truede arter og naturtyper og styrke skogvernet.

Mindre plast i havet

Den globale tilførselen av plast til havet er raskt økende. I 2010 ble det anslått at det er mellom 4,8 og 12,7 millioner tonn plast i havet. Plastforsøplingen som følge av ødelagt havmiljø, tette avløp og klimagassutslipp ved produksjon av plast, er estimert av FNs miljøprogram til å være 40 mrd. dollar årlig.

Marin forsøpling i verdenshavene kjenner ingen landegrenser. Arbeiderpartiet mener Norge bør ha som ambisjon å være et internasjonalt knutepunkt for innhenting av kunnskap og overvåking av havets helsetilstand. Her må det etableres internasjonale forsknings- og utviklingsprosjekter. Norge er i posisjon til å ta en internasjonal lederrolle i opprydning av plast i havet. Arbeiderpartiet mener vi bør bruke tilgjengelige ressurser fra offshore-sektoren til å kartlegge og å utvikle teknologi for å rydde opp plastsøppel fra havbunnen på en biologisk forsvarlig måte. Dette kan gi nye muligheter for innovasjon, nyetablering og grønn vekst.

Arbeiderpartiet mener det bør være gratis å levere marint avfall i havner. Ordninger basert på prosjektet «Fishing for Litter» bør gjøres permanent.

Det er et økende frivillig engasjement over hele Norge for å redusere plastforsøplingen. Det er viktig å styrke bevilgningene til frivillige organisasjoner og andres viktige engasjement og dugnadsarbeid til opprydding. Arbeiderpartiet øker derfor bevilgningene til tiltak mot marin forsøpling utover Regjeringens forslag med 30 millioner kroner.

Arbeiderpartiets løsninger for å bevare menneskenes livsgrunnlag

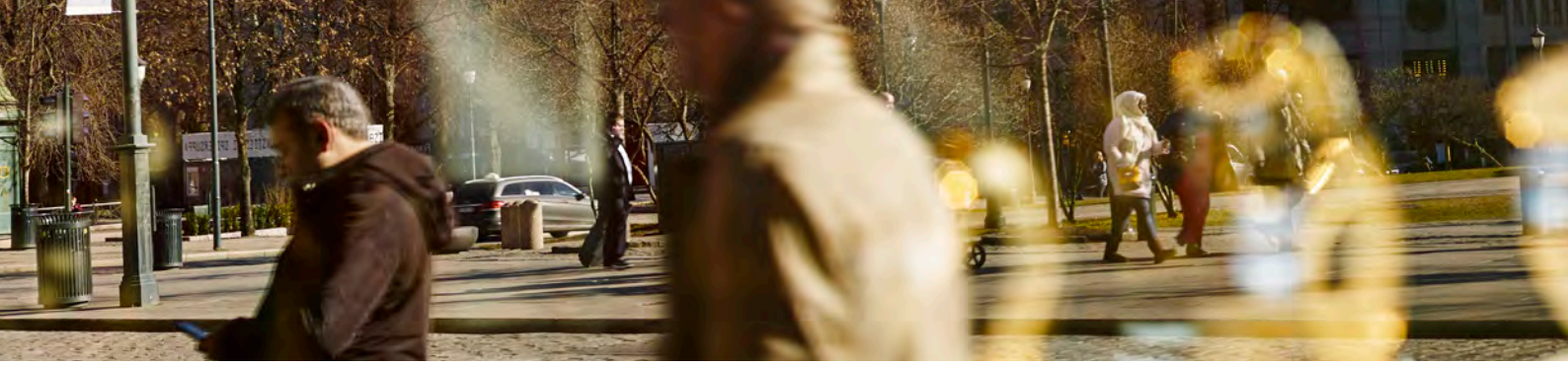
- **Sikre en bærekraftig bruk av naturen gjennom å øke bevilgningene til miljøovervåking, økt kunnskap og forskning på klima og natur.**
- **Utarbeide et helhetlig økologisk grunnkart, sikre truede arter og naturtyper.**
- **At det skal være gratis å levere marint avfall i havner**
- **Følge opp målet om at 10 prosent av skogsområdene skal vernes gjennom frivillig skogvern**

Klima	Bokført mill. kr
CO2-fond for næringslivet (inkl. 395 i omprioritering fra ENOVA)	700
Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter	500
Miljøteknologiordningen	250
Jernbane, drift og vedlikehold	200
Elektrifisering av Trønderbanen og Meråkerbanen	50
Tilskudd til flom- og skredforebygging	150
Skredsikring, riksveier	150
Skredsikring fylkesveier	150
ENOVA - Investeringsstøtte utslippskutt industrien	100
Kystsatsing (Kystverket) - Nyanlegg og mer vedlikehold	100
Tilskuddsordning for godstransport på jernbane (Innføres fra 1.7.2019)	100
Bioøkonomiordningen	60
Nytt forskningsprogram samfunnssikkerhet og beredskap (klimaandel av nye forskningsprogrammer)	50
Miljøovervåking, klima- og naturforskning, ferdigstille arbeidet med økologisk grunnkart. Oppfølging av klimaforlik og vedtak og handlingsplan for naturmangfold	50
Oppfølging av målet om 10% skogvern	50
Jernbane, planlegging	50
Kystsatsing (Kystverket) - Kommunetilskudd til fiskerihavnanlegg	50
ENOVA - Tilretteleggelse for sirkulærøkonomi	45
Klimatilpassing kommuner	40
Statens vegvesen - tiltak for gående og syklende	40
Klimatilpassing og beredskapslagre matkorn, såkorn og grasfrø	35
Forskningsrådet - Maroff	30
Tiltak mot marin forsøpling	30
Kystsatsing (Kystverket) - Tilskudd for gods fra vei til sjø.	22,6
Styrke arbeidet for å sikre trua arter og naturtyper - oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	20
Nytt Forskningssenter for hav/kyst	15
Artsdatabanken - oppdatere og kartlegger naturmangfold i Norge, rødliste, svarteliste. Oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	15

Tilskudd til friluftsaktiviteter	**15**
Forskning og teknologiutvikling - skog/jord	**12**
Veterinærinstituttet, forskning/fiskehelse	**10**
Reversere kutt Nibio, samt forskning jord/klimatilpassing	**10**
Nasjonale og internasjonale miljøtiltak, pilot biogass	**10**
Restaurering av myrområder, tiltak for å redusere klimautslipp, redusere flom og tilbakeføring av naturmangfoldet	**10**
Tilskudd til frivillige organisasjoner	**10**
Skogplanting	**5**
Kystsatsing (Kystverket) - Tilskudd til havnearbeid	**5**
Fornybar energi - bistand	**80**
Sum	**3 220**

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

Satsinger på ulike felt

JUSTIS

Trygghet for alle - økt samfunnssikkerhet

Arbeiderpartiet vil forebygge og bekjempe kriminalitet. Forbrytelser skal oppklares raskt og lovbrytere skal straffes med straff som virker og de skal rehabiliteres. Ofre for alvorlig kriminalitet og deres pårørende skal tas vare på. Kriminalpolitikken må forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabilitere mer effektivt. Vi vil føre en politikk som er tøff mot kriminelle gjenger og organisert kriminalitet. Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep er alvorlig kriminalitet og et stort samfunnsproblem. Arbeiderpartiet vil styrke arbeidet mot vold og overgrep ytterligere.

Vi har høye ambisjoner for justissektoren, for økt beredskap og et tryggere Norge. I vårt alternative budsjett øker vi derfor rammene til justissektoren med 600 millioner i forhold til regjeringens forslag. Vi skal satse på politiet, den sivile beredskapen, løfte kriminalomsorgen og styrke rettsikkerheten for alle. Vi må føre en politikk som setter politiet i stand til å møte morgendagens kriminalitetsbilde som er i endring.

Et løft for politidistriktene og den viktigste beredskapsressursen

Arbeiderpartiet står fast ved forliket om «Nærpolitireformen». Arbeiderpartiet mener imidlertid at regjeringen ikke følger opp enigheten i forliket. Vi mener grunnleggende premisser og enighet om et styrket nærpoliti, klare krav til lokale prosesser og tiltak for kultur og ledelse er brutt. Vi mener underfinansiering er hovedproblemet for gjennomføringen av politireformen. Arbeiderpartiet foreslår derfor 410 millioner kroner mer enn regjeringen til politiet hvorav 340 millioner er øremerket politidistriktene i vårt alternative budsjett for 2019.

Gjørv-kommisjonen var tydelig på at den viktigste beredskapsressursen er det ordinære politiet. Økte rammer til politidistriktene er derfor nødvendig også for å styrke landets beredskap. En styrking av landets politidistrikter er særlig viktig for å gi politiet økt handlingsrom og dermed mulighet til å drive sin kjernevirksomhet og utøve sitt samfunnsoppdrag. Økte ressurser til politidistriktene gir større rom for å forebygge kriminalitet og radikalisering, bekjempe kriminalitet på nett og er viktig for å få raskere og økt beredskap lokalt nært folk. Dette må til for å styrke folks rettsikkerhet og trygghet i hele landet.

Sammenheng i straffesakskjeden gir bedre rettsikkerhet

Arbeiderpartiet vil styrke folks rettsikkerhet. Det betyr at ofre for kriminalitet ikke skal måtte vente i flere år for å få sin straffesak oppklart, eller oppleve at en voldtektssak henlegges på grunn av ressursmangel. Dette svekker rettsikkerheten og den alminnelige rettsoppfatning. Arbeiderpartiet vil derfor sørge for at domstolene settes i bedre stand til å behandle både sivile saker og straffesaker raskere enn i dag og øker bevilgningen med 34 millioner mer enn regjeringen i vårt alternative budsjett for å få det til.

Straff som virker

Arbeiderpartiet mener det svekker samfunnssikkerheten å ikke sørge for best mulig rehabilitering og best mulig straffegjennomføring. Sulteforingen av norske

fengsler og friomsorg må stanses. Innholdet i soningen må styrkes. Vi må opprettholde et straffeforløp som gjør den domfelte i stand til å komme ut til et liv uten ny kriminalitet. Vi mener regjeringens forslag om å bygge ned det åpne soningsalternativet varsler et linjeskift i norsk kriminalomsorg. Arbeiderpartiet vil ha mer trygghet og satser derfor på et soningsforløp og et innhold i soningen som virker, vel vitende om at innsatte en dag skal bli noens nabo. Arbeiderpartiet øker derfor driftsmidlene til kriminalomsorgen med 87 millioner kroner i forhold til regjeringens forslag.

Arbeiderpartiets løsninger for økt samfunnssikkerhet:

- **Styrke politidistriktene for å sikre folks trygghet i hele landet**
- **Sørge for skjerpet grunnberedskap**
- **Sørge for et reelt etterforskningsløft**
- **Styrke domstolene for å sikre folks rettssikkerhet og få ned ventetiden**
- **Sørge for en straffegjennomføring som forebygger kriminalitet og øker samfunnssikkerheten**

Justis

	Bokført Mill.kr
Styrket handlingsrom i politidistriktene	340
Driftsmidler kriminalomsorgen	86
Styrking av påtalemyndigheten- etterforskingsløft	49
Sivil beredskap, DSB - Terrorsikring	30
Domstolene - økt bemanning	24
Kontoret for voldsoffererstatning	15
Styrking av statens barnehus	11
Domstolene - innkjøp teknisk utstyr	10
styrking av arbeidet ved A-krimsentrene	5
styrking av Økokrim, arbeid mot økonomisk kriminalitet	5
SLETTMEG.no	5
Redningsselskapet sjøsikkerhetskampanje	5
Konfliktrådet, herunder arbeidet mot sosial kontroll	5
Blåkors Steg for Steg	3
Frivillige organisasjoner i kriminalomsorgen	2
ECPAT Norge	2
Gatejuristen	2
Krisesentersekretariatet, ROSA-prosjektet	1
Sum	601

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

INNSATS MOT VOLD OG OVERGREP

Overgrep og vold i nære relasjoner er et samfunnsproblem, og er grov kriminalitet som må forebygges langt bedre enn i dag. Det er også et folkehelseproblem. Overgrep og vold gjør barn og voksne syke, og har alvorlige konsekvenser for livskvaliteten til de som rammes. Arbeiderpartiet er bekymret for at mange faller ut av skole og arbeidsliv på grunn av vold. Kostnaden for den enkelte og for samfunnet er betydelig.

Det finnes en rekke politiske grep for å bekjempe vold og overgrep. Det øker behovet for hjelpetiltak i skolen, psykisk og fysisk helsehjelp, barnevernstiltak, bistand fra krisesenter og økt behov for politiressurser. Arbeiderpartiet viser til Vista Analyses tall fra 2012 som viste at vold i nære relasjoner koster det norske samfunnet mellom 4,5 og 6 mrd. kroner årlig. Det anslås at mellom 75 000 og 150 000 mennesker i Norge årlig utsettes for vold i en nær relasjon.

Overgrep over internett er et økende problem. Arbeiderpartiet gir mer til slettmeg.no for å forebygge overgrep på nett.

For å forebygge og hjelpe flere foreslår Arbeiderpartiet å styrke budsjettet for 2019 på om lag 1 milliard kroner. I tillegg foreslår Arbeiderpartiet å øke kommunesektorens handlingsrom med 3,5 milliarder kroner, noe som vil sette kommunene i bedre stand til å bistå dem som er utsatt for vold og overgrep. De økte overføringene til kommunene legger for eksempel til rette for et bedre krisesentertilbud, barnevern og lavterskel helsetilbud.

Samfunnet må stille opp i tilfeller der hvor volden eller overgrepene skjer i familien, slik at ingen skal måtte stå alene. De som er utsatte for vold og overgrep skal få hjelp til å leve livet videre, også der hvor det er krevende på grunn av dårlig økonomi, manglende bolig eller et svakt nettverk. Arbeiderpartiet foreslår at de som har blitt utsatt for vold og overgrep skal få styrket hjelp innenfor helse, NAV, kommunale tilbud, barnevern og på justisfeltet. I tillegg trengs det et krafttak i det forebyggende arbeidet, for å hindre nye overgrep.

Arbeiderpartiets innsats mot vold og overgrep

- **Kreve forpliktende handlingsplan mot vold i nære relasjoner**
- **Forebygge gjennom å styrke skolenes arbeid med grensesetting**
- **Tiltak mot sosial kontroll**
- **Styrke barnehusene og sette politiet i stand til å oppdage mer og oppklare flere saker, også på nett**
- **Styrke hjelpen til volds- og overgrepsutsatte**
- **Gjøre det lettere for barn og unge å søke hjelp**
- **Styrket kommunalt barnevern**

Vold og ovegrep	Bokført mill. kr
Styrket handlingsrom politidistriktene	340
Kommunalt barnevern	200
Lavterskel hjelpetilbud for barn, unge og familier i alle kommuner	100
Skolehelsetjenesten	100
Vold og overgrepsarbeid i sykehusene: styrket behandlingstilbud til barn og voksne utsatt for vold og overgrep, systematisk arbeid med å øke kompetansen om vold og overgrep, flere sosialpediatere og økt tilgang på medisinske undersøkelser ved barnehusene	93
Fjerne egenandelene på fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer	54
Styrking av påtalemyndigheten- etterforskingsløft	49
Miljøarbeidere - 100 nye i 2019	27
Tiltak mot sosial kontroll	25
Tilskudd til forskning og kompetanseheving i barnevernet	20
Kontoret for voldsoffererstatning	15
Styrking av statens barnehus	11
Opptrappingsplan mot vold og overgrep	10
Forebygging av vold og overgrep: Seksualitet og grensesetting i skole og barnehage.	5
Konfliktrådet, herunder arbeidet mot sosial kontroll	5
Psykisk helsetilbud for studenter	5
Tilskudd til barnevernsfaglig videreutdanning	5
Tilskudd til incest- og voldtektsenter	5
Slettmeg.no	5
Voldsforebyggende arbeid - Alternativ til vold	4
Voldsforebyggende arbeid - RVTS	4
Kompetanseheving i familievernet	3
ECPAT Norge	2
Gatejuristen	2
Krisesentersekretariatet, Rosa prosjektet	1,2
Sum	1090

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

INNVANDRING OG INTEGRERING

Norge har ansvar for å hjelpe mennesker som flykter fra krig og forfølgelse. Kvoteflyktninger er den sikreste og mest rettferdige ordningen for å ta i mot mennesker som skal ha varig beskyttelse. Antallet kvoteflyktninger må til enhver tid vurderes opp mot anbefalingene fra FN, mot hvor mange asylsøkere som kommer til landet, og mulighetene for rask og god integrering i Norge. Med bakgrunn i reduserte asylankomster over flere år, og lavere familiegjenforening støtter Arbeiderpartiet regjeringens forslag om 3000 kvoteflyktninger i 2019.

For mennesker som får avslag på sin asylsøknad, er det minst belastende både for de det gjelder og samfunnet med frivillig retur. De siste årene har det vært svært få med avslag som velger frivillig, assistert retur. Manglende tillit til myndighetene og manglende realitetsorientering etter avslag kan være forklaringer på dette. Arbeiderpartiet foreslår derfor et fast veiledningsprogram for assistert retur fra en uavhengig aktør.

Integrering

Den norske modellen og måten vi har organisert det norske samfunnet på er hovedårsaken til at Norge er et av verdens beste land å bo i. Den er også en av hovedgrunnene til at vi har lyktes bedre med integrering enn de fleste andre land. Høy sysselsetting, et trygt, seriøst og organisert arbeidsliv basert på faste stillinger og gode velferdsordninger; fellesskolen og lik rett til utdanning har gjort Norge til et land med små forskjeller, høy sosial mobilitet og høy grad av tillit og samhold. Denne samfunnsmodellen er det viktigste verktøyet vi har for å lykkes enda bedre med integreringspolitikken i Norge.

Alt for mange av de som flytter til landet vårt står utenfor arbeidslivet eller faller ut etter kort tid. Det er variasjoner i sysselsetningsgraden innvandrergrupper imellom, men generelt er den betydelig lavere enn befolkningen for øvrig. Det samme gjelder utdanningsnivået. I en situasjon med stadig færre jobber som ikke krever formell utdanning, er dette alvorlig. Arbeid til alle er prioritet nummer én for Arbeiderpartiet. Nøkkelen til integrering er arbeid, og veien til arbeid går via utdanning og kvalifisering.

Flere i arbeid: kvalifisering og bosetting

For å starte integreringen så tidlig som mulig, foreslår Arbeiderpartiet at det for kvoteflyktninger som venter på å reise til Norge skal gjennomføres intensivkurs i demokrati, likestilling og norsk arbeidsliv, en grundig kompetansekartlegging som kan danne grunnlag for valg av bosettingskommune, jobb og et kvalifiseringsløp, samt oppstart av fjernundervisning i norsk. Det skal gjennomføres et prøveprosjekt for dette i landet Norge henter flest kvoteflyktninger fra. Regjeringen har kuttet i norskopplæringen i asylmottak, Arbeiderpartiet vil gjeninnføre 250 timer med norskopplæring.

Når flyktninger skal bosettes, må fremtidige jobbmuligheter veie tungt i valget av kommune. Flyktningens kompetanse og kommunens arbeidsmarked og tilgang på utdanningstilbud må matches bedre enn i dag. Arbeiderpartiet setter av penger til å utvikle bedre matchingsmodeller for bosetting. Spredt bosetting av flyktninger er en viktig forklaring på at Norge lykkes bedre med integreringen. Arbeiderpartiet mener kvalitetskriterier, ikke innbyggertall, skal avgjøre hvilke kommuner som får bosette flyktninger.

Introduksjonsprogrammet må bli mer arbeidsrettet. Det må føre til mer reell kvalifisering og være mer individuelt tilpasset, slik at vi får mindre variasjon i resultatene mellom kommunene. I tillegg vil vi ha kraftig satsing på arbeidsmarkedstiltak og mer bruk av utdanning og kompetanseheving som arbeidsmarkedstiltak.

Gode nabolag og reduserte sosiale forskjeller

Skal Norge lykkes med integreringen, må vi også lykkes i de store byene. For å håndtere og forebygge levekårsutfordringer i disse områdene, er det nødvendig med en fortsatt områdesatsing for å gi alle like muligheter og forebygge sosiale forskjeller. Områdesatsingen i byene har vært en suksess. Områder med store levekårsutfordringer bidrar til å reprodusere forskjeller i samfunnet og

gi reduserte muligheter resten av livet for de som vokser opp i utsatte nabolag - den såkalte nabolagseffekten. Vi vil utjevne levekårsforskjeller, sikre sosial mobilitet, forebygge fattigdom og gi folk i mulighet til å leve de livene de selv ønsker. Arbeiderpartiet ønsker å være en pådriver i dette arbeidet og mener at denne satsingen må styrkes betydelig i 2019.

Nei til negativ sosial kontroll

Mange av dilemmaene vi møter i integreringsdebatten knytter seg til en viktig del av vår tids store frihets- og likestillingskamper, nemlig balansen mellom friheten til å leve sitt liv på forskjellige måter, og det sosiale og kulturelle presset som mange står overfor når de skal velge hvordan de vil leve sine liv. Det er et felles ansvar å bekjempe sosial kontroll. Alle skal ha frihet til å være seg selv, til å delta og til å bryte dersom de opplever begrensninger i sin frihet. Alle i Norge skal ha frihet og mulighet til å delta i sosiale sammenkomster, fritidstilbud, arbeid og annet samfunnsliv.

Derfor styrker vi bevilgningen til nasjonale organisasjoner som bekjemper sosial kontroll eller gir enkeltmennesker mulighet til å delta i organisasjonsliv og samfunnsdebatten.

Arbeiderpartiet foreslår at hvert fylke skal ha rådgivere som kan arbeide for å avdekke sosial kontroll og hjelpe ofre med å bryte ut. Rådgiverne skal styrke kompetansen til ulike etater som har kontakt mot unge, som skole, barnevern, helsemyndigheter, helsesøstre og samarbeide tett med minoritetsrådgiverne som arbeider ut mot skolene.

Arbeiderpartiets løsninger for bedre integrering:

- **Styrket opplæring og kompetansekartlegging for kvoteflyktninger som venter på å reise til Norge for å sikre integrering fra dag 1**
- **Bedre matching mellom flyktningens bakgrunn og bosettingskommunens tilgang på utdanning og arbeid**
- **Mer arbeidsretting og reell kompetanseheving i introduksjonsprogrammet slik at flere kommer i jobb**
- **En kraftigere områdesatsing i de store byene for å sikre gode nabolag og mindre forskjeller**
- **Mer flerkulturell kompetanse i fylkene og en styrking av frivilligheten for å bekjempe sosial kontroll**

Innvandring

	Bokført mill. kr .
Driftsutgifter IMDI	25
Norges Forskningsråd	10
Utvikle bedre bosettingsmodeller	5
Kommunale innvandrertiltak	70
Tiltak mot sosial kontroll	25
Opplæring i norsk mm.	7
Stønader til beboere i asylmottak	3
Retur av asylsøkere med avslag	5
Sum	150

Integrering

	Bokført mill. kr .
Bedriftsrettede låne- og tilskuddsordninger i distriktene	35
Kommunale og regionale næringsfond mm.	104
Regionale utviklingsmidler	95
Omstillingsprogrammer	32
Sum	266

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

FAMILIE OG KULTUR

Barnevern

Arbeiderpartiet vil ha et barnevern som driftes i offentlig eller ideell regi. Private, kommersielle aktører og anbudssystemer er ikke egnet til å ivareta de mest sårbare barn og familier i samfunnet. Arbeiderpartiet vil ha et barnevern som kan sikre hjelp gjennom lavterskeltilbud, et styrket tjenestetilbud og økt rettssikkerhet.

Antall stillinger i det kommunale barnevernet har stått stille de siste fem årene. Dette til tross for at flere barn trenger mer hjelp. Samtidig øker kjøp av private barneverntjenester, i strid med Stortingets vedtak om at barnevernsveksten må komme blant ideelle og offentlige tilbud.
For å bøte på dette øker vi bevilgningene slik at flere ansatte kan hjelpe barn og familier i vanskelige situasjoner. I tillegg øker vi tilskuddet til barnevernsfaglig videreutdanning og styrker brukerorganisasjonenes muligheter til å bidra til utviklings- og opplysningsarbeid.

Vi legger også opp til en betydelig satsing på forskning og kompetanseutvikling. Arbeiderpartiet ønsker å sette i gang flere forsøk med nye modeller for barnevern og oppvekstilbudet i flere kommuner, etter modell fra Stange kommune.

Likestilling

Norge er ikke lenger det klare foregangsland for likestilling. Samfunnsdebatten har det siste året vært preget av #metoo-kampanjen, noe som viser at det er behov for en særlig økt innsats for likestilling. Arbeiderpartiet mener det er oppsiktsvekkende at regjeringen har fjernet likestillingsloven som egen lov. Det er bekymringsverdig at regjeringen heller ikke gjennom budsjettene kompenserer for denne typen nedprioritering eller får på plass viktige tiltak som redegjørelsesplikten i arbeidslivet.

Barnevern

	Bokført mill. kr.
Kommunalt barnevern	200
Tilskudd til barnevernsfaglig videreutdanning	5
Utviklings og opplysningsarbeid (Brukerorganisasjoner)	5
Tilskudd til forskning og kompetanseheving i barnevernet	20
Forsøksordning ny modell for barnevern	30
Sum	260

For å styrke arbeidet med likestilling bevilger vi mer til likestillingssentrene. Det er viktig at organisasjonene Reform og Fokus kan bidra ytterligere med kompetanse på feltet. Vi setter av mer penger til et forsterket trepartssamarbeid og et kommuneprogram for økt likestilling over hele landet. Likestillings- og diskrimineringsombudet får også økt handlingsrom i vårt budsjett. Det samme får arbeidet for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønn. Arbeiderpartiet vil også styrke likestillingsinnsatsen over kulturbudsjettet, med en ekstra bevilgning til Balansekunst.

Tiltak mot ufrivillig deltid: Faste hele stillinger er mye av grunnlaget for den norske arbeidslivsmodellen. Mange arbeidstakere, særlig i kvinnedominerte yrker innen helse og sosial, har en daglig og ukentlig kamp for å sikre seg vakter og stillingsbrøker som til sammen nærmer seg en hel stilling. Dette er etter vårt syn ikke akseptabelt og Arbeiderpartiet mener vi må forsterke innsatsen for å skape en heltidskultur. Arbeiderpartiet foreslår å opprette en støtteordning til tiltak og forsøk for heltid og mot deltid, en statlig heltidspott, og setter i vårt alternative budsjett av 30 millioner kroner til tiltaket.

Likestilling

	Bokført mill.kr
Kvinner/likestilling, seksuell/reproduktiv helse	75
FNs befolkningsfond (UNFPA), seksuell/reproduktiv helse	75
Fjerne ufrivillig deltid	30
Tiltak mot sosial kontroll	25
Likestillingssentre	15
Prosjekt for heltidskultur i eldreomsorgen	10
LHBTI-organisasjoner	5
Trepartssamarbeid for likestilling	5
Kommuneprogram for økt likestilling	5
Vold og overgrepsarbeid i sykehusene	93
Opptrappingsplan mot vold og overgrep	10

Forebygging av vold og overgrep: Seksualitet og grensesetting i skole og barnehage	**5**
Tilskudd til incest- og voldtektsenter	**5**
Voldsforebyggende arbeid – Alternativ til vold	**4**
Voldsforebyggende arbeid - RVTA	**4**
Krisesentersekretariatet, Rosa prosjektet	**1**
Balansekunst	**10**
Fylkesvise rådgivere mot sosial kontroll	**15**
Kurs i demokrati, likestilling, norsk arbeidsliv for kvoteflyktninger	**10**
Jobbsjansen	**30**
Flere barnehageplasser	**175**
Ikke øke barnehageprisen	**65**
Lærerrekruttering – opprette ny nasjonal kampanje, særlig rettet mot flere menn	**10**
Forskningsprogram for velferdsstatens yrker	**50**
Likestilling mellom kjønn – NGOene	**5**
Sum	**737**

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

Kirken

Vedtaket om å skille kirke og stat krever en god omstillingsprosess i kirken. Kirken som arena for trosutøvelse og formidler av kultur og tradisjon er som før. Arbeiderpartiet går i mot regjeringens forslag om å redusere bevilgningen til drift, noe som forutsetter en effektivisering på 46 mill. kroner, som kommer i tillegg til ABE-reformen. Arbeiderpartiet foreslår derfor å øke tilskuddet til den norske kirken med 40 millioner kroner.

Tilstandsundersøkelser viser et betydelig vedlikeholdsetterslep på kirkebygg. Arbeiderpartiet er i mot avvikling av ordningen med rentekompensasjon. For å ivareta vanlige kirkebygg øker vi derfor lånerammen med 1 milliard kroner. Videre øker vi tilskuddet med fem millioner kroner til vedlikehold av kulturhistorisk verdifulle kirker, og til videreføring av arbeidet med flomsikring og tiltak for å hindre forfall og ødeleggelser av kirkebygg, gravplasser og krigsgravene i Norge.

Frivillighet

Frivilligheten er av stor betydning for enkeltmennesker og våre lokalsamfunn. Arbeiderpartiet støtter frivillighetens ønske om flere frie midler, mindre føringer og byråkratiske ordninger. Vi øker derfor bevilgningene til barne- og ungdomsorganisasjonene og sørger for flere frivilligsentraler.

Refusjon av merverdiavgift til idrettsanlegg bør fortsatt innfris fullt og helt. Arbeiderpartiet forventer at refusjonen til organisasjonene fortsetter å øke i påvente av Regjeringens oppfølging av stortingsvedtak om en opptrappingsplan.

Frivillighet

	Bokført mill.kr.
Barne- og ungdomsorganisasjoner	5
BUA - Utstyrsbibliotek	35
LHBTI-organisasjoner	5
Idrettsanlegg	50
Frivilligsentraler	5
Utstyrsbibliotek - BUA (administrasjon av ordningen)	5
Opplysningsarbeid for fred	5
Frivillige organisasjoner i kriminalomsorgen	2
Blåkors Steg for Steg	3
ECPAT Norge	2
Redningsselskapet sjøsikkerhetskampanje	5
Gatejuristen	2
IKT opplæring i regi av pensjonsorganisasjonene	5
Matkultur og barn	3
Tiltak mot marin forsøpling	30
Tilskudd til frivillige organisasjoner	10
Tilskudd til friluftsaktiviteter	15
Hjelpetelefon mental helse	1
Ammehjelpen	0,3
Fontenehusene	3
Trygg trafikk	10
Sum	201

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

Ungdom og deltakelse

Storbysatsingen og nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom er viktige bidrag for å sikre bedre oppvekstsvilkår for barn og unge. Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen for å inkludere flere i positiv aktivitet i sine nærmiljøer.

BUA er et fellesprosjekt som bidrar til å profesjonalisere og tilgjengeliggjøre gratis fritids- og idrettsutstyrsordninger. Om lag 60 kommuner har hittil benyttet seg av ordningen. Å sørge for økt fysisk aktivitet, inkludering og dessuten smart ressursbruk er formålet. Arbeiderpartiet vil sørge for at BUA-prosjektet får fortsette sitt gode og imponerende pådriverarbeid, og at de derfor støttes gjennom statsbudsjettet. Gjennom kulturbudsjettet vil vi legge til rette for kulturkort for ungdom.

Kultur

Kultursektoren representerer en liten og beskjeden del av statsbudsjettet. I hverdagen betyr den imidlertid mye for mange, og for oss er det et naturlig satsingsområde. Henvendelsene fra hele landet viser tydelig at det er et stort engasjement for kulturlivet i Norge. Arbeiderpartiet mener alvor med at vi vil bruke 1 prosent av statsbudsjettet til kulturformål, og derfor styrker vi kulturbudsjettet betydelig. Et kulturkort for ungdom er ett eksempel på et forslag som vil gi flere adgang til kulturtilbudene.

I tillegg omprioriteres 40 millioner kroner til kulturkort for ungdom ved at tilskuddet til gaveforsterkningsordningen på spillemidlene omdisponeres.

Kultur	Bokført mill.kr
Filmfondet: (blant annet til oppfølging av forslag om økt kvinneandel i norsk film- og tv-dramaproduksjon.)	40
Norsk kulturfond	30
Kunstnerstipend (100 nye hjemler)	30
Musikkutstyrsordningen	30
Regional filmsatsing: (5 til Samisk Filminstitutt, 5 til Regionale Filmsentrene, 20 til Regionale Filmfondene)	30
Utstillingshonorar	20
Norsk kulturfond: Festivalstøtte:	15
Scenekunstbruket	15
Balansekunst	10
Skuespiller og Dansealliansen	10
Den Kulturelle Spaserstokken	10
Nytt Opera & kulturhus Kristiansund	10
Skreimuseet Svolvær	10
Norsk Industriarbeidermuseum, Vemork	10
Skogfinsk Museum	10
Privatkopieringsvederlag	10
UKM	5
Forfattersentrum	5
Kuben Aust Agder Museum og arkiv	5
Stiklestad Nasjonaljubileum	5
Fetsund Lensemuseum	5
Carte Blanche BIT	5
Statsraad Lemkuhl	5
Kultur i fengsel (pilotprosjekt Østfold)	5
Buskerudmuseet	5
Innlandet Symfonetta	5
Popsenteret	5
Musea Sogn og Fjordane	5
Turneteatret Trøndelag	5

Midt Troms Museum	4
Vadsø Museum	4
Lillehammer Kunstmuseum	4
Vestfoldmuseet	4
Kristent arbeid blant blinde (KABB)	3,3
MS Hestmanden	3
Fullriggeren Sørlandet	3
Folkets Hus Sauda	3
Etablering regionteater Østfold	3
Norsk Publikumsutvikling	2
ibit Filmveksthus	2
Museum Vest, Hordaland	2
Dubbing av barnefilmer	2
Norske Festivaler	1,5
Norsk Kulturforum	1
Danse og Teatersentrum	1
Vest-Agder museet	1
Bygdekinoen	1
Sum	400

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

Medie- og filmformål

Mangfoldig i mediene og differensiert presse er en forutsetning for ytringsfrihet, åpenhet og demokrati. Det er et nødvendig tilbud for at alle innbyggere skal kunne orientere seg om samfunnsutviklingen og for selv å kunne delta i den offentlige samtalen. Fortsatt har mediene betydelige økonomiske utfordringer og omstillingsbehov, som kan legge press på journalistikken og redusere mangfoldet.

Vi foreslår å øke produksjonsstøtta, og å øke tilskuddet til lokale lyd- og bildemedier. Vi vil også forsterke grunnlaget for samiske aviser og tilskuddet til minoritetsspråklige aviser.

Arbeiderpartiets løsninger for kultur, idrett og frivillighet:

- **gi mer hjelp til utsatte barn og økt innsats for inkludering og deltakelse**
- **øke innsatsen for likestilling, og mot vold og overgrep**
- **styrke økonomien til kirken**
- **gjennomføre kulturløftet for nå målet om 1 prosent**
- **sikre mediemangfoldet**

Urbefolkningen og nasjonale minoriteter

Vi vil sikre gode rammevilkår for samiske språk, kultur, næringsliv og samfunnsliv. Samene skal ha reell mulighet til å lære samisk, bruke det i hverdagen og kunne overlevere det til neste generasjon. Det er viktig å sikre gode rammevilkår for de tradisjonelle samiske næringene. Samtidig må vi legge til rette for vekst også innen annen næringsvirksomhet og bidra til ny vekst i områder med nedgang i befolkningen. Arbeiderpartiet øker bevilgningene til samiske formål med 71 mill. kroner. Midlene går i sin helhet til Sametinget i tråd med ny budsjettordning. Økningen legger til rette for at Sametinget i større grad kan gjennomføre tiltak på sine prioriterte områder. I tillegg økes tilskuddet til samiske aviser med 2 millioner kroner og 5 millioner kroner til samiske filmfond. Det settes også av 10 millioner kroner til forprosjekt av Beaivvas sitt nye bygg.

Ordningene for nasjonale minoriteter får til sammen 3,5 million kroner mer i 2019 med vårt budsjett. I tillegg settes det av 10 millioner til Skogfinsk museum.

Medie- og filmformål

	Bokført mill.kr
Produksjonstilskudd	**10**
Tilskudd til lokale lyd- og bildemedier	**2**
Tilskudd til samiske aviser	**2**
Nytt tilskudd til minoritetsspråklige aviser	**1**
Sum	**15**

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

TRANSPORT OG KOMMUNIKASJON

Regjeringen Stoltenbergs satsing på jernbanen har gitt resultater. Flere reiser med toget, kundetilfredsheten er høyere og punktligheten bedre. Arbeiderpartiet sier et klart nei til regjeringens oppsplitting og privatising av norsk jernbane. Derfor vil vi si nei til EUs fjerde jernbanepakke når regjeringen forsøker å få dette igjennom i Stortinget.

Regjeringen setter av for lite penger til drift og vedlikehold av jernbanen, men oppretter likevel et nytt aksjeselskap som får ansvaret. Arbeiderpartiet foreslår en styrking av bevilgningene jernbaneformål.

Bredbåndsdekningen i Norge varier veldig. Mellom bygd og by, men også mellom kommuner i en og samme region. Arbeiderpartiet mener dette er uheldig og skaper unødvendige forskjeller mellom folk i Norge. Markedet bygger ikke bredbånd der det ikke er lønnsomt. Derfor må staten ta ansvar der dekningen er lav. Arbeiderpartiet tror ikke det er mulig å bygge Norge videre uten ha digitale ambisjoner, og går derfor inn for en markant opptrapping av bredbåndsutbyggingen i grisgrendte strøk.

Klimaendringer skaper nye utfordringer for trygg og sikker ferdsel. Arbeiderpartiet er kritisk til at rassikring ikke prioriteres høyere. Skredsikring av riks- og fylkesveier var en av Arbeiderpartiets prioriteringer i NTP 2018-2029. Vi foreslår derfor en styrking av dette området også i 2019. Dette vil gi mulighet til å starte opp planleggingen av en rekke nye skredsikringsprosjekt for å gi folk en tryggere hverdag.

Innen fiskeri og havbruk, skipsfart og maritim næring, petroleum og fornybar energi ligger det et stort potensial for framtidig verdiskaping og nye lønnsomme arbeidsplasser langs hele kysten. Frakt av gods langs kysten kommer til å øke. Da må fiskerihavner og kystinfrastruktur prioriteres i 2019. Arbeiderpartiet følger opp vårt alternative opplegg for NTP 2018-2029 med en betydelig økning til investeringer i fiskerihavner og andre tiltak i havn.

Arbeiderpartiets løsninger for transport og kommunikasjon:

- **Styrke vedlikeholdet av jernbanen for et mer pålitelig togtilbud, samt ekstra midler til planlegging/ prosjektering.**
- **Si nei til konkurranseutsetting av togtrafikken**
- **Styrke godstogenes konkurranseevne mot trailere på veg**
- **Satse på kollektivtrafikk i de store byene gjennom at staten tar mer av kostnadene**
- **Bredbånd til alle. Utbyggingen må fortsette, også i distriktene**
- **Økt satsing på skredsikring**
- **Finansiering av flere fiskerihavner**
- **Øke støtten til Trygg Trafikks arbeid**

Transport

	Bokført Mill. kr.
Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter	500
Tilskudd til bredbåndsutbygging	400
Jernbane, drift og vedlikehold	250
Skredsikring, riksveier	150
Skredsikring fylkesveier	150
Kystsatsing (Kystverket) - Nyanlegg og mer vedlikehold	100
Tilskuddsordning for godstransport på jernbane (Innføres fra 1.7.2019)	100
Jernbane, planlegging	50
Kystsatsing (Kystverket) - Kommunetilskudd til fiskerihavnanlegg	50
Statens vegvesen - tiltak for gående og syklende	40
Trafikksikkerhetstiltak	40
Utvidet TT-ordning for brukere med særskilte behov	36
Kystsatsing (Kystverket) - Tilskudd for gods fra vei til sjø.	23
Tilskudd til regionale flyplasser	15
Trygg trafikk	10
Kystsatsing (Kystverket) - Tilskudd til havnearbeid	5
Sum	1 919

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

FORSVAR, UTENRIKS OG UTVIKLING

En nødvendig styrking av Forsvaret

Forsvarets grunnleggende oppgave er å ivareta Norges sikkerhet og trygghet, våre interesser og verdier. De siste årene har trusselbildet og det sikkerhetspolitiske landskapet endret seg. Norge trenger et sterkt forsvar tilpasset den nye situasjonen, moderne utrustet og med høykompetent personell.

Norge har forpliktet seg i NATO til å øke forsvarsbudsjettet opp mot 2 prosent av brutto nasjonalprodukt. Regjeringens budsjettforslag risikerer tvert imot å bevege Norge lenger vekk fra toprosentsmålet. Arbeiderpartiet vil derfor øke forsvarsbudsjettet med 368 millioner kroner for å sørge for at også BNP-andelen til forsvar øker.

Hæren har de siste årene blitt nedprioritert. Viktige veivalg og investeringer har blitt skjøvet ut i stadig nye utredninger. Arbeiderpartiet vil styrke hærens budsjett med 175 millioner kroner utover regjeringens forslag. Vi setter av 75 millioner til å sikre egen helikopterstøtte for hæren, 50 millioner kroner til hærens etablering på Garnisonen i Porsanger og 50 millioner til nye stridsvogner.

Vi øker heimevernets budsjett med 88 millioner kroner for å ivareta objektsikring og forbedre både trening, øving og utstyr i heimevernet. Utdanningssystemet i Forsvaret er modent for endringer, men regjeringens reform er underfinansiert. Vi legger derfor inn 50 millioner kroner mer til utdanning i Forsvaret.

Arbeiderpartiet mener Forsvarsdepartementet har reagert for sent og for svakt i den viktige omstillingen på Andøya. Vi vil bruke 30 millioner ekstra på omstillingstiltak for hindre tap av kritisk kompetanse.

Utvikling:
Kvinners rettigheter og skatt for utvikling

Norges utenrikspolitikk skal ivareta norske interesser og være forankret i grunnleggende sosialdemokratiske verdier: frihet, internasjonal solidaritet og samarbeid, demokrati, menneskerettigheter og bærekraftig utvikling. Våre mål for vårt eget samfunn kan best realiseres om vi bidrar til å sikre internasjonale normer, organisasjoner og kjøreregler. Hovedveien ut av fattigdom går gjennom økonomisk vekst, jobbskaping og rettferdig fordeling innenfor rammen av stabile stater

Likestillingen har gjort viktige framskritt i mange land, men det skyller nå en konservativ bølge over verden med mål om å innskrenke kvinners rett til å bestemme over egen kropp. Mens USA tidligere har vært en viktig alliert i arbeidet for kvinners rettigheter, har Trump-administrasjonen kuttet drastisk i støtten til dette arbeidet. Når amerikanerne reduserer sin innsats, må vi trappe opp vår. Norge må ta større globalt ansvar for å fremme kvinners rettigheter. Arbeiderpartiet vil derfor styrke bevilgningene til seksuell og reproduktiv helse med 150 millioner kroner.

Skal økonomisk vekst bidra til å bekjempe urettferdighet og fattigdom, må det skapes gode jobber og veksten må komme det brede lag av befolkningen til gode. Arbeiderpartiet vil derfor øke satsingen på skatt for utvikling med 50 millioner kroner og den internasjonale innsatsen for anstendig arbeid med 10 millioner kroner.

De siste årene har det blitt kuttet milliardbeløp i bevilgningene til fornybar energi i utviklingspolitikken og vi vil styrke denne viktige klimasatsingen med 80 millioner kroner. Vi øker finansieringen av FNs flyktningekommissær med 50 millioner kroner.

Arbeiderpartiet legger til grunn Stortingets vedtak om utviklingsbudsjettet skal utgjøre minst 1 prosent av brutto nasjonalinntekt. Regjeringens forslag ligger dessverre under 1 prosent av BNI. Vi øker derfor bistandsbudsjettet med 190 millioner kroner.

I tillegg vil Arbeiderpartiet styrke innsatsen for kultur og norgesfremme med 20 millioner kroner.

Forsvaret

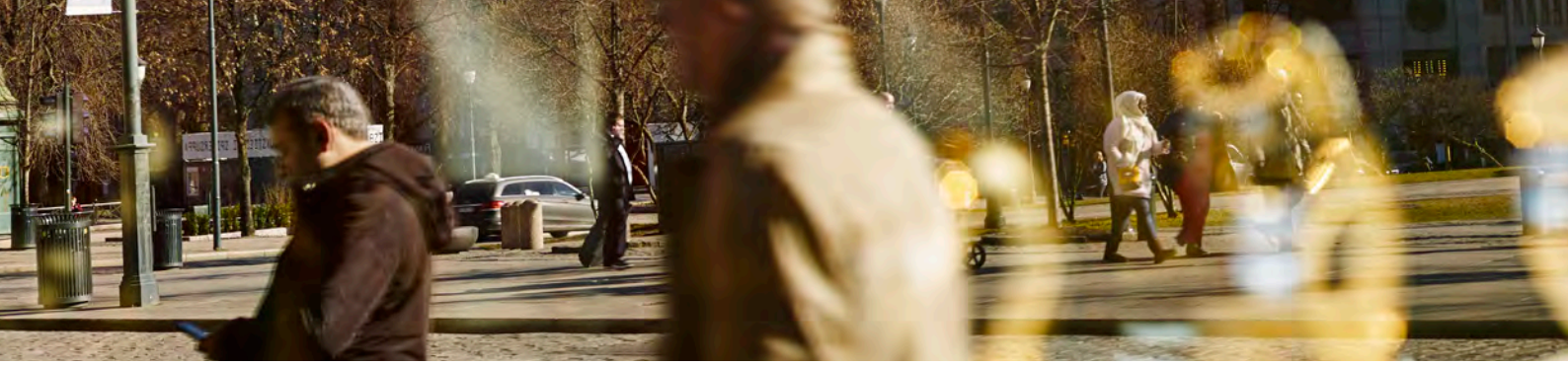
	Bokført mill.kr
Hæren (hærhelikoptre, overføres til Luftforsvaret)	75
Hæren (forprosjekt, stridsvogn)	50
Hæren (oppbygging på Garnisonen i Porsanger)	50
Heimevernet (objektsikring, trening/øving og utstyr)	88
Sjøforsvaret (Kystjegerkommandoen)	10
Utdanningsreformen (fordeles på forsvarsgrenene)	50
Luftforsvaret (omstilling/kompetanse Andøya)	30
Forsvarets musikk	15
Cyberforsvaret (investeringer)	50
Sum	418

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

Utvikling og utenriks

	Bokført mill. kr.
Kvinner/likestilling, seksuell/reproduktiv helse	75
FNs befolkningsfond (UNFPA), seksuell/reproduktiv helse	75
Skatt for utvikling (kunnskapsbanken)	50
Fornybar energi	80
Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)	10
FNs arbeid for palestinere (UNRWA)	25
FNs flyktningekommissær (UNHCR)	50
Norges-fremme/kultureksport	20
Nordområdene (1 mill. til Det norske vitenskapsakademi for polarforskning)	5
Opplysningsarbeid for fred	5
Sum	395

Enkeltbeløp i tabellen støtter opp under flere av våre satsinger. For en totaloversikt over alle utgifter se side 78.

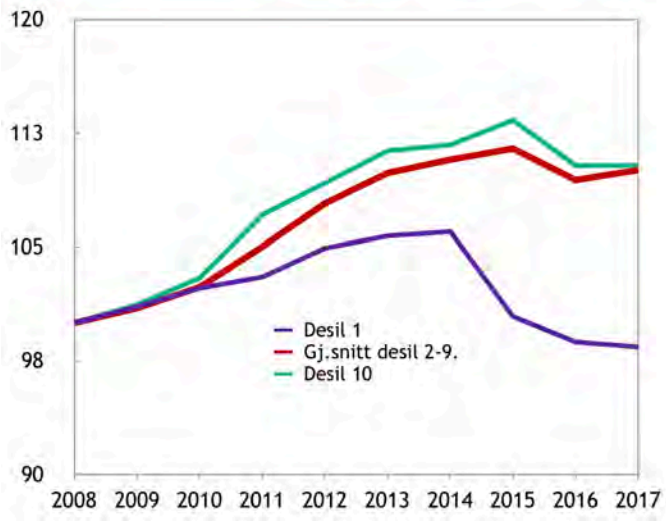

Rettferdig fordeling

Høy deltakelse i arbeidslivet og et rettferdig og omfordelende skattesystem, gir inntekter til å finansiere et av verdens beste velferdssamfunn. Skattefinansiert velferd er mer effektivt enn at vi løser de store oppgavene hver for oss. Skal vi lykkes i å bevare og videreutvikle det samfunnet vi har skapt, er vi avhengige av å opprettholde fellesskapets inntekter.

Siden skattereformen i 1992 har skattesystemet bygget på prinsippene om et bredt skattegrunnlag, lave satser og symmetrisk behandling av utgifter og inntekter. Vi har langt på vei likebehandling av ulike næringer, eierformer, investeringer og kapitalinntekter, noe som bidrar til at kapitalen investeres der hvor den kaster mest av seg.

Figur 1: Reell lønnsutvikling i privat sektor 2008-2017. Kilde: SSB

FORSKJELLENE ØKER I NORGE

Flere ferske analyser fra SSB viser at forskjellene mellom folk øker i Norge. Fra slutten av 1990-tallet og frem til i dag har avstanden mellom de høyeste og laveste månedslønningene blitt betydelig større. I gjennomsnitt må en person med jobb i laveste lønnsgruppe jobbe i nesten fire måneder for å motta like mye som en gjennomsnittsperson mottar på bare en måned i høyeste lønnsgruppe. I tillegg ser vi nå tendenser til at ikke alle får være med når lønnsveksten skal fordeles.

De 10 prosentene med lavest lønn, har hatt en spesielt svak utvikling etter 2015. Denne gruppen har fått redusert sin kjøpekraft med 1,6 prosent siden 2008. Dette er illustrert med lilla linje i figuren nedenfor.

Konsekvensene av økte forskjeller er mange og uheldige

Økte forskjeller kan føre til at færre fullfører utdanning. Dette fører igjen til at samfunnet går glipp av verdiskapingen som ligger i at alle får de samme mulighetene til å utvikle sine talent. For lite investering i befolkningens kunnskap fører til lavere økonomisk vekst.

Økte forskjeller bidrar også til at tilliten i samfunnet svekkes. Både mellom folk, mellom samfunnsgrupper, og mellom folk og samfunnsinstitusjoner. Fallet i tillit til andre er størst hos dem som føler seg utenfor i samfunnet. De som har dårligst råd, lite utdannelse, som står utenfor arbeidsmarkedet, ikke lenger er i arbeidsfør alder, eller står utenfor sosiale nettverk. Det skaper opplevelse av avmakt. Folk blir mindre åpne for endringer, også de som ideelt sett vil bedre deres egen hverdag.

Svekket tillit er en reaksjon på at gevinstene ved økonomisk framgang ikke kommer alle til gode. Det kan skyldes at egne inntekter knapt holder tritt med prisveksten, at jobb og arbeidsvilkår trues av ny teknologi, lavkostimport eller migrantarbeidere. Denne utviklingen har lenge vært et internasjonalt fenomen, men nå ser vi også tydelige tendenser her hos oss.

Boligpolitikk

Et eget sted å bo til en overkommelig pris er avgjørende for å kunne leve et selvstendig og godt liv. Det er derfor en viktig politisk oppgave å legge til rette for at det bygges nok boliger. Regjeringen reduserer utlånsrammene i Husbanken for 2019. Dette svekker Husbanken som et boligpolitisk verktøy. Arbeiderpartiet støtter ikke en slik nedbygging av Husbanken. Vi øker dermed rammene til Husbanken med 9 mrd. kroner for 2019 samt 100 millioner til bostøtte.

SKATTEKUTT FOR DE RIKE ER FEIL MEDISIN

Samtidig som forskjellene øker i Norge har regjeringen sørget for at skattesystemet og velferdsytelsene blir mindre omfordelende. De samlede skatte- og avgiftsendringene under regjeringen Solberg, inkludert budsjettforslaget for 2019, summerer seg til om lag 25 mrd. kroner. De med over 100 millioner kroner i formue har i gjennomsnitt fått et skattekutt på 540 000 kroner. For vanlige folk med boliglån og netto formue under 1 million tilsvarer skattekuttene over samme fireårsperiode 3000 kroner. Samtidig er barnehageprisene økt, og pendlerfradragene kuttet, noe som rammer hardest de med de laveste inntektene.

Også for 2019 legger regjeringen fram et budsjett som favoriserer de rike. Dette er spesielt overraskende, siden regjeringen selv har satt i gang et arbeid med en egen Stortingsmelding om ulikhet. Dette vitner om en begynnende erkjennelse av utfordringene ved de økte forskjellene, men politikken som skaper større forskjeller fortsetter som før.

Arbeiderpartiet er uenige i det som har vært hovedprioriteten i skattekuttpolitikken til høyreregjeringen, kutt i formuesskatten til de som har mest. Disse skattegavene til de som har mest, har ikke ført til økte investeringer og nye arbeidsplasser.

Regjeringen sier at skattekuttene er selvfinansierende. I skatteproposisjonen for 2015 sier regjeringen at «Det er ikke grunnlag for å budsjettere med dynamiske effekter i 2015 av forslagene til skatteendringer». I nasjonalbudsjettet 2015 sier regjeringen at: «Siden kapitalmarkedene i Norge i det store og hele fungerer godt, vil formuesskatten antagelig først og fremst påvirke sparingen».

Ettersom Regjeringen viser manglende evne eller vilje til å framskaffe dokumentasjon om at skattepolitikken fungerer har Arbeiderpartiet tidligere bedt Statistisk Sentralbyrå beregne virkningen av ulike innretninger av finanspolitikken. Beregninger viser at skattekutt er et svært kostbart og lite effektivt tiltak for økt sysselsetting:

1. **For kostnaden av å generere én arbeidsplass gjennom skattekutt, kunne vi fått 15 arbeids- plasser i privat sektor ved heller å prioritere offentlige investeringer.**
2. **Vi kunne fått nær 70 ganger så mange arbeids- plasser dersom vi heller prioriterte kjøp av varer og tjenester som inngår i offentlig produksjon.**
3. **Det «koster» 64,7 millioner kroner det første året å skape én ny arbeidsplass gjennom skattekutt.**

Formuesskatt reduserer forskjellene

Også ulikhetene i formue øker. De 10 prosent rikeste i Norge eier nå mer enn halvparten av all formue. Det betyr at de 10 prosent med størst formue hadde 5,8 ganger så stor formue som gjennomsnittformuen.

Under høyreregjeringen er formuesskatten redusert med om lag 6,9 mrd. kroner. De 1000 rikeste i Norge har i gjennomsnitt betalt 900 700 kroner mindre i formuesskatt i perioden 2013 - 2017. Med regjeringens forslag til ytterligere kutt i 2019, beregner

Finansdepartementet at hver av de 1000 rikeste personene i Norge i gjennomsnitt kommer til å bidra med 180 000 kroner mindre til fellesskapet neste år, bare på grunn av lettelsene i formuesskatt.

Tabellen nedenfor viser totale endringer i formuesskatt i den tilbakelagte perioden og forslaget for neste år under ett. Innen 2019 er omme vil de tusen rikeste personene i Norge i gjennomsnitt ha bidratt med 1,3 millioner kroner mindre hver til fellesskapet siden regjeringen tiltrådte. Dette tilsvarer 602 kroner mindre i formuesskatt per dag. Så godt som alle andre, de 88 prosent med lavest formue, har i gjennomsnitt fått 300 kroner i formuesskattekutt over samme periode, tilsvarende ti øre dagen.

(Se tabell 1)

Dette er feil politikk. Med Arbeiderpartiets forslag, må de som har mest bidra mer, slik at vi kan opprettholde det sterke fellesskapet i Norge. Formuesskatten er den mest omfordelende skatten vi har, og er dermed et av våre viktigste verktøy for å stoppe utviklingen med økte forskjeller. Arbeiderpartiet øker satsen på formuer over 1,5 millioner kroner. I tillegg innfører vi et nytt trinn for formuer over 5 millioner kroner med sats 1,2 prosent.

Regjeringen øker verdsettelsesrabatten for aksjer og driftsmidler fra 20 til 25 prosent. Det betyr at mens aksjeeiere i 2018 må skatte av 80 prosent av aksjeverdien foreslår regjeringen at de i 2019 skal skatte av 75 prosent av aksjeverdien. Dette er ikke i tråd med skatteforliket fra 2016.

MER OMFORDELENDE INNTEKTSKATT

I 2016 samlet partiene på Stortinget seg om endringer i bedriftsbeskatningen. Målet var å skape trygghet og forutsigbarhet for næringslivet. Ingen er tjent med at skattesystemet endres kraftig etter hvert regjeringsskifte, og de ansvarlige partiene på Stortinget har tradisjonelt gått sammen om å finne brede løsninger. Enighet om skattesystem betyr imidlertid ikke enighet om fordelingsprofil og skattenivå. Også innenfor skatteforliket er det mulig å sørge for at de som tjener mest og eier mest, også betaler mest skatt.

Regjeringen foreslår at skatt på alminnelig inntekt settes ned til 22 prosent i 2019. I skatteforliket ble det enighet om at satsen i alminnelig inntekt for selskaper og person reduseres til 23 prosent innen 2018 og at ytterligere reduksjoner skulle vurderes i lys av utviklingen internasjonalt, da spesielt i våre naboland. En selskapsskattesats på 23 prosent er om lag på linje med gjennomsnittet i OECD. Arbeiderpartiet mener det er uklokt å fremskynde kappløpet mot bunnen, all den tid vi ikke har bedre løsninger for alternative skatteinntekter. Skattekuttet går til syvende og sist ut over finansieringen av vår felles velferd.

(Se tabell 2)

Arbeiderpartiet vil beholde skattesatsen på 23 prosent. I budsjettet for 2019 foreslår Arbeiderpartiet å innrette skatten slik at personer med inntekt lavere enn 750 000 får lavere skatt. Personer med inntekter over dette få en skatteskjerpelse. Slik blir fordelingen mellom lavtlønte og høytlønte mer rettferdig.

Tabell 1 Endring i formuesskatt for alle personer som er 17 år og eldre etter beregnet nettoformue. Kilde: Finansdepartementet (Budsjettspørsmål 15 fra AP)

	Gjennomsnittlig endring i formuesskatt i perioden 2013 -2019*	Endring formuesskattekutt fordelt per dag i perioden 2013 -2019*
Topp 1 000 personer	-1 318 300	-602
Topp 0,1 pst.	-436 200	-199
Topp 1 pst.	-70 700	-32
Topp 10 pst.	-13 000	-6
Topp 20 pst.	-7 500	-3
Laveste 88 pst.	-300	-0,1
Laveste 50 pst.	0	0

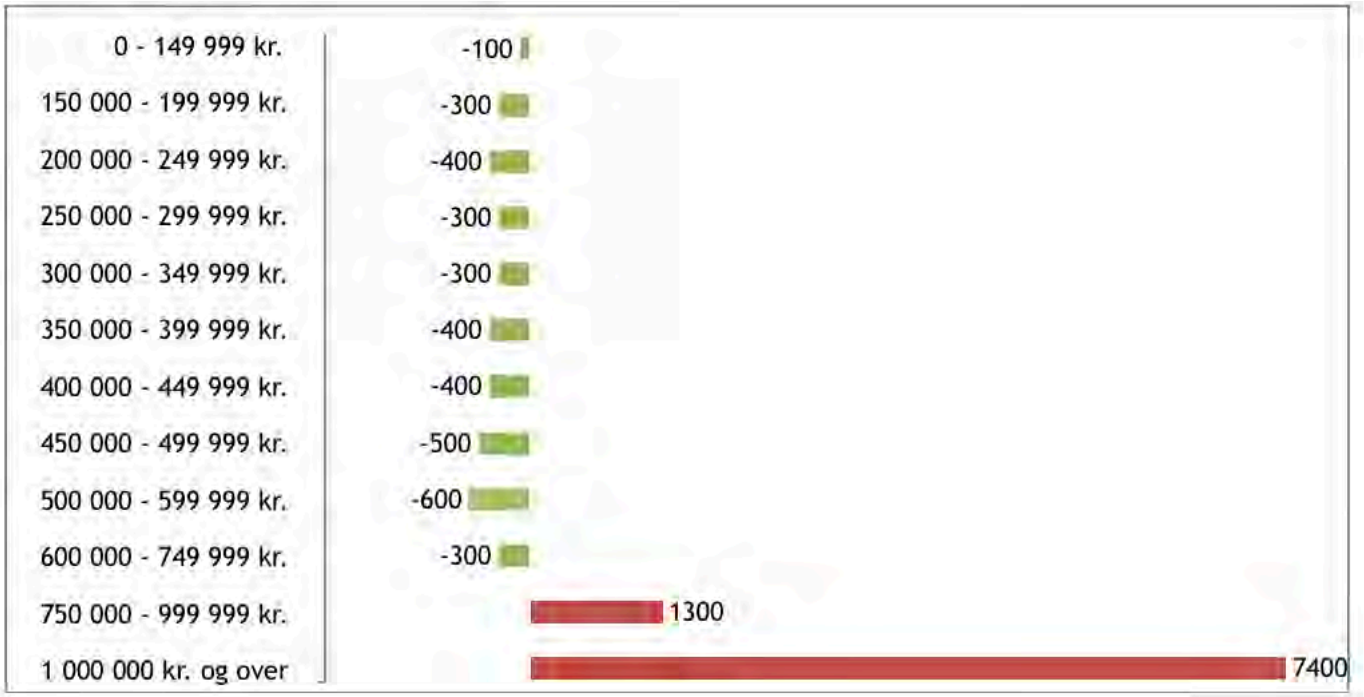
* Summen av faktisk redusert skatt for 2013-2017, estimert for 2018 og forventet for 2019. I ytterste kolonne er skattesummen fordelt på 2191 dager.

Tabell 2 Arbeiderpartiets opplegg for personbeskatningen

	Innslagspunkt kr	Arbeiderpartiets satser. Prosent	Regjeringens satser. Prosent
Sats minstefradrag	Som regjeringen	48	45
Trinn 1	174 500	0,6	1,9
Trinn 2	245 650	3,2	4,2
Trinn 3	617 500	13,2	13,2
Trinn 4	993 300	16,4	16,2

Vi viderefører følgende skatter på 2018-nivå:Petroleumsskatten beholdes på 55 prosent (friinntektsskatt beholdes på 5,3 prosent), Grunnrenteskatten for vannkraft beholdes på 35,7 prosent. Skattesats på overskudd i finansnæringen beholdes på 25 prosent. Det maksimale beløpet for skattefradraget for pensjonister justeres slik at inntektsgrensen for å betale inntektsskatt for pensjonister skal opprettholdes på 2018-nivå når skattesatsen på alminnelig inntekt øker i forhold til regjeringens forslag og trinnskatten økes. Den lavere skattesatsen på alminnelig inntekt for personer i Nord-Troms og Finnmark justeres tilsvarende som satsen for landet for øvrig, slik at satsforskjellen mellom Nord-Troms/Finnmark og resten av landet er opprettholdt. Skattesatsen på utbytte holdes på samme nivå som regjeringens forslag, hvilket betyr en oppjusteringsfaktor på 1,377.

Figur 2. Mer omfordelende skatteopplegg med Arbeiderpartiet. Gjennomsnittlig endring i inntektsskatt per inntektsgruppe, avrundet til nærmeste hundrelapp. Kroner. Kilde: SSB

For nærmere detaljer, se vedlegg.

Fradrag

Minstefradrag: Arbeiderpartiet ønsker et mer omfordelende skattesystem, slik at de med minst skatter mindre. Dette kompenserer for de økte forskjellene i lønnsveksten vi har sett de siste årene. Arbeiderpartiet øker derfor satsen i minstefradraget til 48 prosent.

Fradrag for reiser mellom hjem og arbeid: Arbeiderpartiet ønsker å legge til rette for pendling. Det betyr at vi vil kompensere mer av reiseutgiftene pendlingen medfører. Vi foreslår derfor å redusere bunnfradraget i reisefradraget med 7 700 kroner for 2019.

Økt organisasjonsgrad: Høy organisasjonsgrad i arbeidsmarkedet er et bærende element i den norske modellen. Det bør være attraktivt for både arbeidstakere og arbeidsgivere å organisere seg. Arbeiderpartiet går inn for at en større del av fagforeningskontingenten skal kunne trekkes fra på skatten, og øker derfor fagforeningsfradraget med 1000 kroner til 4850 kroner.

Stoppe skatteunndragelse

Globale teknologiselskaper kan i dag levere tjenester i stort omfang og samtidig enkelt unnlate å betale skatt. Det skaper skjeve konkurransevilkår mellom bedrifter og utfordringer for norsk økonomi.
Å bekjempe skatteomgåelse og overskuddsflytting er elementært for både bærekraften i velferdssamfunnet og tilliten til skattesystemet og myndighetene. Dersom multinasjonale selskaper gjennom ulike tilpasninger beskattes på et nivå som ligger under nasjonale skattenivåer, kan dette medføre at nasjonale selskaper taper i konkurransen med de multinasjonale.

Arbeiderpartiet har aktivt jobbet for å få regjeringen med på å styrke Norges arbeid mot dette. Både gjennom forslag om et norsk eierskapsregister, presisering av land for landregelverket, og gjennom våre krav i forliket om bedriftsbeskatningen.

Arbeiderpartiet støtter tiltaket med rentebegrensningsregel. Arbeiderpartiet

etterlyser framdrift i regjeringens arbeid for å beskatte selskaper som ikke er fysisk tilstede i Norge. Storbritannia har nylig varslet at de går inn for å innføre en egen skatt på de internasjonale nettgigantene. Forslaget fra den britiske regjeringen er at selskaper som har en global omsetning på over en halv milliard pund, må betale en egen omsetningsavgift på to prosent på salg som gjøres i England. Dette vil gi staten inntekter på om lag 400 millioner pund i inntekter i året. Arbeiderpartiet mener regjeringen bør utrede en lignende skatt i Norge.

Eiendomsskatt

Fra og med 2018 ble produksjonsutstyr og produksjonsinstallasjoner fjernet fra eiendomsskattegrunnlaget, med en overgangsperiode på fem år. Disse grepene bidrar til inntektsbortfall som kommunene selv anslår til over 1 mrd. Regjeringen foreslår også å redusere den øverste satsen i den kommunale eiendomsskatten til 5 promille. Arbeiderpartiet er i mot å svekke kommunenes økonomiske handlingsrom fordi det fører til svekkede velferdstilbud, og reduserer kommunenes selvstyre. Arbeiderpartiet vil derfor fortsette å la kommunene kunne ta inntil 7 promille på bolig og fritidseiendom.

Når det gjelder kompensasjonsordning for bortfall av inntekter fra produksjonsutstyr og installasjoner, er Arbeiderpartiet også bekymret for at det ikke vil være mulig å retaksere i tide og at bevilgningen til kompensasjonsordningen er tilstrekkelig. Vi forutsetter at regjeringen kommer tilbake i revidert nasjonalbudsjett dersom bevilgningen ikke er tilstrekkelig.

Skatt

	Bokført proveny. Mill. kroner.
Formuesskatt	**4 115**
Verdsettelsesrabatt på aksjer og driftsmidler på 2018-nivå	**550**
Beholde skatt på inntekt 23%* og mer omfordelende trinnskatt	**920**
Fjerne individuell pensjonssparing (IPS)	**280**
Endre bunnbeløpet i reisefradrag	**-400**
Øke fagforeningsfradrag med 1000kr	**-192**
Sum skatt	**5 273**

AVGIFTER FOR KLIMAET

Miljøavgifter

Miljøavgifter er et viktig virkemiddel for å stimulere til miljø- og klimariktig omlegging av økonomien. Avgiftene reduserer etterspørselen etter miljø- skadelige produkter, og opprettholder prinsippet om at forurenser skal betale. Gode og treffsikre avgifter gjør at utslipp kuttes der hvor det er mest effektivt. Lønnsomheten i å utvikle og ta i bruk mer miljøvennlig teknologi øker. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at avgiftene virker mest effektivt når de miljøvennlige alternativene faktisk eksisterer.

Bilavgifter: For å nå målet om at alle personbiler som selges i 2025 skal være nullutslippsbiler, bruker vi avgiftssystemet til å stimulere til klimariktige valg.
Vårt valg av bil låser oss til teknologi og utslippsnivå i mange år framover. Vårt mål er at alle nye personbiler som selges fra 2025, skal være nullutslippsbiler. Det krever kraftige virkemidler i form av en tydelig favorisering av nullutslippskjøretøyer i avgiftssystemet kombinert med en storstilt utbygging av ladeinfrastruktur og hydrogenfyllestasjoner som gjør el-bilen til et reelt alternativ for alle.

For å stimulere til valg av nullutslippskjøretøy gjør Arbeiderpartiet følgende endringer i engangsavgiften: CO2-komponenten i engangsavgiften øker med 20 prosent per gram per killometer for alle biler med utslipp over 95 gram per kilometer og 25 prosent for bilene som forurenser aller mest, med utslipp over 195 gram per kilometer. NOx-komponenten øker til 150 kroner per mg/km, vektkomponenten øker for biler tyngre enn 2000 kg og får ny sats på 500 kroner. Vi øker grenseverdi for vektfradrag for ladbare hybrider fra 50 til 100 km. Det betyr at subsidiene til hybrider baseres på elektrisk rekkevidde. Det er viktig fordi hybrider blir svært lite miljøvennlige når de ikke går på strøm.

I store deler av landet er verken kollektivtrafikk eller nullutslippsbiler ennå et reelt alternativ. Effekten av å øke drivstoffavgiftene alene er relativt sett lav. Ifølge Transportøkonomisk institutt (TØI) vil 40 prosents økning i drivstoffavgiften på kort sikt gi anslagsvis 4 prosent mindre biltrafikk og CO2-utslipp på korte turer i intercity-området rundt Oslo. Avgiftene må opp på et svært høyt nivå før de bidrar til å kutte utslipp i et omfang som monner. I store deler av landet er kollektivtrafikk eller nullutslippsbiler fortsatt ikke et reelt alternativ. I tillegg vil økte drivstoffavgifter på langturer kunne bidra til overgang til flyreiser. På denne bakgrunn foreslår Arbeiderpartiet ingen økning av veibruksavgiften på bensin eller diesel.

Andre miljøavgifter: Vi foreslår også økninger i avgiftene på HFK/PFK (550 kroner per tonn CO2), grunnavgift på mineralolje (opp til 1,96 kr per liter) og generell sats i CO2- avgiften på mineralske produkter (550 kroner per tonn CO2). Dette må ses i sammenheng med forslaget om CO2-fondet for å stimulere til teknologiskifte i transportnæringen.

Fjerne subsidier på utenlandsk netthandel

Arbeiderpartiet foreslår å fjerne subsidiene på utenlandsk netthandel, som i dag gir norsk næringsliv en økende konkurranseulempe. Bare i fjor, og bare fra én svensk nettbutikk, ble det importert over 500 tonn godteri til Norge. Ved å fjerne 350-kronersgrensen, som gjør at import fra utlandet under denne grensen slipper avgifter, konkurrerer norske og utenlandske butikker på like vilkår. Dermed kommer norske butikker styrket ut med Arbeiderpartiets forslag.

Tobakksavgift

Tobakksbruk er den viktigste enkeltårsaken til kreft. Ifølge Kreftforeningen dør nesten 6000 personer hvert år av tobakksrelaterte sykdommer. Likevel lar regjeringen være å bruke avgiftssystemet for å få folk til å slutte å røyke. I statsbudsjettet for 2019 prisjusteres avgiftene på tobakk, noe Arbeiderpartiet mener det er for defensivt. Vi øker derfor tobakksavgiftene med 5 prosent, samtidig som vi halverer tobakkskvoten på tax-freehandel. I tillegg mener vi det er uheldig at taxfreeordningen premierer ikke-røykere med en større alkoholkvote. Arbeiderpartiet vil derfor reversere taxfree endringen som regjeringen innførte i 2014.

Avgifter

	Bokført proveny. Mill. kroner.
Engangsavgift	1 924
Andre miljøavgifter	793
350-kronersgrensa	1 400
Fem prosent økning tobakksavgift	235
Endringer tax-free	450
Innføring av merverdiavgiftsplikt for alternativ behandling	180
Sum avgifter	4 982

GOD OG TRYGG PENSJON

Mer penger til enslige minstepensjonistene

Minstepensjonister er overrepresentert på fattigdomsstatistikken. De har lave pensjonsgrunnlag, ofte på grunn av deltidsarbeid, lav tjenestetid eller lignende. Per i dag får enslige minstepensjonister 194 000 kroner å leve for i året. Arbeiderpartiet styrker derfor satsen med 4000 kroner.

Pensjon fra første krone

Arbeiderpartiet mener det må innføres en individuell pensjonskonto og at pensjonsopptjening i tjenestepensjonsordningen starter fra første krone man får i lønn. I tillegg vil Arbeiderpartiet at det gjøres ytterligere forbedringer i ordningen med obligatorisk privat pensjonssparing, ved at det gis medlemskap i pensjonsordning også for lavere stillingsandeler enn 20 prosent, det gis medlemskap i pensjonsordning også for arbeidstaker under 20 år og at det gis pensjon også for arbeidsforhold som varer kortere enn 12 måneder.

Individuell pensjonssparing (IPS)

Individuell Pensjons Sparing (IPS) er en ordning hvor man kan sette av inntil 40.000 kroner per år til pensjon og få skattefradrag for dette. De som sparer hele beløpet kan får redusert skatten med inntil 9.200 kroner. Arbeiderpartiet mener slike skattefavoriserte spareprodukt er en ytterlig favorisering av de som har god råd. De som ikke har råd til å spare til pensjon fra egen lomme, har heller ikke mulighet til å benytte seg av denne ordningen. Ordningen bidrar derfor til at forskjellene mellom folk også øker når vi blir eldre. I tillegg svekker ordningen andre, institusjonaliserte pensjonsordninger. Arbeiderpartiet foreslår derfor å avvikle ordningen med individuell pensjonssparing.

Bærekraftig velferd

Endelig bedring i norsk økonomi

Vinden har endelig snudd for norsk økonomi. Oljeprisfallet som begynte sommeren 2014 førte til redusert etterspørsel fra sokkelen, nedbemanninger og økt arbeidsledighet. Norges Bank reagerte med å sette ned renten til historisk lave nivåer. På samme måte som regjeringen ikke kan lastes for at oljeprisen falt, kan ikke regjeringen ta æren for at pilene nå peker oppover. Renten har vært lav lenge, slik at husholdninger og foretak fikk lavere rentekostnader. Det har bidratt til at veksten har tatt seg opp i norsk økonomi. Kronekursen er betydelig svakere enn årene før oljeprisfallet, selv om den har styrket seg litt hittil i år. En svak krone har bedret lønnsomheten for de konkurranseutsatte delene av norsk næringsliv.

Ulempen med at lave renter har vært hovedmotor for å gjenskape vekst i økonomien er en høy oppbygging av gjeld. Det gjør norsk økonomi sårbar for finansielle forstyrrelser. Gjelden i husholdningene stiger fortsatt raskere enn inntektene. Det betyr at husholdningene må bruke mer av inntekten til å betale renter og avdrag på lån. Dersom boligprisene faller mye eller rentenivået øker markert, kan mange husholdninger måtte stramme sterkt inn på forbruket. Det kan igjen gi problemer for bedrifter som selger varer og tjenester til husholdningene, flere næringsbygg kan bli stående tomme og bankene kan tape penger på utlån til bedrifter som får økonomiske problemer.

Det er en uheldig situasjon. I tillegg vokser nordmenns forbrukslån. Selv om kun 3 prosent av gjelda er forbrukslån, utgjør renteutgiftene 12 prosent. Finanstilsynet fant i juni 2018 at retningslinjene for å gi forbrukslån kun ble fulgt i hvert tredje tilfelle. Stoltenberg II vedtok å opprette et gjeldsregister der også usikret gjeld ville framgått, men dette ble stanset av Solbergregjeringen fordi de ville det skulle drives av private. Arbeiderpartiet mener denne forsinkelsen bidrar til overdreven vekst i forbrukslån og er med på å øke den totale finansielle sårbarheten.

I fjor kom det strengere regler for markedsføring av forbrukslån. Arbeiderpartiet har foreslått at forbrukslånsbanker må betale mer til sikringsfondet og samtidig pålagt kredittkortselskaper å oppgi skyldig beløp på fakturaen. Dette kan dempe noe av veksten. Arbeiderpartiet støtter forslaget om utredning av en modell for rentetak og et forslag mot aggressiv markedsføring av forbrukslån. Arbeiderpartiet støtter også at retningslinjene for å yte forbrukslån skal bli til forskrift og videre at de som bryter forskriften må fratas konsesjonen til å drive bankvirksomhet i Norge.

Handlingsrommet

At vi holder orden i økonomien er en forutsetning for god velstandsutvikling i Norge. Finanspolitikken og pengepolitikken må spille på lag og bidra til en stabil utvikling. Handlingsrommet i budsjettpolitikken bestemmes i hovedsak av utvikling i skatteinntektene, avkastningen fra Statens pensjonsfond utland (SPU) og bindinger i budsjettet.

I 2019 utgjør bruken av oljeinntekter 2,7 pst. av kapitalen i SPU. Ingen regjering har brukt så mye oljepenger som Solberg-regjeringen. De har også brukt oljepengene feil, blant annet til å finansiere store skattelettelser for de som har mest, i stedet for til framtidsrettede investeringer. I neste års budsjett er veksten i oljepengebruken dempet, noe som er helt

nødvendig. Likevel er omtrent hver sjette krone på statsbudsjettet nå oljepenger.

I 2019 utgjør det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet 7,5 prosent av norsk økonomi. Med lavere tilførsel i fondet fremover, vil et markert fall i fondskapitalen gjøre det nødvendig å redusere bruken av oljeinntekter. Hittil har handlingsregelen bare satt et tak på økningene i oljepengebruk over offentlige budsjetter. Det har aldri vært nødvendig å kutte.

Med de svingningene vi må være forberedt på å se i finansmarkedene, vil avvikene mellom uttaket fra fondet og rettesnoren på 3 pst. kunne bli betydelige og langvarige. Flere forhold bidrar til at finansiell risiko knyttet til oljepengebruken har økt. I årene som kommer vil hensynet til stabilitet være like viktig som før, men vanskeligere å følge opp. Dersom det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet skal holdes uendret som andel av verdiskapningen i fastlandsøkonomien, gir det rom for en gjennomsnittlig årlig reell økning i bruken av oljeinntekter på 2 mrd. kroner de nærmeste årene. Som pekt på i vår alternative perspektivmelding vil Arbeiderpartiet vurdere å formalisere en tilleggsregel til handlingsregelen som bidrar til å glatte innfasingen over tid, slik at svingninger i fondsverdien ikke resulterer i uønskede svingninger i pengebruken over statsbudsjettet.

Dette medfører at det er nødvendig med en forsvarlig finanspolitikk fremover. Det må unngås at finanspolitikken forsterker svingningene i økonomien. Med den høye gjeldsbelastningen i norsk økonomi blir dette ekstra viktig, slik at renteoppgangen ikke framskyndes unødvendig raskt.

Ostehøvelkutt

Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen (ABE-reformen) markedsføres som et grep for å redusere offentlig byråkrati. Den ble introdusert i statsbudsjettet for 2015 og innebærer at alle offentlige virksomheter får redusert sine tildelinger med 0,5 prosent hvert år. Hensikten er at flate og forutsigbare kutt skal stimulere til kontinuerlig effektiviseringsarbeid gjennom å delegere myndighet til å prioritere selv.

Gjennom budsjettforhandlingene har imidlertid prosentsatsene variert tilfeldig mellom 0,6, 0,7 og 0,8 prosent i 2015, 2016 og 2017. Dette har vært uheldig.

Det er bred enighet om nødvendigheten av effektivisering også i offentlig sektor, men flate ostehøvelkutt i budsjettrammene er lite egnet. Det forutsetter at det er en relativt jevn produktivitetsvekst i alle deler av offentlig forvaltning, og at gevinsten av denne kan hentes ut i form av sparte kostnader istedenfor flere eller bedre tjenester. Det er selvsagt ikke riktig.

Denne metoden kan tvert i mot svekke omstillingsevnen kontra større og mer systemiske endringer som krever tid og investeringer, men som kan gi langt større innsparinger på sikt. Det er stort potensial i mange offentlige virksomheter for å utvikle nye og bedre tjenester – med færre årsverk – gjennom ny teknologi og automatiserte prosesser.

En del slike endringer krever imidlertid investeringer i utstyr og kompetanse. Derfor er dette prosesser som kan ta noe lengre tid hvis resultatet skal bli vellykket. I noen tilfeller har vi sett at tjenestene har blitt dårligere og blir i direkte motsats med andre politiske mål. Et eksempel er forsinkelser i rettssaker på grunn av ostehøvelkutt i domstolsadministrasjonen, samtidig som saksmengden øker på grunn av økt ressursbruk i politiet. Det er heller ikke gitt at flate kutt, for eksempel i helseforetakene, fører til redusert byråkrati. Kuttene kan like gjerne skje i form av redusert pasientbehandling.

Arbeiderpartiet mener at effektivisering i offentlig sektor må skje med målrettede og godt planlagte effektiviseringsprosjekter som gir høyest mulig gevinst på sikt.

Arbeiderpartiet foreslår et kutt til private barnehager på 85 mill kroner for 2019.

En sterk offentlig sektor

En sterk og effektiv offentlig sektor er en forutsetning for et velferdssamfunn som når alle. I 2013 stilte EFTAs overvåkningsorgan ESA spørsmål om det generelle skattefritaket for stat, helseforetak, fylkeskommuner og kommuner er i strid med EØS-avtalens statsstøtte-regler når disse offentlige organene driver med økonomisk aktivitet. Regjeringen satte ned Hjelmeng-utvalget som leverte en rapport om problemstillingene. Utvalgets flertall mente flere offentlige virksomheter må etablere et regnskapsmessig skille, slik at disse kan beskattes og gjennom det legges det til rette for at økt konkurranseutsetting.

I budsjettproposisjonen fra Næringsdepartementet skriver regjeringen at «det er en prioritert oppgave å følge opp funnene i rapporten, slik at det kan sikres like konkurransevilkår mellom private og offentlige aktører i samme marked, samtidig som man sikrer at det offentlige er i stand til å løse sine oppgaver på en god og effektiv måte.»

Flere kommuner har i sine høringsuttalelser advart mot konsekvensene av å legge ESAs vurderinger til grunn fordi det kan innebære en stor omorganisering av både stat og kommuner og vil gripe inn i hvordan demokratiske organer velger å organisere sin virksomhet.

Arbeiderpartiet mener regjeringen her utnytter ESAs henvendelse til å fremme sin egen politiske agenda om å legge til rette for en sterkere privatisering av offentlig sektor, i stedet for å gå i dialog med ESA og utnytte handlingsrommet i EØS-avtalen.

Arbeiderpartiet støtter heller ikke omleggingen til nøytral merverdiavgift i deler av offentlig sektor. Begge deler vil legge til rette for mer privatisering og private tilbud som baseres på offentlige finansiering.

Regjeringen foreslår i budsjettet å tette noen utilsiktede hull i skattesystemet når det gjelder finansinstitusjoner. Arbeiderpartiet er usikre på om de kommunale pensjonskassene skal være skattepliktige og ber regjeringen utrede dette.

Riksrevisjonen har nylig lagt fram en rapport som viser at lønnsøkningen til ledere i statlige selskaper og godtgjøringen til styremedlemmer øker langt over den gjennomsnittlige lønnsutviklingen. Dette bidrar til økte forskjeller og er med på å undergrave den ansvarligheten arbeidstakerorganisasjonene viser i lønnsoppgjørene. I statlig sektor er bruken av lokale lønnspotter økende og det finnes ikke lenger statistikk som kan følge lønnsutviklingen. Dette gjør det vanskelig å kartlegge blant annet likelønn. Arbeiderpartiet forventer at regjeringen følger opp eierskapsmeldingens mål om lederlønninger og at det er statistikkgrunnlag for å følge lønnsutviklingen i staten.

Mer tillit, mindre byråkrati

Når vi i framtida får flere eldre og fallende oljeinntektene , må vi løse voksende oppgaver med knappere ressurser. Digitalisering og automatisering, sammen med samordning og god organisering, gir store muligheter for å løse oppgavene mer effektivt. Samtidig er det en kjensgjerning at offentlige tjenester - særlig arbeidsintensive omsorgstjenester - ikke nødvendigvis lar seg gjennomføre med mindre menneskelige ressurser enn før. Tvert imot vil vi på flere områder, som eldreomsorg, opplæring og arbeidstrening, se en økende etterspørsel og stadig høyere forventninger og behov.

De ansattes kunnskap og kompetanse er offentlig sektors fremste ressurs og må tas bedre i bruk. Brukernes behov og ansattes erfaringer må være utgangspunktet for videreutvikling av tjenestene til innbyggerne og fornyelse av forvaltningen. Vi vil videreutvikle offentlig sektor for å sikre god bruk av ressursene våre og tjenester som gir folk det de har behov for. Det gjør vi best gjennom at grunnleggende offentlige tjenester utføres i egenregi med folkevalgt styring.

Arbeiderpartiet ønsker en tillitsreform i offentlig sektor. Målene må bli færre og klart definerte. De ansattes kunnskap og kompetanse skal få større plass. Vi skal måle mer på samfunnsnytte og resultater i stedet for prosesser og arbeidsoppgaver. Færre ressurser skal brukes på kontroll og rapporteringsvirksomhet, og fagfolk skal få større frihet til å gjøre vurderinger av hvordan de overordnede målene best oppnås. Faglige beslutninger bør tas på et

lavest mulig nivå. Gjennom økt handlingsrom i møte med innbyggerne kan det oppstå større rom for faglig utvikling og nytenkning. Et velfungerende trepartssamarbeid må være grunnlaget for arbeidet med tillitsreformen.

Kutt i konsulentbruk - bygging av egen kompetanse

Bruk av eksterne konsulenter kan i mange sammenhenger være nødvendig, for eksempel når virksomheter har et forbigående behov for en spesifikk type kompetanse eller et midlertidig behov for økt kapasitet. Men da må bruk av konsulenter være en mer effektiv måte å løse oppgavene på enn økt egen bemanning eller bygging av kompetanse hos egne ansatte – både på kort og lang sikt.

Det er vanskelig å finne gode tall for utviklingen i konsulentbruk. Regnskapsreglene i staten er ikke utformet slik at kjøp av konsulenttjenester fremgår direkte, men i svar fra Finansdepartementet framkommer det at statens samlede utgifter til kjøp av fremmede tjenester i 2017 var 26 mrd. kroner.

Sittende regjering har aktivt forsterket denne utviklingen, blant annet gjennom innføring av nettoordningen for merverdiavgift i offentlig sektor. Fem sektorer peker seg ut. I justissektoren er konsulentbruken i hovedsak knyttet til departementet og politietaten. I helsesektoren er det helseforetakene som står for største del av konsulentbruken, mens i samferdselssektoren brukes konsulenter hovedsakelig til vei- og jernbaneformål.

Om lag halvparten av konsulentbruken, cirka 6 milliarder kroner, er knyttet til utvikling og drift av IKT-systemer. Bruk av konsulenter til IKT-prosjekter har vist seg å stille store krav til virksomheters kompetanse, ressurser og systemer. En altfor stor andel av IKT-prosjektene i staten gir ikke den planlagte nytten. Dette løses ikke ved ytterligere konsulentkjøp. Arbeiderpartiet vil begrense innleie av kostbare konsulenter, og satse på å videreutvikle egen kompetanse.

Klimarisiko

Klimaproblemet øker risikoen for finansforetak på flere måter. I takt med at klimaproblemet blir mer presserende og klimatiltakene mer omfattende, kan investeringsprosjekter reduseres og bedrifters aksjer falle i verdi. Det kan blant annet få konsekvenser for forvaltningen av pensjonsfond. Mer tørke og annet ekstremvær øker risikoen for at eiendomsporteføljer blir utsatt for skade. Det har konsekvenser for bankene som lånte ut penger, til eiere som bygde eiendommene og forsikringsselskaper som forsikret den.

Finansdepartementets skriver at i budsjettet for 2019 at Finanstilsynet har som oppgave «å kartleggje og analysere moglege konsekvensar av klimaendringane for finansnæringa og kva risiko klimaendringane kan utgjere på området». Arbeiderpartiet mener at finanstilsynet skal påse at bankene også stresstester klimarisikoen i sine investeringer og panteverdien av objekter som står som sikkerhet. Det er en nødvendig start på et langsiktig arbeid. Vi kan ikke risikere at samfunnets samlede finansformue faller i verdi ved at vi ikke tar høyde for disse varslede risikomomentene.

Tabeller

Utgifter[4]

Kap	Post	Utgifter	Beløp mill. kroner (bokført)
115	21	Norges-fremme/kultureksport	20
118	70	Nordområdene (1 mill. til Det norske vitenskapsakademi for polarforskning)	5
118	72	Opplysningsarbeid for fred	5
150	72	FNs flyktningekommissær (UNHCR)	50
152	70	Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)	10
159	70	FNs arbeid for palestinere (UNRWA)	25
161	72	Skatt for utvikling (kunnskapsbanken)	50
162	72	Fornybar energi	80
164	70	Kvinner/likestilling, seksuell/reproduktiv helse	75
164	72	FNs befolkningsfond (UNFPA), seksuell/reproduktiv helse	75
226	21	Ny ordning for utvikling og innkjøp av digitale læremidler	100
226	21	Lærerrekruttering - opprette ny nasjonal kampanje, særlig rettet mot flere menn	10
226	21	Bedre lærerutdanning med mer praksis og flere praksisskoler	20
226	22	Etterutdanning for lærere i digitale læremidler	20
228	77	Den tyske skolen	3
254	73	Kompetansereform: Tilskudd til Voksenopplæringsforbundet	2

[4] 4 Alle beløp er påplusninger fra regjeringens forslag, avrundet til nærmeste million.

258	21	Kompetansereform: Utvide bransjeprogram til transport og varehandel	30
258	60	Kompetansereform: Opprette nasjonalt kompetansefond for læring i arbeidslivet	100
260	50	Kompetansereform: Tilskudd til studiesenter og desentraliserte utdanningstilbud	15
260	50/70	Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - universitet og høgskole	30
260	50/70	3000 nye studieplasser	154
260	50/70	Bygg og infrastruktur universiteter og høyskoler	100
260	50/70	100 rekrutteringsstillinger (phd) ved universiteter og høyskoler	40
260	50/70	Bedre veiledning av studenter	25
270	74	Psykisk helsetilbud for studenter	5
270	75	3000 nye studentboliger - 800 flere enn regjeringen	53
285	53	Tre nye forskningsprogrammer for IKT og datasikkerhet, samfunnssikkerhet og beredskap og velferdsstatens yrker	150
290	1	Driftsutgifter IMDI	25
291	21	Utvikle bedre bosettingsmodeller	5
291	50	Norges Forskningsråd	10
291	62	Kommunale innvandrertiltak	70
291	71	Tiltak mot sosial kontroll	25
292	70	Opplæring i norsk mm.	7
315	70	Idrettsanlegg	50
315	71	Frivilligsentraler	5
315	78	Utstyrsbibliotek - BUA (administrasjon av ordningen)	5

320	55	Norsk kulturfond: Festivalstøtte	15
320	55	Norsk kulturfond	30
321	73	Kunstnerstipend (100 nye hjemler)	30
321	75	Utstillingshonorar	20
322	70	Nytt Opera & kulturhus Kristiansund	10
322	70	Skreimuseet Svolvær	10
322	70	Folkets Hus Sauda	3
322	70	Musea Sogn og Fjordane	5
322	70	Nasjonale kulturbygg – Beaivváš – nytt bygg	10
322	70	Norsk Industriarbeidermuseum, Vemork	10
323	71	Carte Blanche BIT	5
323	71	Turneteatret Trøndelag	5
323	78	Skuespiller og Dansealliansen	10
323	78	Musikkutstyrsordningen	30
323	78	Danse og Teatersentrum	1
323	78	Norske Festivaler	2
323	78	Innlandet Symfonetta	5
323	78	Etablering regionteater Østfold	3
325	1	Scenekunstbruket	15
325	78	Balansekunst	10
325	78	UKM	5

325	78	Norsk Publikumsutvikling	2
325	78	Norsk Kulturforum	1
325	78	Den Kulturelle Spaserstokken	10
325	78	Stiklestad Nasjonaljubileum	5
325	78	Kultur i fengsel (pilotprosjekt Østfold)	5
325	78	Popsenteret	5
325	78	Ymse faste tilskudd - Balansekunst	5
326	74	MS Hestmanden	3
326	78	Forfattersentrum	5
326	78	Kristent arbeid blant blinde (KABB)	3
328	70	Kuben Aust Agder Museum og arkiv	5
328	70	Fetsund Lensemuseum	5
328	70	Midt Troms Museum	4
328	70	Museum Vest, Hordaland	2
328	70	Vadsø Museum	4
328	70	Lillehammer Kunstmuseum	4
328	70	Vest-Agder museet	1
328	70	Buskerudmuseet	5
328	70	Skogfinsk Museum	10
328	70	Vestfoldmuseet	4
328	78	Statsraad Lemkuhl	5

328	78	Fullriggeren Sørlandet	3
334	50	Filmfondet: (blant annet til oppfølging av forslag om økt kvinneandel i norsk film- og tv-dramaproduksjon.)	40
334	73	Regional filmsatsing: (5 til Samisk Filminstitutt, 10 til Regionale Filmsentrene, 15 til Regionale Filmfondene)	30
334	73	Bygdekinoen	1
334	78	Dubbing av barnefilmer	2
334	73	Tvibit Filmveksthus	2
335	70	Nytt tilskudd til minoritetsspråklige aviser	1
335	71	Produksjonstilskudd	10
335	74	Tilskudd til lokale lyd- og bildemedier	2
335	75	Tilskudd til samiske aviser	2
337	70	Privatkopieringsvederlag	10
340	70	Den norske kirke	40
342	60	Rentekompensasjon kirkebygg	0,3
342	70	Vedlikehold av kulturhistorisk verdifulle kirker og gravplasser	5
410	1	Domstolene - innkjøp teknisk utstyr	10
410	1	Domstolene - økt bemanning	24
430	1	Driftsmidler kriminalomsorgen	86
430	70	Frivillige organisasjoner i kriminalomsorgen	2
440	1	Styrket handlingsrom i politidistriktene	340
440	1	Styrking av statens barnehus	11
440	1	Styrking av påtalemyndigheten- etterforskingsløft	49

440	1	styrking av arbeidet ved A-krimsentrene	5
440	1	styrking av Økokrim, arbeid mot økonomisk kriminalitet	5
440	70	Krisesentersekretariatet, ROSA-prosjektet	1
440	70	Blåkors Steg for Steg	3
440	70	ECPAT Norge	2
440	70	SLETTMEG.no	5
451	1	Sivil beredskap, DSB - Terrorsikring	30
455	73	Redningsselskapet sjøsikkerhetskampanje	5
470	72	Gatejuristen	2
473	1	Kontoret for voldsoffererstatning	15
474	1	Konfliktrådet, herunder arbeidet mot sosial kontroll	5
490	70	Stønader til beboere i asylmottak	3
490	72	Retur av asylsøkere med avslag	5
530	30	Husleieordningen	10
540	25	Samordning av kommunale IKT-prosjekter	35
540	70	IKT opplæring i regi av pensjonsorganisasjonene	5
545	1	Datatilsynet	5
550	62	Bedriftsrettede låne- og tilskuddsordninger i distriktene (Regional utvikling)	35
550	64	Kommunale og regionale næringsfond mm. (Regional utvikling)	104
553	60	Regionale utviklingsmidler (Regional utvikling)	95
553	65	Omstillingsprogrammer (Regionalutvikling)	32

560	50	Samiske formål	72
567	70	Kvensk språk og kultur	2
567	70	Nasjonale minoriteter	1
567	72	Mosaiske	1
571	60	Rammetilskudd til kommuner	2 700
	Herav	Opprette ny rentekompensasjonsordning for barnehager, skoler og svømmeanegg, låneramme 5 mrd	38
	Herav	Utdanning - 400 allmennleger i spesialisering.	409
	Herav	Innfasing av skolemat i 50 eksisterende kommuner og 50 nye.	128
	Herav	Gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen	186
	Herav	Bemanning skolehelse	50
	Herav	Lavterskel hjelpetilbud for barn, unge og familier i alle kommuner	100
	Herav	Rusomsorg i kommunene	100
	Herav	Styrke innholdet i omsorgen. Fritidskontakt for personer med demens, den kulturelle spaserstokken, kompetanseheving av ansatte, inkludering av pårørende.	50
	Herav	Utstyrsløft for mer praktisk læring i ungdomsskolen	100
	Herav	Innsatsteam og ressurser til innføring av lese, skrive og regnegaranti	300
	Herav	Flere barnehagelærere og en mer ambisiøs pedagognorm	125
	Herav	Flere barnehageplasser	175
	Herav	Ikke øke barnehageprisen	65
	Herav	500 flere lærere i grunnskolen	150
	Herav	Tidlig innsats: Innsatsteam for å innføre lese, skrive og regnegaranti 1.-4.klasse	250

	Herav	Lærerspesialister - ny innretning og bedre tid til lærerne	52
	Herav	Beredskapsteam mot mobbing	20
	Herav	Forebygge mobbing i skolen, kompetanseheving for ansatte	30
	Herav	Krafttak for lek og praktisk læring i 1.-4.klasse (ny ordning)	50
	Herav	Kvalitet i SFO - bedre innhold og flere kvalifiserte ansatte (ny ordning)	60
	Herav	Miljøarbeidere - 100 nye i 2019	27
	Herav	Pilotprosjekt: Hospitering for rådgivere i ungdomskolen - mer kunnskap om yrkesfag	3
572	60	Rammetilskudd til fylkeskommuner	500
	Herav	Yrkesfagmilliard: Oppdatert og moderne utstyr i undervisningen	100
	Herav	Yrkesfagmilliard: Økt lærlingtilskudd	110
	Herav	Yrkesfagmilliard: Praksistilskudd til bedrifter for å gi elever praksis	20
	Herav	Yrkesfagmilliard: Stipend for at flere fagarbeidere skal bli yrkesfaglærere	20
	Herav	Opptrapping til 1000 nye fagskoleplasser - 300 nye i 2019	16
	Herav	Etter-og videreutdanning for fagskolelærere	10
	Herav	Kompetansereform: Incentiver for utvikling av tilpassede etter- og videreutdanningstilbud - fagskole	10
575	60	Ressurskrevende tjenester	325
578	70	Valgdirektoratet - informasjonstiltak	5
581	70	Bostøtte	100
590	65	Områdesatsing i byer	60
601	50	Fjerne ufrivillig deltid	30
605	1	Administrative ressurser ordinære ledige	24

605	1	Administrative ressurser nedsatt arbeidsevne	24
605	1	Administrative ressurser varig tilrettelagt arbeidsmarkedstiltak	8
605	1	Samhandling unge fra trygd til arbeid (div satsinger)	150
605	1	Realkompetansevurdering i Nav	13
605	1	Nav, akrim	5
605	1	Opptrappingsplan mot vold og overgrep	10
634	1	Arbeidsmarkedstiltak i egenregi	35
634	76	1000 Arbeidsmarkedstiltak ordinære ledige	109
634	76	1000 arbeidsmarkedstiltak nedsatt arbeidsevne	109
634	77	300 varig tilrettelagt arbeidsmarkedstiltak	27
640	1	Arbeidstilsynet	35
640	1	Arbeidstilsynet, akrimsenter	5
640	1	Akrimsenter	31
640	21	Regionale verneombud	5
642	1	Petroleumstilsynet	15
649	21	Treparts bransjeprogram	5
701	21	Helseteknologiordning for kommunene	100
701	70	Reversere kutt i KomUT	10
714	21	En time fysisk aktivitet hver dag	30
714	21	Forskning og evaluering av folkehelsetiltak	4
714	75	Innfasing av skolemat i 50 eksisterende kommuner og 50 nye.	128

714	79	Ammehjelpen	0,3
714	79	HUNT - Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag.	1
714	79	Tromsø-undersøkelsen	1
732	70	Styrke de regionale helseforetakene.	1 261
732	70	Ny teknologi i sykehusene	110
732	81	Kreftsatsning og strålesentre, 1 mrd over fire år	153
732	82	Utvidet investeringslån til sykehusbygg fra 70 til 80%	126
740	1	Reversere avviklingen av meldeordningen	9
745	1	Styrke Folkehelseinstituttet - få ned behandlingstid nye legemidler	3
746	1	Styrke Statens legemiddelverk - få ned behandlingstid nye legemidler	3
761	21	Tiltak for å bedre tilbudet til personer med nevrologiske skader og sykdommer (Hjernerådet)	4
761	79	Prosjekter og tilskudd for å heve kvaliteten i eldreomsorgen og nye boformer for eldre.	50
762	21	Prosjekt for heltidskultur i eldreomsorgen	10
762	60	Ny skolehelsetjeneste	50
762	60	Jordmortjeneste i kommunene	15
762	63	Utdanning - 400 allmennleger i spesialisering.	123
762	63	Kompetansehevingstiltak for fastleger	10
762	73	Forebygging av vold og overgrep: Seksualitet og grensesetting i skole og barnehage.	5
765	72	Hjelpetelefon mental helse	1
765	73	Fontenehusene	3
770	70	Utvidelse av gratis tannhelse til 19- og 20-åringer	60

770	70	Reversering av usosiale kutt i tannhelse	5
783	61	100 flere turnusstillinger (LIS1)	54
840	61	Tilskudd til incest- og voldtektsenter	5
840	70	Voldsforebyggende arbeid - ATV - Alternativ til vold	4
840	70	Voldsforebyggende arbeid - RVTS	4
842	21	Kompetanseheving i familievernet	3
846	60	Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn	5
846	70	Barne- og ungdomsorganisasjoner	5
846	72	BUA - Utstyrsbiblotek	35
854	60	Kommunalt barnevern	200
854	60	Forsøksordning ny modell for barnevern	30
854	62	Tilskudd til barnevernsfaglig videreutdanning	5
854	71	Utviklings og opplysningsarbeid (Brukerorganisasjoner)	5
854	72	Tilskudd til forskning og kompetanseheving i barnevernet	20
871	60	Kommuneprogram for økt likestilling	5
871	70	Likestilling mellom kjønn - NGOene	5
871	70	Trepartssamarbeid for likestilling	5
871	72	LHBTI-organisasjoner	5
871	73	Likestillingssentre	15
873	50	Likestillings- og diskrimineringsombudet	5
900	1	Oppstart av Handelstilsyn	5

900	21	Regionalt akselleratorprogram - økt tilgang på tidligfasekapital for oppstartsbedrifter	88
900	77	Sett sjøbein (reversere kutt)	3
905	1	Mineralnæringen: Norges geologiske undersøkelse	10
909	73	Tilskudd til sysselsetting av sjøfolk	35
910	1	Sjøfartsdirektoratet: Kampanje for sjøsikkerhet	2
919	71	Velferdsstasjoner (reversere kutt)	2
919	75	Føringstilskudd og bearbeiding av fisk	48
920	50	Nytt Forskningssenter for hav/kyst	15
920	50	Forskningsrådet - Maroff	30
920	50	Nytt Forskningsentre for næringsdrevet digitalisering	30
928	50	Veterinærinstituttet, forskning/fiskehelse	10
1100	70	Tilskudd til omstilling for hestenæringen	20
1115	1	Mattilsynet	15
1136	50	Reversere kutt Nibio, samt forskning jord/klimatilpassing	10
1137	50	Forskning og teknologiutvikling - skog/jord	12
1138	70	Matkultur og barn	3
1149	71	Skogplanting	5
1149	75	Klimatilpassing og beredskapslagre matkorn, såkorn og grasfrø	35
1161	75	Fjellstyrene	5
1300	71	Trygg trafikk	10
1311	71	Tilskudd til regionale flyplasser	15

1320	30	Statens vegvesen - tiltak for gående og syklende	40
1320	30	Trafikksikkerhetstiltak	40
1320	31	Skredsikring, riksveier	150
1320	62	Skredsikring fylkesveier	150
1330	60	Utvidet TT-ordning for brukere med særskilte behov	36
1330	63	Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter	500
1352	71	Jernbane, drift og vedlikehold	200
1352	72	Jernbane, planlegging	50
1352	73	Elektrifisering av Trønderbanen og Meråkerbanen	50
1352	74	Tilskuddsordning for godstransport på jernbane (Innføres fra 1.7.2019)	100
1360	30	Kystsatsing (Kystverket) - Nyanlegg og større vedlikehold	100
1360	60	Kystsatsing (Kystverket) - Tilskudd til fiskerihavnanlegg (kommunale)	50
1360	71	Kystsatsing (Kystverket) - Tilskudd til havnesamarbeid	5
1360	72	Kystsatsing (Kystverket) - Tilskudd for overføring av gods fra vei til sjø	23
1380	71	Tilskudd til bredbåndsutbygging	400
1400	76	Nasjonale og internasjonale miljøtiltak, pilot biogass	10
1410	21	Miljøovervåking, klima- og naturforskning, ferdigstille arbeidet med økologisk grunnkart. Oppfølging av klimaforlik og vedtak og handlingsplan for naturmangfold	50
1411	1	Artsdatabanken - oppdatere og kartlegger naturmangfold i Norge, rødliste, svarteliste. Oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	15
1420	35	Oppfølging av målet om 10% skogvern	50
1420	38	Restaurering av myrområder, tiltak for å redusere klimautslipp, redusere flom og tilbakeføring av naturmangfoldet	10

1420	61	Klimatilpassing kommuner	40
1420	71	Tiltak mot marin forsøpling	30
1420	77	Tilskudd til frivillige organisasjoner	10
1420	78	Tilskudd til friluftsaktiviteter	15
1420	82	Styrke arbeidet for å sikre trua arter og naturtyper - oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	20
1428	50	ENOVA - Investeringsstøtte utslippskutt industrien	100
1428	50	ENOVA - Tilretteleggelse for sirkulærøkonomi	45
1430	70	CO2-fond for næringslivet (inkl. 395 i omprioritering fra ENOVA)	700
1600	1	Finansdepartementet	-
1618	1	Skatteetaten - Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet - AKRIM senter	5
1618	1	Skatteetaten - Styrke arbeidet mot svart økonomi	15
1720	1	Forsvarets musikk	15
1720	1	Cyberforsvaret (investeringer)	50
1731	1	Hæren (hærhelikoptre, overføres til Luftforsvaret)	75
1731	1	Hæren (forprosjekt, stridsvogn)	50
1731	1	Hæren (oppbygging på Garnisonen i Porsanger)	50
1731	1	Utdanningsreformen (fordeles på forsvarsgrenene)	50
1732	1	Sjøforsvaret (Kystjegerkommandoen)	10
1733	1	Luftforsvaret (omstilling/kompetanse Andøya)	30
1734	1	Heimevernet (objektsikring, trening/øving og utstyr)	88
1820	60	Tilskudd til flom- og skredforebygging	150

2410	50-90	Rentefritak for deltidsutdanning	4
2410	50-90	Reversere Stipendkutt studenter	256
2421	50	Eksportprogram, ferdigvareindustrien	30
2421	50	Bioøkonomiordningen	60
2421	50	Kondemneringsordning skip	15
2421	71	Klyngeprogrammet - digitalisering SMB	20
2421	72	Risikoavlastningsordning for innovative offentlige anskaffelser	50
2421	74	Reiseliv - Innovasjon Norge	20
2421	76	Miljøteknologiordningen	250
2541	70	49 uker maksimal permitteringstid	80
2541	70	Nei til kutt i dagpenger	23
2661	70	Nei til kutt cøliaki (410 mill. kr. mangler tall på alternativer)	200
2661	74	Bilstønadsordning funksjonshemmede	70
2670	73	Økt minstepensjon	223
2711	72	Reversering av usosial innstramming i stønader til tannbehandling	62
2752	70	Fjerne egenandelene på fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer	54

Kapitaltilførsel

Kap	Post	Kapitaltilførsel	Beløp mill.kr
2412	90	Øke lånerammene i Husbanken med 9 mrd. kr	9000
2430	90	Akseleratorprogram	250
225	90	Opprette ny rentekompensasjonsordning for barnehager, skoler og svømmeannlegg, låneramme 5 mrd	5000
342	90	Rentekompensasjon - kirkebygg	1000

Omprioriteringer

Kap	Post	Omprioriteringer	Bokført mill. kr
159	71	Regionbevilgning Europa og Sentral-Asia	-75
159	75	Regionbevilgning Afrika	-100
200	1	Kunnskapsdepartementet - administrasjon	-40
220	1	Utdanningsdirektoratet - administrasjon	-65
226	21	Omprioritering: Den digitale skolesekken - flytte til vår digitale satsing	-50
226	21	Omprioritering: Lærerspesialister - fra regjeringens forslag	-52
226	22	Omprioritering: Etterutdanning for lærere i digitale læremidler	-20
285	53	Omprioritering: Forskningsrådet - flytte til vår satsing	-70
571	65	Regionsentertilskudd	-200
600	1	Nominell videreføring driftsbevilgning ASD	-2
740	1	Avvikle fritt behandlingsvalg	-5
749	1	Statens undersøkelseskommisjon for helse- og omsorgstjenesten	-40
761	21	Statlig finansiert av eldreomsorg, forsøk	-6
761	21	Teknologisk støtte i fritidsaktiviteter for barn med funksjonsnedsettelser	-4
761	21	Teknologier for trygghet og mestring	-18,3
761	21	Leve hele livet	-48
761	65	Statlig finansiert av eldreomsorg, forsøk	-215
761	68	Spredning av velferdsteknologi i kommunene	-20,7
762	63	Medisinsk avstandsoppfølging	-22
765	71	Selvorganisert selvhjelp	-8,5
844	70	Fjerne kontantstøtten	-750
846	60	Omprioritering av midler til utstyrsbibliotek (BUA)	-20
915	1	Regelrådet	-7
1300	1	Samferdselsdepartementet - stopp av jernbanereform	-5
1320	1	Statens vegvesen - enklere planprosesser/digitalisering	-100
1320	61	Rentekompensasjonsordningen for fylkeskommunene	-264,5
1321	70	Tilskudd til Nye Veier AS - enklere planprosesser/ digitalisering	-30
1352	1	Jernbanedirektoratet - stopp av anbudsutsetting/ jernbanereform	-5

1370	70	UPU refusjon til Posten	-83
1428	50	Omprioritering fra ENOVA til nytt CO2-fond for næringslivet	-395
1710	1	Forsvarsbygg, drift	-25
1720	1	Felleskapasiteter (Forsvarsstaben)	-25
1800	1	Olje og Energi Departementet	-4
1810	1	Oljedirektoratet	-9
2309	1	Konsulentbruk i staten	-1327
2309	1	Ymse	-610
2421	50	Etablerertilskudd tilbake til 2013-nivå	-70
2421	77	Tilskudd til pre-såkornfond	-50
2751	70	Reduseres jf. Prop.1 S Tillegg 2 - Rettes fra Regjeringen	-145
3642	3	Petroleumstilsynet, økte gebyrinntekter ved flere tilsyn	-10
5656	85	Økt utbytte statseide selskaper	-100
		SUM omprioriteringer	**5 096**

Inntekter

Skatt	**Bokført proveny. Mill. kroner.**
Formuesskatt	4 115
Verdsettelsesrabatt på aksjer og driftsmidler på 2018-nivå	550
Beholde skatt på inntekt 23%* og mer omfordelende trinnskatt	920
Fjerne individuell pensjonssparing (IPS)	280
Endre bunnbeløpet i reisefradrag	-400
Øke fagforeningsfradrag med 1000kr	-192
Sum skatt	**5 273**
Avgifter	**Bokført proveny. Mill. kroner.**
Engangsavgift	1 924
Andre miljøavgifter	793
350-kronersgrensa	1 400
Fem prosent økning tobakksavgift	235
Endringer tax-free	450
Innføring av merverdiavgiftsplikt for alternativ behandling	180
Sum avgifter	**4 982**
Sum inntekter	10 255

Kommunetabell 2019

Ap foreslår i vårt alternative budsjett 2,7 mrd. kroner mer til kommunene neste år.
I tabellen under er en fordeling av dette på kommunenivå

Kommune	(1 000 kr)
0101 Halden	15 192
0104 Moss	15 919
0105 Sarpsborg	27 560
0106 Fredrikstad	38 765
0111 Hvaler	2 254
0118 Aremark	878
0119 Marker	1 896
0121 Rømskog	519
0122 Trøgstad	2 800
0123 Spydeberg	1 908
0124 Askim	7 813
0125 Eidsberg	5 805
0127 Skiptvet	1 973
0128 Rakkestad	4 350
0135 Råde	3 665
0136 Rygge	7 640
0137 Våler	2 649
0138 Hobøl	1 823
Totalt Østfold-kommunene	143 408

0211 Vestby	8 690
0213 Ski	15 528
0214 Ås	9 414
0215 Frogn	7 799
0216 Nesodden	9 334
0217 Oppegård	14 215
0219 Bærum	72 286
0220 Asker	34 048

0221 Aurskog-Høland	7 962
0226 Sørum	8 991
0227 Fet	5 622
0228 Rælingen	8 646
0229 Enebakk	5 252
0230 Lørenskog	18 712
0231 Skedsmo	26 292
0233 Nittedal	11 816
0234 Gjerdrum	3 444
0235 Ullensaker	17 609
0236 Nes	10 303
0237 Eidsvoll	11 888
0238 Nannestad	6 390
0239 Hurdal	1 573
Totalt Akershus-kommunene	315 817

0301 Oslo	342 318

0402 Kongsvinger	9 071
0403 Hamar	15 040
0412 Ringsaker	16 381
0415 Løten	3 731
0417 Stange	9 911
0418 Nord-Odal	2 768
0419 Sør-Odal	3 842
0420 Eidskog	3 363
0423 Grue	2 647
0425 Åsnes	4 013
0426 Våler	2 031
0427 Elverum	10 419
0428 Trysil	3 633
0429 Åmot	2 439
0430 Stor-Elvdal	1 529

0432 Rendalen	1 189
0434 Engerdal	932
0436 Tolga	1 023
0437 Tynset	3 120
0438 Alvdal	1 457
0439 Folldal	1 033
0441 Os	1 189
Totalt Hedmark-kommunene	100 761

0501 Lillehammer	13 482
0502 Gjøvik	14 553
0511 Dovre	1 527
0512 Lesja	1 292
0513 Skjåk	1 255
0514 Lom	1 341
0515 Vågå	2 048
0516 Nord-Fron	3 130
0517 Sel	3 225
0519 Sør-Fron	1 728
0520 Ringebu	2 431
0521 Øyer	2 684
0522 Gausdal	3 152
0528 Østre Toten	7 357
0529 Vestre Toten	6 390
0532 Jevnaker	3 309
0533 Lunner	4 463
0534 Gran	6 973
0536 Søndre Land	2 967
0538 Nordre Land	3 522
0540 Sør-Aurdal	1 909
0541 Etnedal	942
0542 Nord-Aurdal	3 355
0543 Vestre Slidre	1 230

0544 Øystre Slidre	1 772
0545 Vang	1 050
Totalt Oppland-kommunene	97 088

0602 Drammen	34 203
0604 Kongsberg	13 377
0605 Ringerike	14 577
0612 Hole	3 573
0615 Flå	735
0616 Nes	1 886
0617 Gol	2 536
0618 Hemsedal	1 390
0619 Ål	2 621
0620 Hol	2 435
0621 Sigdal	1 975
0622 Krødsherad	1 379
0623 Modum	6 905
0624 Øvre Eiker	9 226
0625 Nedre Eiker	12 064
0626 Lier	13 181
0627 Røyken	11 216
0628 Hurum	4 627
0631 Flesberg	1 547
0632 Rollag	954
0633 Nore og Uvdal	1 579
Totalt Buskerud-kommunene	141 985

0701 Horten	13 298
0704 Tønsberg	22 185
0710 Sandefjord	30 471
0711 Svelvik	3 158
0712 Larvik	23 207
0713 Sande	4 898

0715 Holmestrand	6 951
0716 Re	4 819
0729 Færder	13 636
Totalt Vestfold-kommunene	122 623

0805 Porsgrunn	17 272
0806 Skien	26 372
0807 Notodden	6 603
0811 Siljan	1 265
0814 Bamble	6 835
0815 Kragerø	5 383
0817 Drangedal	2 358
0819 Nome	3 475
0821 Bø	3 280
0822 Sauherad	2 272
0826 Tinn	3 338
0827 Hjartdal	1 027
0828 Seljord	1 715
0829 Kviteseid	1 425
0830 Nissedal	991
0831 Fyresdal	899
0833 Tokke	1 390
0834 Vinje	2 231
Totalt Telemark-kommunene	88 130

0901 Risør	3 620
0904 Grimstad	11 412
0906 Arendal	21 513
0911 Gjerstad	1 436
0912 Vegårshei	1 268
0914 Tvedestrand	3 242
0919 Froland	2 915
0926 Lillesand	3 769

0928 Birkenes	2 719
0929 Åmli	1 275
0935 Iveland	845
0937 Evje og Hornnes	2 011
0938 Bygland	842
0940 Valle	800
0941 Bykle	753
Totalt Aust-Agder-kommunene	58 420

1001 Kristiansand	44 244
1002 Mandal	7 963
1003 Farsund	4 895
1004 Flekkefjord	4 893
1014 Vennesla	7 296
1017 Songdalen	3 408
1018 Søgne	5 443
1021 Marnardal	1 417
1026 Åseral	687
1027 Audnedal	1 128
1029 Lindesnes	2 704
1032 Lyngdal	4 489
1034 Hægebostad	1 083
1037 Kvinesdal	3 332
1046 Sirdal	1 285
Totalt Vest-Agder-kommunene	94 268

1101 Eigersund	7 369
1102 Sandnes	37 410
1103 Stavanger	67 357
1106 Haugesund	17 999
1111 Sokndal	1 932
1112 Lund	1 784
1114 Bjerkreim	1 583

1119 Hå	9 094
1120 Klepp	9 287
1121 Time	9 142
1122 Gjesdal	5 823
1124 Sola	13 435
1127 Randaberg	5 506
1129 Forsand	904
1130 Strand	6 380
1133 Hjelmeland	1 710
1134 Suldal	2 388
1135 Sauda	2 711
1141 Finnøy	1 866
1142 Rennesøy	2 586
1144 Kvitsøy	446
1145 Bokn	617
1146 Tysvær	5 627
1149 Karmøy	20 289
1151 Utsira	300
1160 Vindafjord	4 866
Totalt Rogaland-kommunene	238 410

1201 Bergen	135 620
1211 Etne	2 300
1216 Sveio	3 093
1219 Bømlo	6 247
1221 Stord	9 122
1222 Fitjar	1 762
1223 Tysnes	1 750
1224 Kvinnherad	6 978
1227 Jondal	790
1228 Odda	3 776
1231 Ullensvang	2 107
1232 Eidfjord	706

1233 Ulvik	804
1234 Granvin	640
1235 Voss	7 715
1238 Kvam	4 725
1241 Fusa	2 252
1242 Samnanger	1 397
1243 Os	8 018
1244 Austevoll	3 201
1245 Sund	3 672
1246 Fjell	12 242
1247 Askøy	14 386
1251 Vaksdal	2 421
1252 Modalen	416
1253 Osterøy	3 972
1256 Meland	4 135
1259 Øygarden	2 590
1260 Radøy	2 717
1263 Lindås	7 828
1264 Austrheim	1 630
1265 Fedje	520
1266 Masfjorden	1 187
Totalt Hordaland-kommunene	260 720

1401 Flora	6 251
1411 Gulen	1 548
1412 Solund	633
1413 Hyllestad	906
1416 Høyanger	2 349
1417 Vik	1 669
1418 Balestrand	925
1419 Leikanger	1 322
1420 Sogndal	3 986
1421 Aurland	1 114

1422 Lærdal	1 294
1424 Årdal	2 869
1426 Luster	2 986
1428 Askvoll	1 860
1429 Fjaler	1 838
1430 Gaular	1 828
1431 Jølster	1 795
1432 Førde	6 707
1433 Naustdal	1 709
1438 Bremanger	2 362
1439 Vågsøy	3 304
1441 Selje	1 680
1443 Eid	3 300
1444 Hornindal	770
1445 Gloppen	3 437
1449 Stryn	3 932
Totalt Sogn og Fjordane-kommunene	62 374

1502 Molde	13 179
1504 Ålesund	22 528
1505 Kristiansund	11 828
1511 Vanylven	1 884
1514 Sande	1 503
1515 Herøy	4 446
1516 Ulstein	4 261
1517 Hareid	2 672
1519 Volda	4 669
1520 Ørsta	5 485
1523 Ørskog	1 283
1524 Norddal	1 138
1525 Stranda	2 483
1526 Stordal	709

1528 Sykkylven	3 825
1529 Skodje	2 385
1531 Sula	4 781
1532 Giske	4 171
1534 Haram	4 710
1535 Vestnes	3 339
1539 Rauma	3 998
1543 Nesset	1 712
1545 Midsund	1 266
1546 Sandøy	843
1547 Aukra	1 963
1548 Fræna	5 092
1551 Eide	1 902
1554 Averøy	2 943
1557 Gjemnes	1 498
1560 Tingvoll	1 850
1563 Sunndal	3 848
1566 Surnadal	3 152
1571 Halsa	1 027
1573 Smøla	1 327
1576 Aure	2 310
Totalt Møre og Romsdal-kommunene	136 008

5001 Trondheim	88 875
5004 Steinkjer	11 100
5005 Namsos	6 877
5011 Hemne	2 239
5012 Snillfjord	716
5013 Hitra	2 455
5014 Frøya	3 147
5015 Ørland	2 736
5016 Agdenes	1 181

5017 Bjugn	2 641
5018 Åfjord	1 923
5019 Roan	682
5020 Osen	727
5021 Oppdal	3 526
5022 Rennebu	1 484
5023 Meldal	2 159
5024 Orkdal	5 955
5025 Røros	2 910
5026 Holtålen	1 190
5027 Midtre Gauldal	3 279
5028 Melhus	8 104
5029 Skaun	4 111
5030 Klæbu	3 025
5031 Malvik	6 655
5032 Selbu	1 377
5033 Tydal	589
5034 Meråker	1 470
5035 Stjørdal	8 750
5036 Frosta	1 487
5037 Levanger	9 839
5038 Verdal	7 432
5039 Verran	1 464
5040 Namdalseid	1 127
5041 Snåsa	1 295
5042 Lierne	1 046
5043 Røyrvik	468
5044 Namsskogan	749
5045 Grong	1 491
5046 Høylandet	977
5047 Overhalla	2 178
5048 Fosnes	514
5049 Flatanger	742

5050 Vikna	2 575
5051 Nærøy	2 907
5052 Leka	490
5053 Inderøy	3 733
5054 Indre Fosen	5 615
5061 Rindal	1 212
Totalt Trøndelag-kommunene	227 223

1804 Bodø	25 069
1805 Narvik	9 348
1811 Bindal	1 012
1812 Sømna	1 295
1813 Brønnøy	4 363
1815 Vega	818
1816 Vevelstad	470
1818 Herøy	1 138
1820 Alstahaug	3 893
1822 Leirfjord	1 469
1824 Vefsn	6 998
1825 Grane	1 002
1826 Hattfjelldal	1 001
1827 Dønna	988
1828 Nesna	1 158
1832 Hemnes	2 642
1833 Rana	13 046
1834 Lurøy	1 676
1835 Træna	432
1836 Rødøy	1 005
1837 Meløy	3 757
1838 Gildeskål	1 348
1839 Beiarn	768
1840 Saltdal	2 655
1841 Fauske	4 953

1845 Sørfold	1 298
1848 Steigen	1 663
1849 Hamarøy	1 261
1850 Tysfjord	1 362
1851 Lødingen	1 361
1852 Tjeldsund	889
1853 Evenes	1 003
1854 Ballangen	1 554
1856 Røst	460
1857 Værøy	615
1859 Flakstad	903
1860 Vestvågøy	5 993
1865 Vågan	5 001
1866 Hadsel	4 325
1867 Bø	1 670
1868 Øksnes	2 472
1870 Sortland	5 352
1871 Andøy	2 732
1874 Moskenes	732
Totalt Nordland-kommunene	132 948

1902 Tromsø	36 449
1903 Harstad	12 762
1911 Kvæfjord	1 856
1913 Skånland	1 843
1917 Ibestad	993
1919 Gratangen	814
1920 Lavangen	843
1922 Bardu	2 234
1923 Salangen	1 336
1924 Målselv	3 708
1925 Sørreisa	1 908
1926 Dyrøy	893

1927 Tranøy	1 134
1928 Torsken	798
1929 Berg	682
1931 Lenvik	6 640
1933 Balsfjord	3 287
1936 Karlsøy	1 546
1938 Lyngen	2 001
1939 Storfjord	1 328
1940 Kåfjord	1 437
1941 Skjervøy	1 821
1942 Nordreisa	2 790
1943 Kvænangen	1 030
Totalt Troms-kommunene	90 131

2002 Vardø	1 425
2003 Vadsø	3 408
2004 Hammerfest	6 081
2011 Kautokeino	2 078
2012 Alta	11 910
2014 Loppa	853
2015 Hasvik	843
2017 Kvalsund	893
2018 Måsøy	984
2019 Nordkapp	1 961
2020 Porsanger	2 356
2021 Karasjok	1 796
2022 Lebesby	1 128
2023 Gamvik	907
2024 Berlevåg	803
2025 Tana	1 988
2027 Nesseby	853
2028 Båtsfjord	1 455
2030 Sør-Varanger	5 643

Totalt Finnmark-kommunene	47 366

Fylkestabell 2019

Arbeiderpartiet styrker inntektene til fylkeskommunene med 500 mill. kroner ut over regjeringens forslag. I tillegg reverserer vi regjeringens kutt i de regionale utviklingsmidlene med om lag 260 mill. kroner. Tabellen under viser satsing og reversering av kutt fordelt på den enkelte fylkeskommune.

Fylkeskommune	(1 000 kr)
Østfold	31 764
Akershus	51 423
Oslo	56 420
Hedmark	35 287
Oppland	35 512
Buskerud	30 575
Vestfold	25 426
Telemark	31 552
Aust-Agder	24 028
Vest-Agder	28 870
Rogaland	55 902
Hordaland	69 860
Sogn og Fjordane	32 073
Møre og Romsdal	48 622
Trøndelag	72 832
Nordland	65 933
Troms	42 028
Finnmark	22 693

Fordeling av Arbeiderpartiets skatteprofil. Personer 17 år og eldre. Arbeiderpartiets alternative budsjettforslag for 2019 i forhold til regjeringens forslag for 2019.
Kilde: SSB

Inntekt	Antall	Gjennomsnittlig endring i skatt. Kroner.	Gjennomsnittlig endring i formuesskatt. Kroner.	Gjennomsnittlig endring i inntektsskatt Kroner.
0 - 149 999 kr.	541 741	161	219	-58
150 000 - 199 999 kr.	227 688	-139	192	-331
200 000 - 249 999 kr.	296 122	-136	218	-354
250 000 - 299 999 kr.	329 239	-22	274	-296
300 000 - 349 999 kr.	350 757	-12	329	-341
350 000 - 399 999 kr.	331 205	27	412	-385
400 000 - 449 999 kr.	336 448	-22	418	-440
450 000 - 499 999 kr.	317 357	-23	472	-495
500 000 - 599 999 kr.	547 176	-22	538	-560
600 000 - 749 999 kr.	487 560	623	882	-259
750 000 - 999 999 kr.	334 122	2959	1651	1 308
1 000 000 kr. og over	270 801	18538	11118	7 420
I ALT	4 370 218	1441	1177	264

